

Fordította és a jegyzeteket írta

Magyar István

A szerzőtől az Európa Könyvkiadónál megjelent:

A BÁDOGDOB

BÉKASZÓ

AZ ÉN ÉVSZÁZADOM

A HAL

KUTYAÉVEK

MACSKA ÉS EGÉR

VALLATÓ

GÜNTER GRASS
Ráklépésben

Európa Könyvkiadó
Budapest, 2003

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült:
Günter Grass: Im Krebsgang
Copyright © Steidl Verlag, Göttingen 2002
Hungarian translation © Magyar István, 2003

in memoriam

– MIÉRT csak most? – kérdezte valaki, aki nem én vagyok. Mert Anya unos-untalan rám... Mert ugyanúgy, mint akkor, amikor üvöltés szállt a víz fölé, üvölni akartam, de nem jött ki hang a torkomon... Mert az igazság mindössze három sorban... Mert csak mostanra...

Egyelőre bajlódnak velem a szavak. Valaki, aki nem tűr kifogásokat, a hivatásom keresztjére szegez. Már zöldfülűként jól bántam a szavakkal, állítja; Springer egyik lapjánál¹ gyakornokoskodtam, de jól vettem a kanyart, s később a *taz*-nál² eresztettem hosszú lére Springer-ellenes pamfletjeimet; aztán hírügynökségek zsoldosaként fogalmaztam röviden, és már jó ideje szabadúszóként kivonatolom cikké mindazt, ami friss forgácsként pereg alá: újdonságot nap mint nap, napi újdonságot.

Meglehet, válaszoltam. Csakhogy a magunkfajának ennyire s nem többre futja a tudományából. Ha most nekiveselkedem, hogy felgöngyölísem magam, akkor mindent, ami balul ütött ki, egy elsüllyedt hajó számlájára fogok írni, mivel... nos, mivel Anya akkoriban javában várandós volt, s mivel merő véletlenség már az is, hogy élek.

S most mégis igent mondok erre a megbízásra, egyelőre azonban nyugodtan eltekinthetek csekélységemtől, mert a történet jóval előttem kezdődött, több mint száz éve, mégpedig Schwerinben, Mecklenburg székvárosában. A háborúk viszontagságait külsőleg épségben átvészelő Schwerin hét tó ölelésében fekszik, és képeslapokra kívánczik soktornyú várkastélyával meg a Schelfstadt-tal.

Kezdetben nem hittem, hogy e történelem által rég kipipált provinciális fészek a turistákon kívül még bárkit is érdekelhet. Ám a hely, ahol mesém elkezdődik, egyszerűen visszanyerte időszerűségét, amikor a világhálón egy névtelen felhasználó információkat tett közzé – személyi adatok, utca-
nevek, iskolai bizonyítványok – azzal a szándékkal, hogy előttünk, a múlt zsibárusai előtt, okvetlen kiaknázzhatóvá tegyen egy kincsesbányát.

Amikor a piacra dobták a modemmel bővített holmikat, én is beszereztem magamnak egy Macintosht. Hivatásom megköveteli, hogy olykor lehívjam a világhálón kóborló információkat. A számítógépezést tűrhetően elsajátítottam. Az olyan kifejezések, mint „browser” vagy „hyperlink”, hamarosan már nem is hangzottak olyan kínaiul. Egérkattintással értékes és eldobható adatokhoz jutottam, szeszélyből vagy unalomból egyik csevegőszobából a másikba toppantam,

megválaszoltam a legostobább reklám-maileket is, futólag ellátogattam két-három szexoldalra, míg a céltalan száguldozás közben rá nem bukkantam azokra a honlapokra, melyeknek gyűlöletittas oldalain nemcsak az úgynevezett tegnapelőttiek pufogtatták eszement frázisaikat, de újdonsült neonácik is. És egyszer csak – a keresőbe egy hajó nevét ütöttem be – ráklikkeltem a nekem való címre: „www.blutzeuge.de”. A vértanút idéző cím alatt egy bizonyos Schwerini Bajtársi Kör³ ontotta velős, gót betűs bölcsességeit. Merő múltba révedés. Inkább nevetséges, mint okádni-való.

Azóta már kiderült, kinek a vére tanúskodik. Valamit viszont még nem tudok: gombolyítsam-e le – ahogy tanították – előbb az egyik, aztán a másik, majd a harmadik, negyedik élet fonalát, vagy haladjak inkább átlósan az időben, keresztirányban araszolva, mint a rák, mikor oldalazva hátramozgást imitál, mégis meglepően gyorsan előrejut? Csak annyi biztos, hogy mindarra, amit itt elmondani készülök, a természet – pontosabban a Balti-tenger – fél évszázada, sőt már annál is régebben kimondta igenét és ámenét.

ELŐSZÖR egy olyan személy kerül terítékre, akinek a síremlékét lerombolták. Miután kimaradt az iskolából – középfokú érettségit tett –, banki

tanulmányokba kezdett, amit észrevétlenül be is fejezett. Minderről semmit sem találtam az interneten. Ott, a külön neki szentelt weblapon az 1895-ben Schwerinben született Wilhelm Gustloffot kizárólag „vértanúként” éltették. Hiányzott minden utalás a súlyosan beteg gégefőre, a krónikus tüdőbajra, amely meggátolta, hogy az első világháborúban kitűnjék bátorságával. Míg Hans Castorp, a Hanza-városból származó fiatalember kénytelen volt megalkotójának parancsára elhagyni a Varázshegyvet, hogy az azonos című regény 509. oldalán önkéntesként elesék Flandriában, vagy belemenekedjék a balladáit homályba, addig a Schwerini Életbiztosítási Bank tizenhétben jóindulatúan Svájcba küldte derék alkalmazottját. Gustloff a különleges davoosi levegőn kúráltatta baját, és olyan egészséges lett, hogy már csak egy másik halál nem foghatott rajta. Egyelőre esze ágában sem volt visszatérni Schwerinbe, az északnémet éghajlat alá.

Wilhelm Gustloff segédként helyezkedett el egy obszervatóriumban. Amikor a kutatóhelyből államszövetségi alapítvány lett, őt az obszervatórium titkárává léptették elő. Azért annyi szabadideje maradt, hogy egy háztartási biztosítással foglalkozó társaság utazó képviselőjeként megkeresse a mellékest. így járta be másodállásban Svájc kantonjait. Ám felesége, Hedwig se lopta a

napot: titkárnőként egy ügyvéd, név szerint Moses Silberroth irodájában tevékenykedett, anélkül hogy népnemzeti érzülete emiatt csorbát szenvedett volna.

Eddig a pontig a tények egy megállapodott, polgári házaspár képét mutatják. Azonban Gustlofféknak a svájciak gyarapodási szelleméhez alkalmazkodó életvitele, mint látni fogjuk, merő látszat volt csupán. Ugyanis az obszervatóriumi titkár-kezdetben csak fű alatt, később egyre nyíltabban és visszaélve kenyéradóinak hosszú tűrésével – sikeresen kamatoztatta veleszületett szervezői tehetségét: belépett a pártba, és harminchat elejéig mintegy ötezer tagot szervezett be a Svájcban élő birodalmi németek és osztrákok közül; országszerte helyi szervezetekbe tömörítette őket, és felesketette valakire, akit a gondviselés Vezérnek szemelt ki.

Országos csoportfőnökké mindazonáltal a párt szervezésével megbízott Gregor Strasser⁴ nevezte ki. A balszárnyhoz tartozó Strassert, miután harminckettőben, tiltakozásul a Führer nagyipari kapcsolatai ellen, minden tisztről lemondott, majd két évvel később a Röhm-puccs kapcsán gyanúba keveredett, a saját emberei tették el láb alól. Fivére, Otto, külföldre szökött. Gustloff kénytelen volt új példakép után nézni.

Amikor egy graubündeni parlamenti interpelláció során az idegenrendészet hivatalnoka feltette a kérdést, miként értelmezi feladatát a nemzeti-szocialista párt országos csoportfőnöke a svájci államszövetség kellős közepén, Gustloff állítólag ezt válaszolta:

– A feleségemet és az anyámat szeretem a világon a legjobban. Ha a Führer megparancsolná, hogy végezzek velük, engedelmeskednék neki.

Az interneten vitatták az idézet hitelességét. Az ilyen és ehhez hasonló hazugságok a zsidó fércműszerző, Emil Ludwig koholmányai – állították a Schwerini Bajtársi Kör csevegőszobájában –, a vértanúnál továbbra is elsősorban Gregor Strasser hatása érvényesült; Gustloff mindig is előtérbe helyezte világnézetének szocialista jellegét a nemzeti vonásokhoz képest. A csetelők közt hamarosan szárnyharcok törtek ki. A hosszúkészek virtuális éjszakája áldozatokat követelt.

Ekkor az érdeklődők figyelmét mégis inkább egy dátumra hívták fel, amely a gondviselés létét volt hivatott bizonyítani. Amit a magam számára pusztán véletlenként tudtam csak értelmezni, az Gustloff pártfunkcionáriust természetfölötti összefüggésekbe emelte: a róla elnevezett hajó ugyanis 1945. január 30-án, napra pontosan ötven évvel a vértanú születése után, azaz – az ál-

talános hanyatlás mementojaként – ugyancsak napra pontosan Hitler erőszakos hatalomátvételenek tizenkettedik évfordulóján sülyedt el.

ITT ÁLL, mintha vésővel metszették volna gránitba, az istenverte dátum: vele kezdődött, ami halálos iramban felívelt, csúcspontra ért, lecsengett. Anya jóvoltából az én keltezésem is a soha el nem múló szerencsétlenség napjára esik; persze Anya teljesen más naptár szerint él, és kétségbe vonja mind a véletlen, mind a mindent megmagyarázók kompetenciáját.

– Uggyanmáá! – legyint, akit sosem szólítok birtokbavevőleg Anyámnak, mindig csak Anyának. – Akárkiről nevezték volna el a hajót, úgyis elsülyedt volna. Csak azt tudnám, mire gondolt az a ruszki, amikor egyenest ránk kommandírozta azt a három izét...

Így dohog még ma is, pedig mennyi víz lefolyt már azóta az Elbán. Kitaposott szavak, kopottra ványolt mondatok. A krumplit kutyatöknek, a tejszínt tej elejének mondja, a mustárszószban főtt tőkehal neki pomukli. Anya szülei, August és Erna Pokriefke Kosneideriából származtak, ezért kosneidereknek mondták őket. Anya mégis Langfuhrban cseperedett fel. Nem Danzigból való tehát, hanem ebből a messzire nyújtózó, lassan, de biztosan a szántóföldek iránt terjeszkedő danzigi

elővárosból, melynek egyik utcáját Elsenstrassénak hívták, és amely a gyermek Ursulának, akit mindenki csak Tullának szólított, akkora volt, mint maga az egész világ. Mert amikor – az ő szavával élve – „a hajdanáról” mesél, gyakran szó esik ugyan a Balti-tenger közeli strandján rendezett lubickolásokról, és a kerülettől délre elterülő erdőkben átélt szánkózásokról, hallgatóságát mégis többnyire az Eisenstrasse 19. szám alatti bérház udvarára tuszkolja, majd innen – elhaladva a Harras nevű, láncra kötött német juhász mellett – egy asztalosműhelybe, melynek munkáját egy körfűrész, egy szalagfűrész, a marógép, a gyalugép és a dübörgő abrihter határozta meg.

– Még csiripiszli voltam, de má' szabad volt habargatnom, ami a csontenyves bődönbe volt...

– Amiért is a gyermek Tullát, bárhol ült, állt, sétált, szaladgált vagy kucorgott, körülengte – így szól a fáma – a legendás csontenyvuszag.

Nem csoda hát, hogy Anya, mikor közvetlenül a háború után letelepítettek minket Schwerinben, az asztalos szakmát tanulta ki a Schelfstadtban. Neki, a – keletnémet szóhasználattal – „áttelepülőnek” azonnal inasállást biztosítottak egy asztalos mellett, akinek rozzant műhelye – négy gyalupad és egy állandóan bugyogó enyvesfazék – őshonosnak számított Schwerinben. Mindez nem esett messzire a Lehmstrassétól, ahol Anyá-

nak meg nekem tető volt a fejünk felett, még ha kátránypapírból is. Ha a hajókatasztrófa után nem Kolbergben szálltunk volna partra, ha a *Löwe* torpedónaszád Travemündébe vagy Kiéibe, azaz Nyugatra vitt volna minket, Anya, a „keleti menekült” – mert itt meg így mondták – minden bizonnyal akkor is asztaloskodásra adja a fejét. Én véletlenről beszélek, ő azonban kényszerletelepedésünk helyét eleve elrendeltnek tekintette az első naptól kezdve.

– HA mindent olyan nagyon tucc, akkor mondd meg nékem, melyik nap született az a ruszki, aki a tengeralattjáró kapitánya volt!...

Nem tudom. Úgy, ahogy Wilhelm Gustloff esetében – és ahogyan azt az internetről le lehetett szedni –, nem tudom. Csak a születési évét tudtam előguberálni, és még néhány egyéb tényt és feltételezést, amit az újságírók háttérinformációnak neveznek.

Alekszander Marinyeszko 1913-ban született Odesszában, ebben a fekete-tengeri kikötővárosban, mely valaha pazar hely lehetett, a *Patyomkin páncélos* című film fekete-fehér képkockái is bizonyítják. Marinyeszko anyja ukrán származású, apja román, aki igazolványát még Marinescuként írta alá, mielőtt zendülés miatt halálra ítélték; az utolsó pillanatban azonban sikerült megszöknie.

Fia, Alekszander a kikötői negyedben nőtt fel. S mivel Odesszában oroszok és ukránok, románok, bolgárok, görögök, törökök, örmények, cigányok és zsidók szorosan egymás mellett éltek, egy sok nyelvből összevegyített keverék nyelvet beszélt, fiúbandájában azonban nyilvánvalóan megértette magát. Bármennyire is igyekezett később oroszul beszélni, jiddis elemekkel átitatott ukrán anyanyelvéből sohasem tudta egészen száműzni az apjától tanult román szitokszavakat. Később, amikor már altiszt volt egy kereskedelmi hajón, kimosolyogták mismás nyelvezetéért; ám az évek során sokaknak arcára fagyott a nevetés, bármily furcsán hangzottak is a tengeralattjáró-parancsnok vezényszavai.

Éveket visszapörgetve: a hétéves Alekszander láthatta az óceánjárók kikötőjében, ahogy a brit és francia intervenció s hadsereg megtépázott maradéka és a fehérek csapatai pánikszerűen menekülnek Odesszából. Nem sokkal rá átélhette a vörösök bevonulását. Megkezdődött a tisztogatás. Ezzel nagyjából véget ért a polgárháború. És amikor néhány évvel később újra horgonyozhattak külföldi hajók a révpart előtt, a fiú kitartóan és egyre ügyesebben bukott víz alá azokért a pénzdarabokért, melyeket elegáns öltözetű utasok keze hajigált a brakkvízbe.

A TRIÓ még nem teljes. Valaki hiányzik. Tettével mozgásba hozott valamit, ami szívóhatással járt, s amit nem lehetett feltartóztatni. Azzal, hogy ezt a másikat, aki Schwerinből származott, akarva-akaratlanul a mozgalom vértanújává, az odesszai fiút pedig a balti Vöröslobogó Flotta hőségé tette, örök időkre kijelölte saját helyét a vádlottak padján. Ilyen és ehhez hasonló vádakát olvastam, egyre mohóbb kíváncsisággal, a folyvást ugyanazt sulykoló honlapról: *Egy zsidó gyilkolt...*

Kevésbé vérmes címet visel, mint időközben megtudtam, az a vitairat, melyet Wolfgang Diewerge párttagtárs és „birodalmi szónok” 1936-ban jelentetett meg Münchenben a náci Franz Eher Kiadónál.⁵ Ám a Schwerini Bajtársi Kör, a tévelygés következetes logikájával, többet kívánt közhírré tenni, mint amennyit Diewerge tudni vél: „A zsidó nélkül sohasem következett volna be Stolpmünde magasságában, az aknáktól megtisztított útvonalon minden idők legnagyobb hajószerencsétlensége... A zsidó miatt... A zsidó volt az...”

A társalgócsatornán a részint német, részint angol nyelvből kevert hablatyból azért ki lehetett olvasni egy-két tényt. Az egyik csevegő tudomása szerint Diewerge nem sokkal a háború kitörése után a Danzigi Birodalmi Rádió intendánsa lett. Valaki másnak Diewerge háború utáni tevékeny-

ségéről voltak információi: állítólag összeszúrta a levelet más náci fejeseikkel, például Achenbachhal, a későbbi FDP-s Bundestag-képviselővel, és jól megszorongatták az észak-rajna-vesztfáliai liberálisokat. Egy harmadik csetelő ezt azzal egészítette ki, hogy az egykori nemzetiszocialista propagandaszakember a hetvenes években titkos pénzmosodát üzemeltetett az FDP javára, mégpedig a Rajna-parti Neuwiedben. A zsúfolt csevegőszobában mégis a davosi merénylővel kapcsolatos kérdések tengtek túl, melyekre biztosan célt érő válaszok érkeztek.

A Marinyeszkónál négy évvel idősebb, Gustloffhál tizennégy évvel fiatalabb David Frankfurter 1909-ben született a nyugat-szlavóniai Daruváron egy rabbi fiaként. Odahaza héberül és németül beszéltek, s noha David az iskolában megtanult szerbül írni-olvasni, nap mint nap saját bőrén érezhette, mennyire utálják a zsidókat. Csak feltételezem: sikertelenül próbált megbirkózni ezzel a jelenséggel, mert alkata nem tette képessé erőteljes ellenállásra, a körülményekhez való ügyes alkalmazkodás pedig idegen volt tőle.

David Frankfurter csupán egyetlen dologban hasonlított Wilhelm Gustloffra: míg ezt a tüdővész nyomorította meg, amaz gyermekkorától krónikus csontvelőgyulladásban szenvedett. Ám Gustloff Davosban csakhamar megszabadult

nyavalyájától, és később a párt egészséges tagjaként hasznosíthatta magát; a beteg Dávidon azonban nem tudtak segíteni az orvosok: hiába állta ki őt operáció gyötrelmeit, gyógyíthatatlannak tűnt.

Talán éppen betegsége miatt kezdett orvosi tanulmányokba, még hozzá a család tanácsára Németországban, ahol már az apja, meg a nagyapja is tanult. Állítólag azért bukott meg az első szigorlatán, mint ahogy a későbbi vizsgákon is, mért folytonosan betegeskedett, így nem tudott kellőképpen összpontosítani. Ám az interneten Diewerge tagtárs – ellentétben a szintén idézett Emil Ludwig íróval, akit Diewerge folyton csak Ludwig-Cohnként emlegetett – kijelentette, hogy a zsidó Frankfurter nemcsak csenevész volt, de rabbi apja nyakán élösködő, piperkőc módjára öltözködő, semmirekellő, korhely diák és megrogzött nikotinista is.

Azután elérkezett, amiről nemrég megemlékeztek az interneten: az erőszakos hatalomátvétel ezerszer átkozott éve. A nikotinista David a Majna-parti Frankfurtban élte át mindazt, ami más egyetemistákhoz hasonlóan őt is érzékenyen érintette. Láttá, hogyan égetik el a zsidó szerzők műveit. A laboratóriumban valaki Dávid-csillaggal jelölte meg az asztalát. A gyűlölet szinte fizikailag kitapinthatóvá vált. Másokkal együtt őt is szidal-

mázták a magukat nagy hangon az árja fajhoz soroló diáktársak. Ezzel nem tudott mit kezdeni. Képtelen volt elviselni. Ezért Svájcba menekült, és egy biztonságosnak vélt városban, Bernben folytatta tanulmányait, azaz a vizsgákon való bukdácsolást. Szüleinek mégis optimista, derűs leveleket írt, így akarta megtéveszteni apját, aki az ellátását fizette. Amikor az édesanyja egy évvel később meghalt, félbeszakította tanulmányait. Tán hogy rokonoknál keressen támaszt, újra megkockáztatott egy utat a birodalomba, ahol tehetetlenül kellett végignéznie, amint bácsikáját, aki apjához hasonlóan rabbi volt, vörhenyes szakállánál fogva rángatja egy suhanc, s közben hangosan ezt kiabálja:

– Hep, hep, zsidó!

Hasonló áll Emil Ludwig *Gyilkosság Davosban* című, átszellemült írásában is, melyet a sikeres szerző 1936-ban jelentetett meg az amszterdami Queridónál, az emigránsok kiadójánál. A Schwerini Bajtársi Kör persze, ha nem is pontosabban, ezúttal is másképp tudta az esetet; weblapjukon Diewerge tagtárs szavainak adtak hitelt, aki beszámolójában a berlini rendőrség által kihallgatott dr. Salomon Frankfurtért idézte tanúként:

– Nem igaz, hogy egy suttyó „hep, hep, zsidó!” kiáltással a szakállamat cibálta volna, amely egyébként sem vörös, hanem fekete.

Nem állt módomban utánaböngészni, hogy az állítólagos szidalmazás után két évvel elrendelt rendőrségi kihallgatás kényszer alkalmazásával folyt-e vagy sem. David Frankfurter mindenestre visszatért Bernbe, és több ok miatt is rászakadt a kétségbeesés. Először is, újra neki kellett veselkednie a kinkeserves tanulásnak, másodszor nagyon szenvedett – a folyamatos testi fájdalmak mellett – édesanyja halála miatt; mindezen túlmenően aggasztó értelmet nyert számára rövid berlini látogatása, midőn a kül- és belföldi újságokban tudósításokra bukkant az oranienburgi, dachau-i és egyébütt létesített koncentrációs táborokról.

Így történhetett, hogy a harmincötös esztendő vége felé vissza-visszatérően felmerült benne az öngyilkosság gondolata. Később, a per idején, a védelem által elkészített szakértői vélemény erről így beszélt: „Frankfurter személyes természetű lelki okoknál fogva pszichológiailag tarthatatlan állapotba került, amelyből szabadulnia kellett. A depresszió hatására megszületett benne az öngyilkosság gondolata. A mindannyiunkban működő öfenntartási ösztön azonban pisztolya csövét önmagáról egy másik áldozat felé fordította.”

A világhálón ehhez senki sem fűzött agyafűrt kommentárokat. Bennem mégis fokról fokra ébe-

rebb lett a gyanú, hogy a „www.blutzeuge.de” honlap nem gyűlevész tarfejűek fóruma: a Schwerini Bajtársi Kör fedőnév alatt inkább egy minden hájjal megkent, magányos elme operál. Valaki, aki hozzám hasonlóan araszolva a történelem illatjelei és hasonló szekrétumai után szimatol.

KORHELY diák? Én is az voltam, amikor a germanisztika dögunalommá, az Otto Suhr Intézetben tanult publicisztika pedig túl elméletivé vált.

Eleinte, miután otthagytam Schwerint, és a kelet-berlini városi vasútról Nyugat-Berlinben szálltam le, igyekeztem megtartani ígéretemet, amit Anyának tettem búcsúzásakor. Magoltam, mint egy buzgómócsing. Nem sokkal a fal építése előtt – úgy tizenhat és fél éves lehettem – kezdtem ráérezni a szabadság ízére. Schmargendorfban laktam a Roseneck közelében, Anya gyerekkori barátnőjénél. Ő és Jenny örült dolgok sorát élték át együtt. Külön szobám volt, tetőablakkal. Aranyidők voltak, ha úgy veszem.

Jenny néni Karlsbader Strasse-i manzárdja babaházra hasonlított. Körös-körül – asztalokon, polcokon, üvegburák alatt – apró porcelánfigurák. Többnyire balett-táncosnők rövid túllszoknyában, lábujjhegyen. Ha nem is állt mindegyikük nyaktörő pozícióban, azért mindegyiküknek

hosszú nyaka és kicsi feje volt. Süldő lány korában Jenny néni balerina volt, méghozzá elég neves, mígnem a birodalmi fővárost földbe döngölő sorozatos légitámadások egyike következtében mindkét lábára megnyomorodott. Sántikálva, ám még mindig kecses karmozdulatokkal szolgált fel mindenféle rágcslálnivalót a délutáni teához. A puccos kis manzárd törékeny figuráit idéző fejcskén, mely immár aszott nyakán imbolygón, folyton jéggé fagyni akaró mosolyra nyílt a szája. Didergett is feszt, és gyakran kortyolt forró teát.

Szívesen laktam Jenny néninél. Elkényeztetett. És amikor gyerekkori barátnőjéről beszélt – „Az én édes Tullám ismét eljuttatott hozzám rejtekutakon egy levelet” –, percekre kísértésbe estem, hogy Anyát, ezt a konok némbert, egy kicsit megszeressem; a következő pillanatban persze már megint idegesített. Schwerinből a Karlsbader Strasséba csempészett levélkéi sűrűn tartalmaztak aláhuzigált, feltétlenségig fokozott intelmeket, melyek – hogy az ő szavával éljek – engem voltak hivatottak „abajgatni”: – „Tanulnia kell, ta-nul-ni-a! Azér, és csakis azér küldtem Nyugatra a gyereket, hogy vigye valamire...”

Fülemben visszhangzó szóhasználatával ez annyit jelentett: „Én má' csak azér élek, hogy a fiam eccer megírja az igazságot.” És Anya szócsöve gyanánt Jenny néni is unszolt szelíd han-

gon, de a témát gondosan érintve. Nem maradt más hátra, mint a szorgos biflázás.

Akkoriban együtt jártam középiskolába egy falka korombeli endékás menekülttel. Jócskán volt pótolnivalónk a jogállamiság és a demokrácia téren. Az angol nyelvhez hozzájött a francia, viszont az oroszot nyugodtan elfelejthettük. Hála a szabályozott munkanélküliségnek, kezdtem lassan felfogni, mit jelent a kapitalizmus. Noha nem voltam valami fényes tanuló, sikerült teljesítenem, amit Anya megkövetelt: leérettségiztem.

Különben ami a lányügyeket illeti, nem volt okom panaszra; ráadásul a zsebem sem volt üres, mivel Anya, amikor az áldásával osztályellenséggé avanszáltam, egy másik nyugati címet is a zsebembe csúsztatott:

– Az apádé, asziszem. Egyik unokaфivéremtől, épp mielőtt angyalbőrbe bújt, úgy maradtam. Legalábbis így tudja. Írjál néki, ha odaát vagy, mi van véled...

Az EMBER ne tegyen összehasonlításokat. Amami az anyagiakat illeti, csakhamar hasonló helyzetbe kerültem, mint David Frankfurter Bernben, akinek távollévő apja havonta egy-egy öszegecskét fizetett be a fia svájci bankszámlájára. Anya unokaфivérét – nyugodjon békében! –, aki az egykori elsenstrassei asztalosmester fia volt,

Harry Liebenaunak hívták. Az ötvenes évek végétől Baden-Badenben élt, és kulturális műsorok felelőseként a Südwestfunk éjszakai adásait szerkesztette: líra éjfél körül, amikor már csak a fekete-erdői fenyők hallják.

Mivel nem akartam huzamosan Anya barátnőjének nyakán élni, egy voltaképpen udvarias levélben szép olvashatóan, közvetlenül a zárósort – „Számodra még ismeretlen fiad” – után, Harry Liebenau tudomására hoztam a számlaszámomat. Mivel nyilván túlságosan jól nősült, nem írt vissza; de minden hónapban precízen leszurkolt kétszáz márkát, ami akkoriban egy halom pénz volt, jóval több, mint a legalacsonyabb tartásdíj. Jenny néni semmit sem tudott az egésről. Különben, ha csak futólag is, ismerte Anya unokafivérét, Harryt, amint azt halvány pírral babaarcán inkább megvallotta, mintsem elmesélte nekem.

Hatvanhét elején – nem sokkal azután, hogy a Karlsbader Strassén összecsomagoltam, Kreuzbergbe költöztem, majd az egyetemet letudva gyakornoknak szegődtem a Springer-féle *Morgenpost-hoz* – elapadt a pénzáldás. Ezután már nem írtam tejelőapámnak, legfeljebb hébe-hóba egy-egy karácsonyi üdvözlöt, mást nem. Miért is tettem volna? Egy kerülő utakat megjárt levélkében Anya értésemre adta: „Nem kell nagyon

megköszönnöd néki. Tudja ő, mi miatt kell csengetnie...”

Akkoriban Anya nem írhatott nyíltan, mert időközben asztalosbrigádvezető lett egy állami kézen lévő nagyüzemben, amely hálósobabútorokat gyártott a tervgazdálkodás keretében. Párttag lévén nem érintkezhetett nyugatiakkal, végképp nem Nyugatra szökött fiával, aki a kapitalista propagandasajtóban először csak rövid, később egyre hosszabb cikkeket írt a berlini fal meg a szögesdrót-kommunizmus ellen. Épp elég kellemetlenséget okoztam ezzel Anyának.

Feltételeztem, hogy Anya unokafivére azért nem akar tovább fizetni, mert ahelyett, hogy tanultam volna, Springer uszító lapjaiba írogattam. Őszintén szólva, valahol igaza is volt a maga vadliberális módján. A Rudi Dutschke elleni merénylet⁶ után hamarosan el is kerültem Springertől. Ettől kezdve jócskán balos beállítottságú lettem. Mivel akkoriban nem szűkölködtünk eseményekben, jó pár haladónak mondható lapba írogattam, s ha nem is kerestem háromszor annyit, mint a legalacsonyabb tartásdíj, egész jól eleveikéltem. Amúgy nem hiszem, hogy Harry Liebenau az apám lett volna, Anya csak ráfogta. Tőle tudom, hogy az éjszakai műsorok szerkesztője a hetvenes évek vége felé, még a nősülésem előtt

meghalt, szívelégtelenségben. Anya korosztálya volt, valamivel ötven fölött.

Anya, Harry Liebenaut pótlandó, újabb férfinévvel hozakodott elő, amelyeknek viselői szerint apaként szóba jöhetnek. Egyiküket, aki szórén-szálán eltűnt, Joachimnak vagy Jochennek hívták,⁷ másikukat, egy kissé idősebbet, aki állítólag Harrast, a műhelyudvaron lakó kutyát megmérgezte, Walternek.⁸

Nem, nekem nem volt valódi apám, csak cse-reberélhető fantomjaim. Három hősömnek, akikkel most foglalkoznom kell, rózsásabb volt a helyzete. Az igazat megvallva, Anya maga sem tudta, kitől vár gyereket, amikor negyvenöt január harmincadika délelőttjén a gotenhafen-oxthöfi rakparton a szüleivel együtt hétezeröttszázvalahanyadikként behajózták. Az, akiről a hajót elkeresztelték, Hermann Gustloff kereskedőt vallhatta édesapjának. És azt, aki a roskadásig telt hajót a hullámsírba küldte, Marinyeszko papa igen gyakran elfenekelte, mivel odesszai kistrác korában egy Blatnye néven elhíresült tolvajbanda tagja volt. Ez nyilván jól érzékelhető atyai törődést jelentett. Sőt David Frankfurternek, aki Bernből Davosba utazván gondoskodott róla, hogy a hajót egy vértanúról nevezhessék el, egyenesen egy igazi rabbi volt az apja. Ám végül jómagam, az apátián is apa lettem.

VAJON mit szívott? Junót, a közmondásosan kerek cigarettát? Vagy ovális keleti bagót? Netán – a divatot követendő – aranypapír-szipkával? Sosem készült róla cigarettás fénykép, kivéve egyetlen kései újságillusztrációt, amelyen hivatalnoki pályafutását hamarosan háta mögött tudó, idős úrként látjuk viszont koporsószeeggel a szájában, nagy sokára engedélyezett, rövid svájci útja idején, a hatvanas évek vége táján. Lényeg, hogy, akárcsak én, szakadatlanul eregette a füstöt, ezért a Svájci Szövetségi Vasutak egyik dohányzószakaszában foglalt helyet.

Mindketten vasúton utaztak. Miközben David Frankfurter Bernből Davosba tartott, Wilhelm Gustloff szervezőúton volt: felkereste az NSDAP külföldi tagozatának több helyi sejtjét, és új hadállásokat létesített a Hitlerjugend, valamint a Német Leányszövetség, a BDM⁹ számára. S mert körútja január végére esett, a hatalomátvétel harmadik évfordulóján lelkesítő beszédekkel mondott birodalmi németek és osztrákok előtt Bernben és Zürichben, darusban és Zugban. Munkahelelén, az obszervatóriumban már előző évben felmondtak neki néhány szociáldemokrata képviselő nyomatékos követelésére, ezért szabadon rendelkezett az idejével. Noha agitatori tevékenysége ellen mind több svájci emelte fel a hangját – a baloldali lapok „a davosi diktátorként”

aposztrofálták, Bringolf nemzeti tanácsos pedig az országból való kiutasítását követelte –, mégis akadt elegendő politikus és hivatalnok Graubünden kantonban és az egész Szövetségben, akik nem csupán pénzügyileg támogatták. A davosi szállodaigazgatóság rendszeresen kezére játszotta a frissen érkezett üdülővendégek névjegyzékét, mire ő a birodalmi németeket a szanatóriumi kezelés ideje alatt nemcsak meghívta a pártgyűlésekre, de egyenesen el is várta őket; az igazolatlanul hiányzók neveit felírta, és lejelentette az illetékes birodalmi hivataloknál.

A füstöt eregető diák vonatútja idején (Bernben egy útra szóló, tehát nem menettérti jegyet váltott), s miközben a leendő vértanú áldásosán tevékenykedett pártja érdekében, Alekszander Marinyeszkó tengerész-altiszt már átnyergelt a kereskedelmi flottától a fekete-tengeri Vöröslobogó Flottához. Miután a haditengerészet újonc hadoszlopában navigátortanfolyamon vett részt, tengeralattjárósnak képezték ki. Amellett, hogy a Komszomol tagja volt, szolgálaton kívüli piás hírében állt, ám iszákosságát a fedélzeten végzett jó teljesítményével ellensúlyozta: ameddig hajón tartózkodott, nem emelte szájához az üveget. Marinyeszkót csakhamar navigátornak osztották be egy tengeralattjáróra, az *SC 306-osra*. A röviddel azelőtt bevetésre kerülő hajóegység a háború

kitörése után, amikor Marinyeszko már egy másik tengeralattjáró tisztjeként szolgált, aknára futott, és egész legénységével együtt a tengerbe veszett.

Bernből Zürichbe, aztán különféle tavak mentén tovább. Diewerge tagtárs az utazó orvostanhallgató útját megörökítő írásában nem bíbelődik tájleírással. Ám valószínűleg a tizenharmadik szemeszterét taposó nikotinista sem sokat érzékelt a feléje rohanó és a láthatárt egyre szűkebbre szabó hegyvonulatokból, tán csak a házakat, fákat, lejtőket borító havat és az alagutakon való áthaladás okozta fényviszony-változást.

David Frankfurter utazása 1936. január 31-ére esett. Újságot olvasott, s közben cigarettázott. A „Vegyes” rovatban pár sorra bukkant Gustloff országos csoportfőnök programjáról. A napilapok, közöttük a *Neue Zürcher Zeitung* és a *Basler Nationalzeitung* – oldalaikon ott virított az aznapi dátum – beszámoltak mindenről, ami akkoriban történt vagy amiről előre látható volt, hogy történni fog. Ennek az esztendőnek az elején, amely később a Berlini Olimpia éveként vonult be a történelembe, a fasiszta Olaszország még nem kényszerítette térdre a népus távoli országát, Abesszíniát; Spanyolországban polgárháborús veszély körvonalazódott; a Német Birodalomban tovább folyt a birodalmi autópályák építése, és Lang-

fuhrban Anya nyolc és fél éves lett. Göndör hajú, süketnéma kisöccse, Konrád két nyárral azelőtt fulladt bele fürdés közben a Balti-tenger vizébe. Ő volt Anya kedvenc testvére. Ezért kellett negyvenhat évvel Konrád halála után a fiamat ugyanerre a névre keresztelni – igaz, őt mindenki csak Konnynak hívja, Rosi, a barátnője pedig Connyként szólítja meg a leveleiben.

Diewerge azt írja, hogy az országos csoportfőnök február harmadikán kimerültén tért haza a kantonokban tett sikeres körútjáról. Frankfurter tisztában volt vele, hogy áldozata ezen a napon érkezik vissza Davosba. A napilapokon kívül rendszeresen olvasta a Gustloff által kiadott *Birodalmi Német* címet viselő pártlapot is, amely előre tájékoztatott a fontosabb időpontokról. David csaknem mindent tudott a céltárgyról, mélyen magába szippantotta, letűdözte. De vajon azt is tudta, hogy Gustloffék az előző esztendőben a megtakarított pénzükből egy klinkertégla-házat építtettek Schwerinben, amit gondosan be is bútoroztak, mert azt tervezték, hogy visszatérnek a birodalomba? S azt is, hogy mindketőjük leghőbb vágya egy kisfiú?

Amikor az orvostanhallgató Davosban leszállt a vonatról, friss hó borított mindent. A havon megcsillant a napfény, és az üdülőváros úgy festett, akár a képeslapokon. David csomag nélkül, de

eltökélt szándékkal érkezett. A *Basler National-zeitung*-ból kitepte Gustloff egyenruhás fényképét: magas növésű, felcsúszott homlokú férfi nézett vissza rá mesterkéltlen elszánt tekintettel.

Frankfurter az „Oroszlán”-ban szállt meg. Megkellen várnia február negyedikét, keddet. A hétnek ezt a napját a zsidók *ki tov-nak*¹⁰ nevezik, és szerencsenapnak számít (ezt az apró értesülést a világhálóról bogarásztam elő). A már ismerős honlapon ezen a napon emlékeztek meg a vértanúról.

NAPSÜTÉSSEN bagózni ropogós havon. Nyikorogó léptek. Hétfőn városnézés. Föl-alá, mindegyre, a gyógygy szálló sétányán. Nézőként a nézők között, feltűnés nélkül, egy jégkorongmérkőzésen. Kötetlen beszélgetés a szállóvendégekkel. Fehéren gomolygó lehelet az arc előtt. Nem ébreszteni gyanút. Egy szóval sem több a kelleténél. Semmi kapkodás.

Minden elő volt készítve; Bern közelében, az ostermundingeni lőtérén egy játszva beszerzett revolverrel gyakorolt, ehhez nem kellett külön engedély. Amennyire rossz bőrben volt, annyira biztos kézzel tartott célra.

Kedden, immár Davosban, egy időjárási viszontagságokkal dacoló útjelző tábla – „Wilhelm Gustloff, NSDAP” – sietett a segítségére: az Am

Kurpark nevű utca a szálló sétányáról kanyarodott le, s egyenesen a hármasszámú ház elé vitt. Kékítőszínre vakolt, lapos tetejű épület, az eresztől jégcsapok lógtak. Néhány utcai lámpa viaskodott az alkonyi homállyal. Elállt a havazás.

Ennyit a külső körülményekről. További részleteknek nincs jelentősége. Hogy miként ment végbe a gyilkosság, azt csak a tettes és az özvegy vallomásából tudjuk. A lakás kérdéses szobájába az említett honlap egyik illusztrációja engedett bepillantást; a fénykép minden bizonnyal a merénylet után készült: a helyiségnek a komódon és az asztalokon elhelyezett három friss virágcsokor, valamint egy nyíló cserepesvirág kölcsönzött emlékszoba-jelleget.

A csengetésre Hedwig Gustloff nyitott ajtót. A fiatalember, akiről az özvegy később azt vallotta, hogy bizalomgerjesztő tekintete volt, beszélgetést kért az országos csoportfőnöktől. Gustloff a folyosón állt és dr. Habermann tagtárssal – thuni alapszervezet – beszélt telefonon. Amint Frankfurter elhaladt mellette, állítása szerint megütötte fülét a „mocsok zsidaja” szókapcsolat, amit Gustloffné utóbb kétségbe vont: hitvesétől teljességgel idegen volt az ilyen szóhasználat, még akkor is, ha a zsidókérdés megoldását halaszthatatlannak tekintette.

Az asszony a látogatót férje dolgozószobájába vezette, és helyet kínált. Semmi sem keltette fel a gyanúját. A férjéhez gyakran jöttek kérvényezők bejelentés nélkül, néhány elvbarát is, aki segítségre szorult.

Az orvostanhallgató kabátban ült, kalapját a térdére helyezte. A karosszékből jól láthatta az íróasztalt, melyen egy óra faszekrénye rezgett. Az asztal fölött függött az SA becsülettőre. A tőr körül laza elrendezésben a Führer és birodalmi kancellár fekete-fehér és színes képei díszítették a falat. Sehol egy kép Gregor Strasserről, Gustloff két évvel korábban meggyilkolt mentoráról. Oldalvást egy vitorlás hajó modellje, valószínűleg a *Gorch Fock*-é.

A várakozó vendég, aki megállta, hogy cigaret-tára gyújtson, az íróasztal melletti komódon a rádiókészüléket, odébb a Führer bronzból vagy bronzfényű gipszből készült mellszobrát láthatta. A vágott virág, mely a fénykép tanúsága szerint az íróasztalon illatozott, már a merénylet előtt ott lehetett a vázában: a szerető gondossággal elrendezett csokorral – megkészt születésnap i kö-szöntés gyanánt – Gustloffné várta haza férjét a fárasztó körút után.

Az íróasztalon rendetlenség, hanyagul egymás-ra dobált papírok: nyilván a helyi szervezetek jelentései a kantonokból, a birodalmi tisztviselők-

kel folytatott levelezés, esetleg néhány fenyegető levél-ilyesmi mostanában gyakran érkezett a postával, de Gustloff elutasította a rendőri védelmet.

A házigazda egyedül lépett a dolgozószobába. Feszés léptekkel, erőtől duzzadva (tuberkolózisától már évekkel korábban megszabadult), civil ruhában közeledett látogatója felé, aki fel sem emelkedett a karosszékből, ültéből tüzelt, amint télikabátja zsebéből előhúzta a revolvert. A célzott lövések négy lyukat ütöttek az országos csoportfőnök mellkasán, nyakán és fején. Hang nélkül omlott a földre Vezére ráhába foglalt képe előtt. Gustloffné egy szemvillanás alatt a szobában termett: először a még célra tartott revolver tűnt a szemébe, aztán padlón heverő férje, akinek sebeiből, miközben az asszony fölébe hajolt, ömleni kezdett a vér.

A csak egy útra jegyet váltó David Frankfurter fejére illesztette kalapját, és anélkül, hogy a ház felzavart lakói ebben megakadályozták volna, elhagyta jól átgondolt tettének színhelyét. Egy ideig bolyongott a hóban, közben többször is összeesett, eszébe jutott a telefonszám, egy telefonfülkéből feladta magát, végül megkereste a legközelebbi őrszobát, és jelentkezett a kantoni rendőrségen.

Az alábbi mondatot először az őrszobán posztoló hivatalnoknak mondta jegyzőkönyvbe, ké-

sőbb – szemernyi változtatás nélkül – a bíróság előtt is megismételte:

– Azért lőttem, mert zsidó vagyok. Tisztában vagyok azzal, amit tettem, és nincs mit megbánnom.

Minderről rengeteg papírt teleírtak. Ami Wolfgang Diewergénél „gyáva gyilkosság”, azt Emil Ludwig regénye „Dávid és Góliát harcának” nevezi. Ezen ellentmondásos megítélésnél tovább a digitálisan behálózott jelen sem jutott. Minden, ami utána történt, a pert is beleértve, csakhamar túllépett a tettes és az áldozat személyén, és magasabb értelmet nyert. A bibliai szabású hőssel szemben, aki keresetlen szavakkal megindokolt tettével ellenállásra szólította fel meghurcolt népét, ott magasodik a nemzetiszocialista mozgalom vértanúja. Mindketten hivatottak lettek volna rá, hogy életnagyságnál nagyobb formátumban vonuljanak be a történelembe. A tettes mégis hamarosan feledésbe merült; még Anya sem hallott semmit, amikor gyerek volt és Tullának hívták, a gyilkosról és a gyilkosságról; egy hajóról regéltek csupán, amely féhéren csillogott, és boldog emberekkel megrakottan hosszabb-rövidebb tengeri utakra indult egy egyesület jóvoltából, amely a Kraft durch Freude – Örömben az Erő - nevet viselte.

AMIKOR még eltartott és korhely diák voltam, Höllerer professzor¹¹ előadásait hallgattam a Műegyetemen. Harsány madárhangon lelkesítette a dugig megtelt előadótermet. Kleistről, Grabbéról, Büchnerről beszélt, csupa menekülő zseniről. Egyik előadásának címe „Klasszika és modernség határmezsgyéjén” volt. Fiatal irodalmárok és még fiatalabb könyváruslányok között kellettem magam a Waitzkeller asztalainál, ahol félig kész műveinket olvastuk fel és szedtük ízekre. A Carmerstrassén pedig még egy amerikai mintára szervezett kurzuson – creative writing – is részt vettem. Tucatnyi nagy reményű tehetség volt közöttünk.

– Magában nincs elég spiritusz – biztosított tanárain egyike, aki „telefonos lelkeségély” és hasonló témákkal akart bennünket, kezdő írókat regényvázlat megalkotására bírni.¹² – Magától maximum ponyvaregényre futja.

Most mégis ő hozott ki mélyrepülésemből: elfuserált egzisztenciám indulása szerintem egyszeri esemény, exempláris és ezért elmondásra méltó.

Az akkori tehetségek egyike-másika azóta már nem él. Ketten vagy hárman nevet szereztek maguknak. Egykori tanárom azonban láthatóan üresre írta magát, különben nem kért volna fel a néger szerepére. Márpedig nekem semmi kedvem rák módra továbbbaraszkodni. Megfeneklettem, panaszkodtam neki, kár a gőzért. Két hangyás pasasról írok, egyik olyan, mint a másik. Szó se róla, David Frankfurter vásárra vitte a bőrét, hogy példát mutasson népének a hősie ellenállásra. Csakhogy a zsidók helyzete szemernyi sem javult a gyilkosság után. Ellenkezőleg, a terror törvényerőre emelkedett. És amikor két és fél év múlva a zsidó Herschel Grünsan Párizsban lepuffantotta Ernst von Rath diplomatát, a válasz a kristályéjszaka lett. És, kérdelem én, hozott-e valamit a nácik konyhájára, hogy eggyel több vértanújuk lett? No hiszen! Elneveztek róla egy hajót...

Akkor hát megint a témánál lennénk. És nem azért, mert az Öreg itt lóg a nyakamon, hanem mert Anya sohasem engedte hosszúra a póráz. Már Schwerinben a fületem rágt, ahol úttörőnyakkendőben és kék ingben kellett flangálnom, ha valahol valamit avattak:

– A jéghideg tengervíz. Meg az a sok kis poronty fejjel a vízbe bukva. Meg kell írnod ezeket. Boldog túlélő vagy, tartozol nekünk ennyivel.

Egy nap apróra elmesélek mindent, te meg megírod...

De én nem akartam megírni. Kit érdekelt ez az egész? Nyugaton senkit, Keleten még úgy se. A *Gustloff* és nyomorult története évtizedeken át úgyszólván össznémet tabu volt. De Anya nem szállt le rólam, és futárposta útján tovább mace-rált. Miután túlestem az államvizsgán, és meglehetősen jobbos hangvétellel tudósítani kezdtem Springernek, Anya megírta: „Az egy revansista. Sikraszáll értünk, elüldözöttekért. Biztosan ki-nyomtatná folytatásokban, hétről hétre...”

És később, amikor már torkig voltam a *taz* cikkeivel és a többi baloldali szemfényvesztéssel, Jenny néni, aki a Rosenecken spárgás újkrump-lira invitált Habel vendéglőjébe, Anya intelmeit találta fel desszertként:

– Szeretett barátnőm, Tulla, még mindig nagy reményeket fűz hozzád. Azt üzeni, fiúi kötelességed, hogy végre az egész világ tudomására hozd...

Am én továbbra is lehúzza tartottam a rolót. Nem engedtem magam zsarolni. Független újságíróskodásom hosszú évei alatt – környezetvédelmi folyóiratokban jelentek meg terjedelmes cikkeim például a biodinamikus zöldségtermesztésről, a német erdőket sújtó természeti károkról vagy a hitvallásszerűen feldolgozott „Soha többé Auschwitzot!” – témáról – sikerült kispórolnom

születésem körülményeit; mígnem ezerkilencszázkilencvenhat január végén ráklikkeltem a szélsőjobb stormfront-honlapra,¹³ kisvártatva Gustloff-vonatkozásokba botlottam, végül a „www.blutzeuge.de” internetes cím alatt közelebbi ismeretséget kötöttem a Schwerini Bajtársi Körrel.

Elkészültek az első jegyzetek. Hümmögtem. Csodálkoztam. Szerettem volna tudni, hogy volt képes felkelteni ez a provinciális hős – persze csak a Davosban eldőrdült lövések óta – az interneten száguldozók érdeklődését. És milyen jó kiállítású ez a honlap! Schwerini helyszíneket megörökítő fotók. Itt-ott csábító kérdőjelek: „Szeretnétek többet tudni a vértanúinkról? Leközzöljük folytatásos történetét?”

Még hogy *leközzöljük!* Még hogy bajtársi *kör!* A nyakamat tettem volna rá, hogy valaki szólóban lubickol az interneten. Ennek a kakabarnán sarjadó vetésnek a melegágya egy és ugyanaz az agyvelő volt. Jól mutatott, és nem is volt akkora baromság, amit ez a koma az Örömben az Erő vonatkozásában a hálóra vitt. Egy nyaralás képei: nevető utasok egy hajó fedélzetén; a strandolás örömei Rügen szigetén.

Anyá persze mit sem tudott erről. Az Örömben az Erő neki még mindig egyszerűen csak „ká-déeff” volt. Tízéves korában látott ezt-azt a lang-

fuhri filmszínházakban, „Fox hangos híradójában”. Itt mutatták be első útja alkalmából „a mi kádéeff-hajónkat” is. És harminckilenc nyarán ott lehettek a *Gustloff* fedélzetén Anya szülei is: Pokriefke papa mint munkás és párttag, Pokriefke mama pedig mint a Nemzetiszocialista Nőszövetség tagja. Danzigból – akkor még Danzig Szabadállam – egy kis csoport utazhatott a határontúli németeknek szóló külön engedéllyel, úgyszólván az utolsó stósszal. Úticél: a norvég fjordok. Augusztus közepe lévén azonban az éjféli nap látványáról le kellett mondaniuk.

Gyerekkoromban, ha előkerült vasárnapi témánk, a hajó örökké tartó merülése, Anya odaadással és langfuhri nyelvjárásban ecsetelte, milyen elragadtatottan mesélt a papája egy népviseletbe öltözött norvég táncsoportról, mely a KdF-hajó napozófedélzetén adta elő műsorát.

– És a mamám alig bírta abbahagyni, csak lelkendezett az uszodáról, aminek a fala telisdetele volt csiricsaré csempékkel. Később ide zsuppoltak be minden tengerész-kisegítőt. A ruszvik második torpedója itt trancserozta szét szegén kis teremtéseket...

Egyelőre azonban a *Gustloff* építése még el sem kezdődött, nem is szólva a vízre bocsátásáról. Különben is vissza kell hátrálnom odáig, hogy a halálos lövések eldördülése után Graubünden

kanton illetékes bírái, a felperes és a védők nyomban nekiláttak előkészíteni David Frankfurter perét. Az eljárást Churban kellett lefolytatni. Mint-hogy a vádlott beismerte tettét, rövid perre lehetett számítani. Schwerinben eközben ünnepi előkészületek folytak, amit legfelsőbb szintről rendeltek el: a holttest átszállítása után olyan ünnepséggel kellett előrukkolni, amely maradandó nyomot hagy a népközösség emlékezetében.

Mi MINDENNEL nem jár néhány jól irányzott lövés! SA-menetoszlopokkal, díszsorfallal, koszorú- és zászlóvivőkkel, egyenruhás fáklyahordozókkal! Tompa dobpergésre masírozott a Wehrmacht gyászlépésben, ácsorgott Schwerin gyászba borult vagy csak látványosságra éhes népe.

A mecklenburgiak előtt nem annyira ismert Gustloff tagtárs nemrég még csak egy volt az NSDAP külföldi szervezetének országos csoportfőnökei közül. A halott Wilhelm Gustloff azonban óriássá növekedett. Nem egy szónok zavarba jött a tribünön, mert amikor vele összevethető nagyságot kerestek, folyton ama fővértanú¹⁴ jutott eszükbe, akiről egy dalt is elneveztek, melyet hivatalos alkalmakkor – volt belőlük bőven – közvetlenül a nemzeti himnusz után játszottak és énekeltek:

– *Die Fahne hoch...*¹⁵

Davosban még szerény keretek közt zajlott az ünnepség. A léptéket az evangélikus templom - valójában egy kápolna – méretei szabták meg. A horogkeresztes zászlóval leterített koporsót az oltár előtt ravatalozták fel. Fedelén az elhunyt becsülettőre, karszalagja és SA-sapkája alkotott csendéletet. A kantonokból mintegy kétszáz tagtárs érkezett. De a kápolnában és a kápolna előtt állva közönséges svájci polgárok is kifejezést adtak rokonszenvüknek. És körös-körül a hegyek.

A világhírű üdülőhelyen tartott, egyszerűnek mondható gyászünnepekből a német rádió is sugárzott részleteket. A közvetítésbe minden adó bekapcsolódott a birodalom területéről. Aki csak megszólalt, a megrendülés szükségességéről beszélt. Ám egyetlen kommentárban, s később, a másutt elhangzó számos beszéd egyikében sem ejtették ki David Frankfurter nevét. Mert ettől kezdve csak „a zsidó orgyilkosként” emlegették. A másik oldal próbálkozásai, hogy a sápkóros orvostanhallgatót hőssé tupírozzák, és – lévén szerb származású – egyfajta jugoszláv Teli Vilmosként állítsák piedesztálra, megbukott a svájci hazafiak színpadi németséggel felzúduló méltatlankodásán. A kísérlet ráadásul a lövöldöző fiatalember állítólagos felbujtóira terelte a figyelmet. Csakhamar rásütötték a zsidó szervezetekre, hogy a háttérből ők irányították Frankfurtert.

Az „alattomos vérengzésre” ezek szerint a szervezett világzsidóság adott megbízást.

Közben Davosban egy különvonat várta, hogy felhelyezzék rá a koporsót. Az indulás pillanatában megkondultak a templomi harangok. A szerelvénnyel vasárnap délelőttől hétfő estig volt úton: birodalmi német területen először Singenben állt meg, majd rövid, ünnepélyes pillanatokra Stuttgartban, Würzburgban, Erfurtban, Halléban, Magdeburgban és Wittenbergében. A vasúti peronokon az illetékes körzetvezetők, valamint a párt kirendelt tisztelettevői „nyújtottak” végtisztességet a koporsóban utazó földi maradványoknak.

A kenetesség szókinccsárából kölcsönzött „végtisztességet nyújtani” kifejezést az interneten fedeztem fel. A weblapra vitt egykorú tudósítások szerint a tiszteletadás nem csupán az akkor szokásos és az olasz fasisztáktól ellesett módon, azaz a jobb kar előrelendítésével történt; a peronokon tartott megemlékezések alkalmával bizony „végtisztességnyújtásba” csöppent az ember. Ezért a „www.blutzeuge.de” cím alatt sem csak a Führer-oráció részleteivel és a schwerini díszteremben rendezett gyászünnepély felidézésével emlékeztek meg a halottról; a legújabb, virtuális térnek nevezett dimenzióból is német végtisztességet „nyújtottak” neki. A Schwerini Bajtársi Kör

csak ezek után tartotta megemlézésre méltónak Beethoven *Eroica*-ját, mely a helyi zenekar előadásában csendült fel.

Az ütődöttségnek a világ figyelmére számot tartó hangzavarában azonban szót kapott egy kritikus mellékszöveg is. Az egyik csetelő azzal igazította helyre a Wilhelm Gustloff frontkatonáinak tiszteletére eldörrentett Wehrmacht-s örtüzzel kapcsolatos, *Völkischer Beobachter*-beli tudósítást, hogy az ekként megtisztelt elhunyt nem is vett részt az első világháborúban: tüdőbajos lévén nem tűnhetett ki frontkatonaként a bátorságával, tehát első vagy másodosztályú vaskeresztet sem viselhetett.

A virtuális gyászparádét nyilván egy magányos kukacoskodó zavarta meg ily otrombán; tudálékosságában odáig ragadtatta magát, hogy Hildebrand mecklenburgi körzetvezető beszédéből hiányolni mert egy röpké megjegyzést Gregor Strassernek a vértanúra tett – mint írja, „nacionálbolsevista” – hatásáról. Végtere is elvárható lett volna az egykori mezőgazdasági munkástól, aki gyermekkorától gyűlölte a nagybirtokos nemeseket, és ezért a Führer hatalomátvétele után a lovagi javadalmak kíméletlen felparcellázásában reménykedett, hogy megvédje a meggyilkolt Strasser becsületét, ha csak egy utalás erejéig is. Körülbelül ez volt az akadémikuskodás lényege.

Merő okostóbiáskodás, ami vitát provokált a csevegőcsatornán.

A vita kimenetelétől mit sem zavartatva, megoldult a webképeken megelevenedő gyászmenet, és a dísztermet elhagyva a hol borús, hol derűs égbolt alatt a Gutenberg- és Wismarsche Strassén, majd a Totendammon áthaladva a Wallstrassén, a krematórium felé tartott. Az ágyútalpra helyezett koporsó négy kilométeren át, kettős dízsorfal között gördült tova, mígnem dobpergés közepette leemelték az ágyútalpról, és papi áldás kíséretében elhamvasztás végett a tűzaknába süllyesztették. Vezényszóra a zászlókat félárbocra eresztették az eltűnő koporsó két oldalán. A menetoszlopok rágyújtottak a halott bajtársról szóló dalra,¹⁶ és felemelt jobb karral legvégső tisztességet nyújtottak. Ekkor ismét eldőrdült a Wehrmacht-osztag sortüze a frontkatona tiszteletére, aki, mint arra fény derült, sohasem ásott lövészárkot, és aki sohasem kapott a nyaka közé sem pergőtüzet, sem „ólomzivart”, ahogy Ernst Jünger naplójának címe mondja.¹⁷ Bárcsak ott lett volna Verdunnél, és feldobta volna a bakancsát egy aknatölcsérben!

Mivel a hét tó által körülölelt városban nőtem fel, tudom, hol az a hely a Schwerini-tó déli partján, ahol az urnát később a négy méter magas gránittömb fundamentumába falazták. A gránit,

melyet egy vésővel faragott felirat tett ékesszó-lóvá, más „öreg harcosok”¹⁸ sírköveivel együtt a hősök tiszteletére épített díszcsarnok körüli emlékpark részét alkotta. Már nem emlékszem rá, de Anya pontosan tudja, hogy a háborút követő első években – és nem csak a szovjet megszállók parancsára – mikor romboltak le mindent, ami a város lakóit a mártírokra emlékeztethette volna. Akivel a világháló összekötött, szükségesnek látta, hogy ismét emlékoszlop magasodjék ezen a helyen; nem csoda, Schwerint is folyvást csak „Gustloff-városként” emlegette.

HOL VAN már a tavalyi hó? Ki tudja, hogyan hívták valaha a Német Munkafront vezetőjét? Manapság Hitler mellett Goebbelse, Göringet, Hesst emlegetik az egykor mindenható hatalmaságok közt. Ha egy televíziós vetélkedőben rákérdeznének Himmler vagy Eichmann szerepére, egy-két helyesen válaszoló kivételével a legtöbben tanácstalanul tapogatóznának történelmi ismereteik homályában, és a leleményes műsorvezető máris észrevétlen mosollyal nyugtázná ennyi meg ennyi ezer márka levonását.

De ki az manapság az én világhálón vitézkedő webmesteremen kívül, aki ismeri Robert Ley nevét? Pedig Robert Ley volt az, aki közvetlenül az erőszakos hatalomátvétel után minden szakszer-

vezetet felosztatott, pénztáraitat kifosztotta, szék-házaik nyakára kilakoltató kommandót küldött, s tagjaikat – több millióan voltak – a Német Munkafront szervezetébe kényszerítette. A homlokfürtös, holdvilágképű Robert Ley sütötte ki, hogy az állami hivatalnokokat, később a tanárokat és a diákokat, végül az üzemi dolgozókat is kötelezni kell arra, hogy nap mint nap előrelen-dülő kézzel és „heil Hitler!”-kiáltással üdvözljék egymást. És Robert Ley agyából pattant ki a munkások és állami alkalmazottak szervezett nyaraltatásának ötlete is: „Örömben az Erő!”, azaz biztosítani kell számukra, hogy olcsón utaz-hassanak a bajor Alpokba vagy az Érchegységbe, nyaralhassanak a Balti-tenger partján vagy az al-só-szászországi Watt-tengernél, nem utolsósor-ban pedig hosszabb-rövidebb tengeri utakra in-dulhassanak.

Ember volt a talpán. Mert mindez megvalósult: haladéktalanul és feltartóztathatatlanul, noha ez-zel egy időben más is történt: transzportról transzportra benépesültek a káccetlágerek. A har-mincnégyes év elején Robert Ley kibérelte az ál-tala kiötlött KdF-flotta számára a *Monte Olivia* utasszállító motorhajót, valamint a négyezer ton-nás *Dresden* gőzhajót. A két hajó együttesen közel háromezer utas befogadására volt alkalmas. A nyolcadik KdF-kirándulás során azonban, mely-

nek célja ismét csak a norvég fjordok szépségeinek megcsodálása lett volna, a Karm-tengerszorosban egy víz alatti gránitszikla harminc méter hosszan felhasította a *Dresden* oldalát, úgyhogy a hajó süllyedni kezdett. Két asszony kivételével, akiknek szíve nem bírta az izgalmakat, az összes utast kimenekítették ugyan, a hajóval együtt azonban az Örömben az Erő elképzelés is könnyen léket kaphatott volna.

Csakhogy Leyt sem akármilyen fából faragták. Mert egy héttel később négy további utasszállítót bérelt, s ezzel egy fejleszthető flotta fölött rendelkezett, mely már a következő évben százharmincötezer nyaralni vágyót utaztatott a fedélzetén. Többnyire ötnapos norvégiai kirándulásokra indultak, nemsokára azonban atlanti-óceáni utakra is – a kedvelt úti cél –, Madeira felé. Az öröm az erőben csupán negyven birodalmi márkába került, plusz tíz márkába a vasúti különjegy a hamburgi kikötőig.

Újságíróként azon tanakodtam az általam fellelt anyag rostálása során, miként sikerülhetett a felhatalmazással létrejött államnak¹⁹ és az egyetlen talpon maradó pártnak ilyen rövid idő alatt nemcsak befogni a Munkafrontba szervezett munkások és alkalmazottak száját, de együttműködésre, sőt a felülről elrendelt tömeggyűléseken üdvörléskészítésre készíteni őket? A választ részben az

Örömben az Erő náci egyesület tevékenysége adja meg, amelyről az életben maradtak titokban még sokáig rajongással beszéltek. Anya persze ország-világ előtt:

– Minden más lett, mind amilyen azelőtt volt. Papa, aki nálunk az asztalosműhelybe csak segédmunkás volt, és tulajdonképp semmibe se hitt má', akár meg is esküdött volna a kádéeffre, mer eccer az életbe el tudtak utazni valahová mával...

Itt közbe kell vetnem, hogy Anya kijelentései rendszerint túl rosszkor és túl harsányan hangzanak el. Kíméletlenül utasít vagy fogad el dolgokat. Ötvenhárom márciusában – nyolcéves voltam, és az ágyat nyomtam mandulagyulladással, rubeolával vagy kanyaróval –, azon a napon, amikor Sztálin halálhírét közzétették, gyertyát gyújtott a konyhában, és szabályosan zokogott. Azóta sem láttam, hogy valami ennyire megrikatta volna. Amikor évekkel később Ulbricht letűnt a színről, az utódját Anya „az csak egy tetőfedő” legyintéssel intézte el. Meggyőződéses antifasiszta létére ott siránkozott Wilhelm Gustloff kilencszázötven körül lerombolt emlékművénél, és átkokat szórt a „sírghalázó gazemberekre”. Később, amikor nálunk Nyugaton felütötte fejét a terrorizmus, Anya Schwerinből érkező palackpostájából kiderült, hogy szerinte „Baadermein-

hof’ – akit ő egyetlen személynek tekintett²⁰ – a fasizmus elleni harcban esett el. Megfoghatatlan volt, kit támogat, és kit utasít el.

– Tulla mindig ilyen volt – mosolygott Jenny barátnője kinyilatkoztatásai hallatán. – Azt mondja, ami mások fülét birizgálja. Ilyenkor azután előfordul, hogy elveti a súlykot...

Üzemi kollektívájában az összegyülekezett elvtársak előtt állítólag „Sztálin utolsó hívének” nevezte magát, de következő mondatában már az osztálynélküli KdF-társadalmat állította példaképül minden igaz kommunista elé.

AMIKOR harminchat januárjában a hamburgi Blohm & Voss hajógyár azt a megbízást kapta, hogy a Német Munkafront és alszervezete, az Örömben az Erő számára egy utasszállító motorhajót építsen, amelynek költségvetését huszonöt millió birodalmi márkára becsülték, senki sem kérdezte, honnan lehetett előteremteni ennyi pénzt. Egyelőre csak a paramétereket adták meg; térfogat: huszonötezer négyszáznyolcvan-négy bruttóregisztertonna, hajóhossz: kétszáznyolc méter, merülés: 6-7 méter. Legnagyobb sebességként tizenöt és fél csomót irányoztak elő. A hajó fedélzetén a négyszáztizenhét tagú legénység mellett ezernégyszázhatvanhárom utas számára kellett helyet biztosítani. Mindezek a ha-

gyományos hajóépítés szempontjából normális számadatok voltak. Ám megoldásra várt egy különleges feladat: más utasszállító hajókkal ellentétben – a társadalmi osztálykülönbségeket átmenetileg feloldandó – erre a hajóra csupán egyetlen utasosztályt terveztek, aminek Robert Ley útmutatása szerint példaértékűnek kellett lennie „minden németek leendő népközössége” számára.

Előrelátható volt, hogy az új hajót a vízre bocsátás során a Führer nevére keresztelik, ám midőn ama gyászünnepegy alkalmával a birodalmi kancellár a Svájcban meggyilkolt tagtárs özvegye mellett ült, megfogadta, hogy a tervezett KdF-hajót a mozgalom legfrissebb vértanújáról neveztetni el; mire a vértanú elhamvasztása után nem sokkal az egész birodalomban megjelentek a „Gustloff” nevet viselő terek, utcák, iskolák. Hovatovább a kényszerárjásítást követően a fegyvert és egyéb hadifelszerelést gyártó suhli Simson Műveket is átnevezték: a Wilhelm Gustloff Művek tehát a fegyverkezés szolgálatában állt, és negyvenkettőtől kirendeltséget üzemeltetett a buchenwaldi koncentrációs táborban.

Nem akarom itt felsorolni, mi mindent neveztek el a vértanúról – többek között a nürnbergi Gustloff-hidat és a braziliai Curitibában élő német kolónia Gustloff-házát –, inkább felteszek

magamnak egy kérdést, amit a világhálón is fel tettem: „Mi történt volna, ha az 1936. augusztus 4-én Hamburgban elkészült hajót a vízre bocsátáskor mégis a Führerről nevezték volna el?”

A válasz nem késett: „Az *Adolf Hitler* soha nem süllyedt volna el. A gondviselés ugyanis...” s a többi, s a többi. Ez a gondolat szöveget ütött a fejembe: következésképp nekem sem kellett volna egy világ feledte szerencsétlenség túlélőjeként bolyonganom az életben. Szép rendben befutottunk volna Flensburgba, és ott bújtam volna elő Anyából. Nem lennék most exempláris eset, és okafogyottá válna ez a szószemelgetés.

– Az én kis Paulkám nem egy mindennapi eset! Anya kiskoromtól üldözött vesszőparipájával.

Nem szenvedhettem, ha a szomszédok, sőt az összesereglett pártkollektíva füle hallatára rendkívüliségemen csámcsogott, ráadásul a leggátlástalanabb langfuhri dialektusban:

– Születésitől tudtam, nem akármilyen híresség lesz a kislegénből...

Hogy oda ne rohanjak! Megvannak a magam korlátai. Középszerű újságíró vagyok, aki rövid távon egész jól teljesít. Jóllehet azelőtt nagy terveket szőttem – egyik soha meg nem írt könyvem címe: *Félúton Springer és Dutschke között* –, ám ennél tovább sohasem jutottam. Aztán Gabi elsumákolta a tablettákat, s minthogy vitán felül

állt, kitől viselős, anyakönyvezető elé cibált. Alig hoztuk haza a kis bögmásinát, a leendő tanárño belevetette magát a tanulásba. Napnál is világosabbá vált számomra, hogy mostantól mindennek vége, legfeljebb háziasszonyként bizonyíthatok: pelenkázás, porszívózás. Hajamra kenhetem az ábrándjaimat! Aki harmincöt évesen, enyhén kopaszodva még egy gyereket is enged a nyakába varrni, az sajnos menthetetlen... Szerelem? Ugyan már! Legközelebb hetvenen túl, akkor már úgylis mindegy.

Gabriele, akit mindenki Gab inak hív, ha csinos nem is, azért vonzó volt. Megvolt a maga lendülete, és eleinte azt hitte, ki tud zökkenteni a pizsmogásomból. Tempósabb ügetésre biztatott:

– Olyan témát keress, ami társadalmilag is számít, írd valomit a háború utáni fegyverkezésről vagy a békemozgalomról!...

Erre kiizzadtam magamból néhány szentbeszédet a Pershing 2 rakétákról és a mutlangeni ülődemonstrációkról. Tudósításaimat több-kevesebb figyelemre méltatták baloldalinak számító körökben. De aztán újra kókadozni kezdtem. És Gabi cernája, gondolom, egy szép napon elfogyott.

Persze nemcsak ő látta bennem a tipikus balekot, hanem Anya is, aki közvetlenül a fiunk születése után (és miután táviratilag közölte velünk a gyerek nevére vonatkozó kívánságát: „Minden-

képpen Konrad legyen!”) írt egy szókimondó levelet barátnőjének, Jennynek: *Mi számár! Hát ezer van odaát, Nyugaton? Ekkora csalódást okozni nékem! Ez lenne minden, amit képes fölmutatni?*

Ami azt illeti, igaza volt. Jó tíz évvel fiatalabb feleségem céltudatosan készült a vizsgáira, gimnáziumi tanárként végzett, és közalkalmazott lett: én maradtam, aki vagyok. Hét évig se tartott a strapás boldogság, és véget ért köztünk minden. Gabi itt hagyta nekem a cserépkályhas kreuzbergi bérlakást, az áporodott berlini levegőt, és a kis Konráddal Nyugat-Németországba költözött a rokonaihoz. Egy möllni iskolában kapott állást.

Mölln kedves, idilli hangulatú, tóparti városka a zónahatáron. A szép tájakban sem szűkölködő vidéken, mely a kissé fennhéjázó Lauenburgi Hercegség nevet viseli, mintha megállt volna az idő. Möllnt az útikönyvek „Eulenspiegel városa-ként” említik. S minthogy Gabi itt nőtt fel, csakhamar otthon érezte magát benne.

Én viszont egyre lejjebb csúsztam a lejtőn. Nem tudtam otthagyni Berlint. Sajtóügynökségi firkásként tartottam magam felszínen, emellett riportokat készítettem az *Evangélikusok Vasárnapi Lapja* számára („Mitől zöld a Zöld Hét?”²¹; „Törökök Kreuzbergben”). És amúgy? Néhány, inkább idegesítő nőügy, büntetőcédulák tilosban

parkolásért, ja, és egy évvel Gabi lelécelése után: a válás.

Konrád fiamhoz csak akkor volt szerencsém, ha meglátogattam, azaz ritkán és rendszertelenül. Hirtelen megnyúlt, szemüveges srác: ilyenek láttam. Az anyja szerint jó volt az iskolai előmenetele, feltűnően tehetségesnek és érzékenynek bizonyult. Amikor aztán Berlinben leomlott a fal, és Mustinnál, nem messze Ratzeburgtól (városka Mölln szomszédságában) megnyílt a határ, Konny azonnal rávette az anyját, hogy rucanjanak át Schwerinbe – kocsival nem több egy jó óránál –, és látogassák meg „Tulla nagyit”.

így szólította. Gondolom, maga Tulla nagyítóhajtotta így. Az első látogatást több is követte. Sajnos, mondom a mai eszemmel. Nagyanya és unokája egyből rátaláltak a közös hangra. A fiam már tízéves korában olyan szavakat használt, mint egy felnőtt. Biztos vagyok benne, hogy Anya telebeszélte Konny fejét a történeteivel, melyek persze nemcsak Langfuhrban és az elsenstrassei műhely udvarán játszódtak. Mindent előrámolt, még a háború utolsó évében villamoskalauznnóként átélt kalandjait is. A fiam spongyaként szívta magába a nagyanyai mesét-habbal. Naná, hogy az örökké merülő hajó történetével is traktálta. Ettől kezdve Anya nagy reménysége Konny, vagy ahogy ő hívta, Konrádka volt.

Ez idő tájt sokat jött Berlinbe. Közben nyugdíjas lett, és hatalmába kerítette az utazási láz. De csak azért kerekedett fel Trabijával, hogy barát-nőjét, Jennyt lássa; rám továbbra sem volt kíváncsi. Köszönöm szépen azt a viszontlátást... Akár Jenny néni babaszobájában, akár az én ósdi kreuzbergi bérlakásomban ültünk, kizárólag Konrádkáról beszélt, öreg napjainak bearanyozójáról! Milyen remek, hogy többet törődhet Konrádkával, mióta az állami bútorkombinátot felszámolták – egyébiránt az ő segítségével; besegít ő, ahol tud, hadd menjen a dolog. Nemrég megint kikérték a véleményét. És ami a kis unokáját illeti, hát tele van tervekkel.

Ennyi fölösleges energia láttán Jenny néni arcára kiült a dermedt mosoly. Én megint megkaptam a magamét:

– Az én Konrádkámból eccer biztos nagy ember lesz. Nem olyan balfácán, mind te...

– Helyes – bólintottam erre –, tényleg nem nagy durranás, amit véghezvittem, és már nem is lesz az. De amint látod, Anya, azért nekem is föl-felé ível – már amennyiben itt „fönről” beszélhetünk – a nikotinista pályafutásom.

Akár a zsidó Frankfurternek, teszem ma hozzá, aki hozzám hasonlóan egyik staubról a másikra gyűjtött, és akiről most írandó vagyok, mert lövései nem tévesztettek célt, mert a Hamburgban

készülő hajó építése szépen haladt, mert a Fekete-tengeren egy navigátortiszt, név szerint Marinyeszko egy partközeiben bevethető bűvárnaszádon teljesített szolgálatot, s végül mert kilencszázharminchat december kilencedikén Svájcban, a graubündeni kantoni bíróságon kezdetét vette a birodalmi német Wilhelm Gustloff jugoszláv gyilkosa elleni per.

CHURBAN három civil ruhás őrszem állt a bírósztala, valamint a vádlott padja előtt. A kantoni rendőrség utasítására folyamatosan szemmel tartották a közönséget, valamint a kül- és belföldi újságírókat: merénylettől lehetett tartani, mégpedig mindkét részről. A vádlott két rendőr által szorosan közrefogva ült.

A kantoni bíróság tárgyalását a birodalomból érkező nagyszámú érdeklődő miatt át kellett helyezni a graubündeni kormány üléstermébe. Frankfurter védelmét egy idősebb úr, az ősz kecskeszakállas Eugen Curti ügyvéd vállalta. A meggyilkolt áldozat özvegyét mint magánvádlót az ismert professzor, Friedrich Grimm képviselte, aki nem sokkal a háború után nagy feltűnést keltett *Politikai igazságszolgáltatás – korunk betegsége* című alpművével. Nem is csodálkoztam, amikor a világhálón megtaláltam a könyv új ki-

adását Ernst Zündel kanadai német szélsőjobb-
oldali személyiség terjesztésében, noha az esemé-
nyek már rég meghaladták a propagandairatot.

Ennek ellenére majdnem biztos vagyok abban,
hogy schwerini webmesterem azonmód rendelt
belőle egy példányt, mert internetes oldalait
Grimm-idézetekkel, valamint a Curti-féle – vall-
juk meg – bő lére eresztett védőbeszédet támadó
reagálásokkal tűzdelte tele. Az egész úgy hatott,
mintha újra lefolytatnák a pert, ezúttal a túlsú-
folt virtuális világszínpadon.

Későbbi kutatásaim során rájöttem, hogy ma-
gányos harcosom a *Völkischer Beobachter*-ből oko-
sította magát. „Nagynémetország nemzetiszoc-
ialista mozgalmának kampánylapja”-ból ollózta
ki például azt a mellékes jelentést, mely szerint
Hedwig Gustloff asszonyt, midőn a tárgyalás
második napján fekete gyászruhában a tárgyaló-
terembe lépett, néhány svájci szimpatizáns és bi-
rodalmi újságíró felállva, Hitler-köszöntéssel üd-
vözölte. A *Völkischer Beobachter* nemcsak a négy,
történelminek nevezhető tárgyalási napon volt je-
len, de a virtuális térben is. A szigorú apa tékozló
fiához írt leveléből vett, a világhálón közzétett
idézetek („Többé semmit nem várok tőled. Nem
írsz. De már ne is írhj...”) ugyancsak a propagan-
daújságból származtak. A rabbi levelét ugyanis
a vád idézte a bíróság előtt a vádlott szívtelen-

ségének bizonyítására; ám neki, a nikotinistának a tárgyalás szüneteiben engedélyeztek egy-egy cigarettát.

Mialatt Marinyeszkó tengeralattjáró-tiszt tengerre szállt vagy kimenőjét töltötte Szevasztopol fekete-tengeri kikötőben – és sejthető, hogy utóbbi esetben három napig egyhuzamban me-revrészig volt –, a Hamburgban épülő új hajó kezdett formát ölteni – éjjel-nappal hangicsáltak a szegecselőkalapácsok –, David Frankfurter vádlott pedig két kantoni rendőr között üldögélt vagy álldogált. Készségesen beismert mindent, s ezzel megfosztotta a közönséget egy izgalmas pertől. Ülve fülelt, állva beszélt: kiterveltem, megvásároltam, gyakoroltam, elutaztam, vára-koztam, megtaláltam, beléptem, leültem, ötször elsütöttem. Folyékonyan tett beismerő vallo-mást, itt-ott akadozott csak. Az ítéletet elfogadta, bár az internetes honlap tudomása szerint „szá-nalmas módon Konnyekre fakadt”.

Minthogy Graubünden kantonban az ügyész sajnálatára nem lehetett halálos ítéletet hozni, Grimm professzor a legsúlyosabb büntetés ki-szabását kérte: életfogytiglani. A Schwerini Baj-társi Kör webmestere online mindeddig szélső-ségesen elfogult volt a vértanú javára; ám az ítélet kihirdetésekor – tizennyolc év fegyház, majd ki-utasítás az országból – hangja váratlanul két kü-

lön szólamra bomlott. Talán hirtelenjében társasága akadt? Újra idetolta képét a kukacoskodó okostóbiás, aki egyszer már a csevegőcsatornára telepedett? Bárhogy is történt, harcias szerepjáték vette kezdetét.

A vélemények ettől kezdve meg-megújuló ütközetét keresztnevek fedezéke mögül vívták: „Wilhelm” a meggyilkolt országos csoportvezető nevében beszélt, az elfuserált öngyilkos szerepét pedig egy bizonyos „David” alakította.

Olyan volt az egész, mint egy túlvilági pengéváltás, noha nagyon is e világi aprólékossággal történt. „Gyilkos” és „áldozat”, ahányszor csak összejöttek, a merénylet indokait boncolgatták. Egyikük propaganda-hadjáratot indított: hangoztatta például, hogy a per idején a birodalomban nyolcszázezer munkanélkülivel kevesebb volt, mint az azt megelőző évben, s ez – szögezte le lelkenedezve – „egyes-egyedül a Führernek köszönhető”; erre a másik felpanaszolta, hány zsidó orvost és beteget üztek el a kórházakból és szanatóriumokból, s hogy a náci rezsim már harminchárom április elsején a zsidó kereskedők bojkottjára szólított fel, a zsidó üzletek kirakataira pedig felkerült a „Júda, megdöglesz!” uszító jelszó. Ekként folyt a replikázás. Ha Wilhelm – alátámasztandó az árja faj és a német vér elengedhetelen tisztán tartásával kapcsolatos tézi-

seit – a Führer *Mein Kampf*-jából idézett, David a Svájcban megjelentetett *Die Moorsoldaten*-ból, egy egykori lágerfogoly visszaemlékezéseiből vett részletekkel válaszolt.²² Kíméletlen és elkeseredett párbajt folytatott.

Váratlanul azonban oldódott a hangnem, s a csevegőszobában igazi csevej vette kezdetét. Ha Wilhelm most azt kérdezte: „Mondd csak, minek lőttél rám ötször is?”, akkor erre David válasza: „Bocs, de az első mellé ment. Szóval csak négy lyuk volt”. Erre Wilhelm: „Ez igaz. De kitől kaptad a revolvert?” David: „Magam vásároltam a stukkert. Mindössze tíz svájci frenkliért.” – „Nem nagy összeg egy olyan fegyverért, amiért más ötven frankot is leperkált volna.” – „Értem. Azt akarod ezzel mondani, hogy mégiscsak ajándékba kaptam. Igaz?” – „Mérget vennék rá, hogy megbízásból lövöldöztél.” – „De mennyire! A világszidóság utasítására.”

Az internetes purparlé a következő napokban folytatódott. Alighogy kölcsönösen kiosztották egymást, kedélyes hangnemre váltottak, s barátok módjára incselkednek tovább egymással. Mielőtt a csevegőcsatornából kiléptek, így búcsúztak: „Viszlát, te klónozott náci barom!” Meg: „Minden jól, iccig!”²³ Ha valaki megpróbált beleszólni a beszélgetésükbe – egy-egy szörfölő a Baleár-szigetokről vagy Oslóból –, kitessékelték:

„Tűnés!”, „Próbálkozz később!” Mindketten konyítottak az asztaliteniszhez, és egyformán lelkesedtek Jörg Roskopfért, a német pingpongozó-ásért, aki David szerint már egy kínai bajnoknak is ellátta a baját. Mindketten bizonygatták, hogy a fair play hívei. Mindketten jól értesültnek tündek, és mindketten díjazták a másik ismereteit: „Ez igen! Hol akadtál rá erre a Gregor Strasser-idézetre?” Vagy: „Nem is tudtam, David, hogy Hildebrandtot balos elhajlása miatt a Führer szélnek eresztette, aztán a derék mecklenburgiak kívánságára visszahelyezte a körzetvezetői tisztségbe...”

Amennyire iparkodniuk kellett, hogy kötelességtudóan gyűlöljék egymást, az ember már-már barátoknak hihette volna őket. Wilhelm kérdésére, miszerint „Újra lelónél, ha engem a Führer visszahívna az életbe?”, David postafordultával válaszolt: „Nem, legközelebb te puffanthatsz le engem.”

Kezdtém kapisgálni a dolgot. Ejtettem azt az elképzelést, hogy itt egy magányos webmester játssza szellemes szerepjátékát. Két jómadár járatta velem a bolondját, és mindketten véresen komolyan vették a dolgukat.

KÉSŐBB, amikor mindenki, aki érintett volt az ügyben, mit sem sejtőnek mutatkozott és csak a kezét tördelte, megmondtam Anyának:

– Én már az elején furcsálltam a dolgot. Azt kérdeztem magamtól, hogy lehet, hogy léteznek manapság fiatalok, akik megőrülnek ezért a Gustloffért, meg ami vele kapcsolatos? Mert hogy nem vén trottyosok voltak, akarom mondani hozzád hasonló örök tegnapiak, akik ott online múltatták az idejüket, az kezdettől fogva egyértelmű volt...

Anya erre nem szólt semmit. Nemvagyokitt-hon-arckifejezést öltött, mint mindig, ha valami túlságosan is az elevenébe vágott: égneek fordította szemgolyóbisát, míg tovább már nem ment. Különben meg volt róla győződve, hogy mindez csak azért következhetett be, mert...

– ...mer a *Kusztlóf*-ról évtizedeken át hallgatni kellett. Nálunk, Keleten ha teccett, ha nem. Nálatok, Nyugaton meg, ha lehetett is beszélni a hajdanáról, akkor is csak Auschwitzról, meg ilyen rossz dolgokról. Atyavilág! Hogy földidegeltem őket a pártkollektívába, mikor eccer két jó szót szóltam a kádéeffes teknőkről, meg hogy a *Kusztlóf*, az egy osztálynélküli hajó volt...

És máris újra ott tartottunk mamánál meg papánál, útban Norvégia felé:

– Mamának sehogy se fért a fejibe, hogy ehet

egy asztalnál mind az összes utas: hivatalnokok, pártfejesek, meg papához hasonló, eccerű munkásemberek! Majnem olyan volt, mind nálunk az endékába, csak még annál is szebb...

Ami az osztály nélküli hajót illeti, tényleg szenzációs húzás volt. Felteszem, a hajógyári munkások majd kiugrottak a bőrükből, amikor harminchét május ötödikén a nyolcemeletnyi magas, új hajó lesiklott a sólyárol. Egyelőre hiányoztak a kéményei, a hídfedélzet és a felső híd. A hamburgiak mind egy szálig talpon voltak. De a hajószentelő alkalmával csak a személyesen Robert Ley által meghívott tízezer polgártárs tartózkodhatott a hajó közvetlen közelében.

Hitler különvonata délelőtt tízkor futott be a Dammtor-pályaudvarra. A Führer nyitott Mercedesben hajtatott végig Hamburg utcáin hol előrenyújtott, hol integető karral. A nép, magától értetődik, ujjongva üdvözölte. A révhídtól egy nagy motorcsónak vitte a hajógyárig. A kikötőben horgonyzó hajók fel voltak lobogózva, még a külföldiek is. A bérelt hajókból álló teljes KdF-flotta a *Sierra Cordobá*-tól a *St. Louis*-ig árboccsúcsra vont zászlóval ringott a vízen.

Nem akarom felsorolni, hányféle menetszlop masírozott föl-alá, s kik csapták össze tisztelegésképpen a bokájukat. A hajógyáriak karjukat lengetve tolongtak a keresztelőesztrád alatt, amikor

a Vezér felbaktatott a lépcsőn. Négy évvel korábban, az utolsó szabad választáskor legtöbbjük még a szocikra vagy a kommunistákra szavazott. Most már csak egyetlen párt volt – és a Führer, teljes életnagyságban.

Hedwig Gustloff-fal csak ott, az emelvényen találkozott. Még a korábbi harcos évekből ismerte az özvegyet, aki titkárnője volt, mielőtt huszonháromban a Feldherrnhalléhoz tartó müncheni felvonulás véres kudarcba fulladt. Később, midőn a landsbergi erődítmény foglya volt, az asszony Svájcban keresett munkát, s megtalálta hitvesét.

Kinek volt szabad még a keresztelőpulpituson tartózkodnia? A hajógyár üzemvezetőjének, Blohm államtanácsosnak, valamint Pauly üzemsejtfőnöknek. Természetesen ott állt Hitler oldalán Robert Ley és néhány más pártvezér is. Ott lehetett Hamburg körzetvezetője, Kaufmann, valamint Schwerin-Mecklenburgé, Hildebrandt. A haditengerészetet Raeder tengernagy képviselte. És Davosból az NSDAP helyi csoportvezetője, Böhme volt az, aki nem riadt vissza a hosszú utazástól.

Szónoklatok következtek. A Führer ezúttal visszafogta magát. Kaufmann után a Blohm & Voss hajógyár üzemvezetője beszélt:

– Hajógyárunk nevében jelentem önnek, Füh-

rerem: az 51 l-es gyártási számú üdülőhajó vízre bocsátásra felkészült!

A többi nem érdekes. De talán mégsem árt, ha kimazsolázok néhány gyöngyszemet Ley hajóavató beszédéből. A hevenyészett megszólítás ekként hangzott:

– Német Emberek!

Aztán nagy feneket kerítve ünnepeltette saját, népfelkaroló ötletét, a Kraft durch Freudét. Végül néven nevezte annak ihletőjét is:

– Akkoriban a Führer kiadta a parancsot: legyen rá gondja, hogy a német munkás élvezhesse évi szabadságát, és ezzel karban tarthassa idegrendszerét. Mert tehetnék én, amit akarnék, minden biztonnal célt tévesztene, ha nem lennének rendben a német nép idegei. Minden azon múlik, hogy a német tömegek, a német munkások elég erősek-e ahhoz, hogy megértsék gondolataimat.

Midőn az özvegy egy kicsit később felavatta a hajót – „Keresztellek téged a *Wilhelm Gustloff* névre” – az erős idegrendszerű tömeg ujjongása túlharsogta a hajóorrhoz csapódó pezsgősüveg csörrenését. Elénekeltek mindkét himnusz,²⁴ miközben az új hajó kisiklott a sólyatérből... Nekem, a *Gustloff* túlélőjének azonban minden vízre bocsátásnál, amelynél hivatalból jelen kell lennem, vagy amit a televízióban figyelemmel kö-

vetek, egy kép tolakszik a szemem elé: a májusi verőfényben felavatott és vízre bocsátott hajó, amint éppen alámerül.

NAGYJÁBÓL abban az időben, amikor David Frankfurter már bent ült a churi Sennhof-börtönben, és Hamburgban a pezsgőspalack szilánkokra tört, Alekszander Marinyeszko parancsnoki kiképzésen vett részt Leningrádban vagy Kronstadtban, mindenesetre egy parancs a Fekete-tengerről a Balti-tenger keleti csücskébe helyezte át. Még a nyáron – miközben a balti flotta tengernagyjait sem kímélték a Sztálin által elrendelt tisztogatási akciók – egy tengeralattjáró parancsnoka lett.

A régebbi hajóosztályt képviselő *M 96*-ost partközeli portyázásra és hadmozdulatokra alakították ki. A rendelkezésemre álló adatokból kiolvasható, hogy az *M 96*-os a maga kétszázötven tonnás vízkiszorításával és negyvenöt méteres hosszúságával csak kisebb búvárnaszádnak számított, melynek fedélzetén tizennyolc főnyi legénység számára volt hely. Marinyeszko sokáig volt parancsnoka a Finn-öbölben is operáló, mindössze két torpedócsővel ellátott hajóegységnek. Feltételezem, hogy a part közelében unalomig gyakorolták a felszíni támadást és az azt követő gyors lemerülést.

MIALATT a hajó belső tere a legalsó, vagyis „E” fedélzettől a napozófedélzeten és a kéményen át a parancsnoki hídig és a rádiófülkéig kiépült, és a balti partok mentén valaki merülőgyakorlatokat tartott, Churban letelt tizenegy hónap a börtönbüntetésből. A hajó csak ekkor tudott a dokk faláról leválni és próbaútra indulni az Elbán át az Északi-tengerre. Akkor tehát várok, míg pillanatnyi időveszteség után tovább nem gombolyíthatom az elbeszélés jelen idejét. Vagy kockáztassak meg addig is egy vitát valakivel, akinek az akadékoskodását nem engedhetem el a fülem mellett?

Az Öreg élénk emlékezést kér. Tudni akarja, hogyan láttam, szagoltam, tapintottam Anyát gyerekként, úgy hároméves koromtól. Az első benyomások, állítja, meghatározóak az ember életében. Nincs mire emlékezni, válaszolom erre én. Amikor hároméves voltam, Anya akkor fejezte be az asztalosinaskodást. Na, jó: hosszú, pöndördő gyaluforgácsok, toronyba rakott, leboruló fakockák: ezeket látom magam előtt. A műhelyből hazahozott forgácsokkal és fadarabokkal játszottam. Van még valami? Anya csontenyvtől bűzlött. Ahol csak ült, állt vagy feküdt – jesszu-

som, az ágya! – megtapadt ez a bűz. Engem azonban, minthogy bölcsőde még nem volt, eleinte a szomszéd néninél, később az óvodában hagyott. Ezt tették a munkába járó anyák nemcsak Schwerinben, de az egész Munkás- és Parasztállamban. Sovány meg kövér óvónők jutnak eszembe, parancsosztogatás, meg olyan tejbe-gríz, amiben megáll a kanál.

Csakhogy ilyesféle emlékmorzsákkal az Öreg aligha lakik jól. Nem tágít:

– Az én időmben a tíz év körüli Tulla Pokriefkének pontpontvesszőcske-arca volt; de hogyan nézett ki fiatalasszonyként és asztalosinasként az ötvenes évek legelején, amikor huszonhárom éves volt? Sminkelte magát? Fejkendőt viselt vagy anyukás harangkalapot? Egyenes szá-lú haja volt, vagy tartós hullámmal bodorított? Netán haj csavarókkal járt-kelt hétvégenként?

Nem tudom, kielégítik-e a válaszaim; a kép, amit Anyáról őrzök abból az időből, amikor még fiatal volt, metszőén éles és homályos egyszerre. Csak ősz hajjal ismertem. Mindig is ősz haja volt. Nem ezüstösen ősz, csak szimplán fehér. Ha valaki rácsodálkozott, Anya megmagyarázta:

– A fiam születésinél történt. Egy torpedónaszádon, ami megmentett minket...

És aki kész volt többet is hallani, megtudhatta, hogy Anya haja attól kezdve volt ilyen patyolatfe-

hér, hogy a túlélők – anya és porontya – elhagyták a *Löwe* torpedónaszád fedélzetét, tehát már Kolbergben. Akkoriban középhosszan viselte. Azelőtt, hogy „legfölsőbb parancsra” megöszült volna, vállig érő hajának természetes színe nagyjából szőke volt, vöröses árnyalattal.

Konokul faggatózó megbízóm kérdésére elmondtam, hogy az ötvenes évekből csak kevés fénykép van Anyáról. Az egyiken jól látszik, hogyan viselte gyufaszál rövidségűre nyírt ősz haját. Zizegett, ha az engedélyével olykor megsimogathattam. De ma, idős asszonyként is ilyen frizúrával jön-megy. Még tizenhét éves sem volt, amikor egy szemvillanás alatt megöszült. Festetni? Ugyan, dehogy! Sosem festette a haját. Az elvtársai sosem látták őt se hollófeketén, se tizianvörösen.

– És még? Milyen emlékek vannak még? Vegyük a férfiakat. Lebzseltek körülötte férfiak?

Az Öreg persze olyanokra gondol, akiket nálunk talált a hajnal. Tulla Pokriefke ugyanis bolondult a férfiakért. Vegyük a bröseni fürdőtelepet vagy villamoskalauznői korszakát, amikor a Danzig, Langfuhr és Oliva közti járaton teljesített szolgálatot – mindig voltak körülötte fiúk, persze apányi férfiak is, például szabadságukat töltő frontkatonák.

– És később, amikor már ősz hajú asszony volt, csillapodott a férfihóbortja?

Hová gondol az Öreg? Azt hiszi tán, csak mert a sokk megfakította a haját, Anya már úgy élt, mint egy apáca? Volt fiúja, több is, mint kellett volna. De egy sem maradt sokáig. Az egyik valószínű volt, és elég rendes. Elhozta, ami keveset a jegyekért lehetett kapni, májas hurkát például. Tízéves voltam, amikor ott ült nálunk a Lehmstrasse 7. udvari épületének konyhájában, és a hózentrágerjét csattogtatta. Jochennek hívták, és mindenáron a térdén akart lovagoltatni. Anya „Jochen kettőnek” hívta, mert még süldő lány korában ismert egy középiskolást, akit mindenki Jochennek szólított, bár Joachim volt a neve.

– Nem akart az töllem semmit se. Hozzám se ért...

Egy szép napon Anya kidobta Jochen kettőt, fogalmam sincs, miért. Aztán úgy tizenhárom éves lehettem, amikor szolgálat után és néha vasárnaponként meg-megjelent nálunk egy rendőrtiszt. Szász volt, azt hiszem pirnai. Hozott nyugati fogkrémet, Colgate-et, meg mindenféle elkobzott holmit. Különbözően őt is Jochennek hívták.

– Holnap jön Jochen három – újságolta Anya –, légy véle kedves, ha itt lesz...

De aztán Jochen háromnak is kitette a szűrét, mert, mint panaszkolta, az alhadnagy úr házasod-

ni akar, ha a fene fenét eszik is. Anya tudniillik nem volt híve a férjhez menésnek.

– Épp elég vagy nékem te – mondogatta. Úgy tizenöt évesen besokalltam az egésztől.

Nem az iskolától, mert ott, az orosz leszámítva, egész jól elboldogultam. Hanem az úttörősditől, az építőtáborozástól, a hulladékgyűjtésektől, meg az örökös mintamókusfennafanozástól. És elegendő volt persze Anyából is. Nem bírtam már hallgatni, ahogy a vasárnapi ebédhez a pörkölt és a krumplipüré mellé feltálalta gustloffos történeteit:

– Minden meglódult a fedélzeten. Az ilyent nem lehet elfelejteni. Sose ér véget. Almomban mindég visszatér, ahogy a legvégén egyetlen hatalmas sikoly végigsöpört a víz fölött. És a sok kis poronty ott a jégdarabok közt...

Olykor, vasárnapi ebédek után, egy bögre kávéval a konyhaasztalnál ülve Anya csak ennyit szólt:

– Azér egész szép hajó volt.

Egy szóval sem többet. De nemvagyokitthon-tekintete mindent elárult.

IGAZA lehetett. A *Wilhelm Gustloff* az orrától a faráig egy úszó csoda volt, amikor végre elkészült, és tetőtől talpig fehérben csillogva első útjára indult. Ezt még azok sem tagadták, akik a

háború után azzal hengegtek, hogy kezdettől meggyőződéses antifasiszták voltak. És akiknek megadatott, hogy a *Gustloff* fedélzetére lépjenek, megvilágosodva szálltak ismét partra.

Már a kétnapos próbaútra – igaz, viharos időben – munkásokat hajóztak be: a Blohm & Voss alkalmazottait, valamint a hamburgi fogyasztási szövetkezet eladónőit. És amikor a *Gustloff* harmincnyolc március huszonnegyedikén három napra felszedte horgonyát, az utasok között ott volt ezer osztrák is, akiket a párt válogatott ki, mert két héttel később az Ostmark népének arról kellett szavaznia, amit a Wehrmacht akadálytalanul bemasírozó egységei addigra már eldöntöttek: az Anschlusról. Velük együtt háromszáz hamburgi leányzó is érkezett a fedélzetre – a BDM kiszemelt tagjai –, továbbá száznál több újságíró.

Csak a tréfa kedvéért, s hogy kipróbáljam magam, megkísérlem elképzelni, hogyan vált volna be csekélységem mint riporter a rögtön az út elején programba iktatott sajtótájékoztatón, melyet a hajó mozi- és dísztermében rendeztek. Noha, miként Anya mondja és Gabi tudja, minden vagyok, csak hős nem, azért talán lettem volna annyira kotnyeles, hogy rákérdezzek a hajóépítés pénzügyi hátterére, valamint a Német Munkafront vagyoni helyzetére, hisz a többi újságíróhoz

hasonlóan nekem is tudomásom lett volna róla, hogy Ley, az ígérető, csak a betiltott szakszervezetek lenyúlt javainak birtokában engedhette meg magának ezt a nagystílű legénykedést.

Elkészt bátorságpróba! Ahogy magamat ismerem, esetleg egy körülményesen megfogalmazott kérdés hagyta volna el ajkamat a maradék pénzekkel kapcsolatban, mire a semmi által zavarba nem hozható KdF-es idegenvezető visszakezbel válaszolta volna: „A Német Munkafront, mint látható, lubickol a pénzben. Néhány napon belül a Howaldt hajógyárban egy óriási villanymotorhajót bocsátunk vízre, amelyet, mint az már sejtethető, a *Robert Ley* névre fogunk keresztelni.”

A kivezényelt újságírófalka számára ekkor esedékessé vált a hajó megtekintése. A további kérdéseket lenyeltük. Jómagam is, aki tényleges szakmai tevékenységem alatt egyetlen botrányra sem derítettem fényt, egyetlen pincébe rejtett hulla nyomára sem bukkantam, egyetlen adományüzerről vagy megkent miniszterről sem rántottam le a leplet, jómagam, a korábbra keltezett újságíró, a többiekkel együtt szépen befogtam volna a számat. Kötelességtudóan álmétkodni: mindössze ennyit tehattunk szintről szintre haladva. Hitler és Ley különkabinja kivételével, melyeket nem bocsátottak közszemlére, a hajó tökéletesen osztályok nélküli volt. Bár a *Gustloff*

egyes részleteit csak fotókról és fennmaradt dokumentumokból ismerem, úgy képzelem, hogy lelkesedve, egyúttal szorongástól nyirkos tenyérrel ácsorogtam volna a fedélzetén.

Láttam a tágas, haszontalan felépítményektől mentes napozófedélzetet, láttam a zuhanyzókat és az egészségügyi létesítményeket. Bámészkodtam és szorgosan jegyzeteltem. Később az alsó sétafedélzeten megcsodálhattuk a makulátlan, politúrozott falakat, a közösségi helyiségek diófa borítását. Álmélkodva néztük a dísztermet, a néprajzi termet, a Németország-termet és a koncerttermet. Minden teremben ott függött a Führer arcképe, aki komolyan és elszántan nézett el fejünk fölött a jövőbe. Némelyik teremben Robert Ley kisebb formátumú arcmásában gyönyörködhattunk. A képek javát azonban régi mesterek stílusában festett olajtájképek tették ki. Megtudakoltuk a kortárs festőművészek neveit, és szorgosan körmöltünk.

Közben frissen csapolt sörrel kínáltak, én pedig megtanultam kerülni a dekadens „bár” szót, és később a KdF-hajó fedélzetén található – ónémet szóhasználat szerint – „hét kedélyes söntésről” tudósítottam.

Ezután számokat zúdítottak ránk. Csak ízeli-tőül: az „A” fedélzet konyharészlegében egy hipermodern tányérmosó berendezés segítségével

naponta harmincötezer szennyes tányér válik újra csillogó-villogóvá. Megtudtuk, hogy minden egyes tengeri útra háromezer-négyszáz tonna ivóvizet tárolnak be, ehhez az egyetlen kémény belsejében elhelyezett magaslati tároló szolgál vízműként. Midőn megszemléltük az „E” fedélzetet, ahol a leányszövetség hamburgi tagjai bevették magukat a – mint mondták – „úszó diáktotthon” hálófülkéibe, láttuk az ugyanezen a fedélzeten üzemelő uszodát, melynek medencéje hatvan tonna víz befogadására alkalmas. És így tovább, számadatok, amelyeket már nem jegyeztem. Többségünk örömmel vette, hogy megkíméltek bennünket egy színes üvegmozaik csempedarabjainak számától. A mozaikot haltestű szüzek és mesebeli tengeri szörnyek népesítettek be. Mivel Anya által meghatározott gyerekkoromtól fogva tudom, hogy a második torpedó az uszoda csempéit és mozaikcserepeit repeszékké változtatta, a medence láttán, melyben most fiatal lányok dundi csapata élvezkedett, mégiscsak eszembe juthatott volna a kérdés: mennyivel van az uszoda a vízvonál alatt? És talán kevesellhettem volna a felső fedélzeten elhelyezett huszonkét mentőcsónakot. De nem firtattam semmit, nem festettem az ördögöt a falra, nem láttam előre azt, ami hét évvel később a háború egy zimankós éjszakáján bekövetkezett, midőn a fedél-

zeten nem a békeidőben előirányzott szűk ezeröt-száz főnyi, napi gondoktól szabad vendégcsereg tartózkodott, hanem közel tízezer lelket suhintott meg a fenyegető vég szele, s csak becsülhető azoknak a létszáma, akiket utol is ért. Ehelyett, akár mint a *Völkischer Beobachter* újságírója, akár mint a jól menő *Frankfurter Zeitung* külső munkatársa, lelkendező vagy tárgyilagosan visszafogott hangon dicshimnuszt zengtem a hajó mutató mentőcsónakjairól, mintha azokat az Örömben az Erő szervezet csupán előzékeny ráadás-ként biztosította volna az utasok számára.

Nem sokkal később egyébként vízre kellett tenni az egyik csónakot, azután hamarosan egy másikat is. És nem csak úgy gyakorlásképpen.

Második útja során – ezúttal a Doveri-szoros iránt tartott – a *Gustloff* viharos északnyugati szélbe került, s miközben teljes gőzzel az erős hullámváz ellenében haladt, vette egy angol szén-gőzös S. O. S. jelzését: a *Pegaway* rakodónyílása megsérült, kormányja eltörött. Lübbe kapitány, aki a következő KdF-es út során – az úticél akkor Madeira volt – szívrohamot kapott, azonnal parancsba adta, hogy forduljanak a bajban lévő hajó irányába. Két órával később a keresőreflektor felfedezte a sötétben a rohamos gyorsasággal süllyedő *Pegaway*-t. A fokozódó északnyugati szél

ellenére kora hajnalban sikerült a huszonkét mentőcsónak egyikét vízre tenni, de az interferáló hullámok a hajó oldalához csapták. A súlyosan megrongálódott alkalmatosság elsodródott. Lübbe kapitány azonnal vízre tétetett egy motorcsónakot, mellyel többszöri nekifutásra sikerült tizenkilenc tengerészt lemenekíteni a *Pegaway* fedélzetéről. A lassanként csituló viharban biztonságba helyezték őket. Később megtalálták az elsodródott evezős csónakot is, és megmentették a legénység életét.

Minderről a sajtó is beszámolt, a kül- és belföldi újságok elismerően nyilatkoztak a mentőakcióról. De részletesen és az utókor részéről egyedül Heinz Schön tette meg ezt, aki, miként most én is, az akkori híráradat zavarosában halászott. Heinz Schön életrajza, akárcsak az enyém, elválaszthatatlan a *Gustloff* katasztrófájától. Fedélzetmester-segédként került a *Gustloff*-ra. a háború vége előtt alig egy évvel. Sikeres előmenetele után a tengerész-Hitlerjugendnél tulajdonképpen a haditengerészethez szeretett volna kerülni, ám gyenge látása miatt kénytelen-kelletlen csak a kereskedelmi hajózáshoz szerződhetett. Túlélvén a KdF-utasszállító, kórház-, majd kaszárnya-, végül menekülthajó elmerülését, a háború után nekilátott összegyűjteni és lejegyezni mindent, ami jó és rossz időkben a *Gustloff*-al kapcsolatos

volt. Csak ez a téma létezett a számára, vagy másképp: már csak ezért a témáért létezett.

Ezért biztos vagyok benne: Anya kezdettől fogva örömét lelte volna Heinz Schönben. Ám könyvei, melyeknek Nyugaton talált kiadót, az NDK-ban nemkívánatosnak minősültek. Aki olvasta beszámolóit,²⁵ néma maradt. Senki sem érdeklődött Schön értesülései iránt sem itt, sem odaát. Még akkor is mérsékelt maradt a visszhang, amikor az ötvenes évek végén Schön tanácsadói közreműködésével egy játékfilmet forgattak a hajóról *Gotenhafenre leszállt az éj* címmel. Noha nem olyan régen a televízió is bemutatót egy dokumentumfilmet, még mindig akkora a csönd, mintha a *Titanic*-ot semmi sem szárnyalhatná túl, mintha a *Wilhelm Gustloff* soha nem is létezett volna, mintha nem lenne hely egy további hajó-szerencsétlenség számára, mintha emlékezni csak azokra a halottakra szabadna, ezekre itt nem.

Persze én is néma maradtam, visszahúzódtam, ki akartam maradni belőle. Arra volt szükség, hogy megszorongassanak. És ha most én, a túlélőtárs, Heinz Schönt valamelyest közel érzem magamhoz, akkor csak azért, mert hasznot akarok húzni a megszállottságából. Schön mindent nyilvánartásba vett: a kabinok számát, az élelmiszerek tömkelegét, a napozófedélzet négyzet-

méterben megadott területét, a mentőcsónakok teljes, végül mégis hiányos számát, és természetesen a halottak és túlélők könyvkiadásról könyvkiadásra emelkedő létszámát. Hangyaszorgalma sokáig senkit sem érdekelt, ám most Heinz Schönt, aki egy évvel idősebb Anyánál, és akit én, megKonnyebbülésemre, apám helyett apámként tudnék elképzelni, egyre gyakrabban idézik az interneten.

A VILÁGHÁLÓN sok szó esik újabban egy impozáns, nagyszabású, csöpögős *Titanic*-filmről, melyet nemrégiben forgattak Hollywoodban. A *Titanic*-katasztrófára rögtön rá is ragasztották a „minden idők legnagyobb hajószerencsétlensége” címkét. Heinz Schön józan számai ellene mondanak ennek a számárságnak. A reakció természetesen nem marad el. Mert amióta a *Gustloff* a kibernetikus térben úszik és virtuális hullámokat kelt, a szélsőjobb körök fenekedő weblapjai élő kapcsolatban folytatják hajszájukat a zsidók után. Mintha a davosi gyilkosság csak a minap történt volna, a szélsőjobboldal online követeli „Wilhelm Gustloff halálának megbosszulását”. A legélesebb hang – „www.zundelsite” – Amerikából és Kanadából érkezik.²⁶ De a német nyelvű interneten is megszorodott azoknak a honlapoknak a száma, melyek „nationalerwiderstand”

vagy „thulenet”²⁷ cím alatt szabad folyást engednek forrongó indulataiknak a Word Wide Weben.

Az elsők között kapcsolódott a hálózatra a kevésbé radikális hangütésű „www.blutzeuge.de”. Erre a honlapra egy hajó miatt, amely nemcsak elsüllyedt, de – miután a köztudatból kiszorították – legendává is vált, ezernyi és egyre növekvő számban látogattak el. Magányos harcosom, aki időközben egy „David” névre hallgató ellenfélre és sporttársra is szert tett, gyermekesnek tetsző büszkeséggel adta hírül az egész, hálóval összekötött világnak, hogyan mentette meg a *Gustloff* az angol hajótörötteket. A brit sajtónak a német mentőakciót méltató szavait újdonságként idézte, mintha a szóban forgó újságcikkeken még meg sem száradt volna a nyomdafesték. Ekkor megkérdezte ellenlábását, hallott-e Frankfurter, a Churban csücsülő vérszomjas zsidó a heroikus életmentésről. David válasza: „A Sennhofbörtön lakói nap mint nap a szövöszék mellett görnyedtek, és nem értek rá újságot olvasni.”

Dávidot tulajdonképp érdekelhette volna, hogy a Balti-tenger part közeli vizein cirkáló bűvárhajó-parancsnok, név szerint Alekszander Maryeszko tudomást szerzett-e róla, miként mentették meg a *Gustloff*-matrózok a *Pegaway* hajótörötteit, és ezzel megtörtént-e első találkozása a neki rendelt célobjektum nevével. De a kérdés

elmaradt. Ehelyett „Wilhelm” webmester tapsikolt annak, hogy a KdF-hajót nem sokkal később „úszó választóhelyiségként” működtették az angol partok előtt, s tette ezt oly eleven lelkesedéssel, mintha ez a propagandafogás csak az imént, és nem majd' hatvan évvel ezelőtt vált volna be. A népszavazás, amelyről itt szó van, Ausztria egyébként bevégzett csatlakozásáról volt hivatott döntené az immár Nagynémet Birodalomhoz. Az Angliában élő németek és osztrákok számára alkalmat kellett biztosítani szavazataik leadására. A választók a tilbury-i révhídon léphettek a fedélzetre, és a három mérföldes zónán kívül választottak. A Wilhelm-David párosnak ehhez kapcsolódóan egy kis szóváltásra szottyant kedve. Konnyed pingpongjátzmába bocsátkoztak a választás lebonyolításának körülményeiről. Wilhelm leszögezte, hogy a felállított szavazófülkék garantálták a szavazás titkosságát; David mulatságosnak találta, hogy a megközelítőleg kétezer választásra jogosult közül összesen négyen voksoltak a csatlakozás ellen: „Ismerjük már ezeket a kilencvenkilencegész-kilenc-tized százalékos eredményeket!” Wilhelm ekkor a *Daily Telegraph* április 12-i számára hivatkozott: „Senkit sem kényszerítettek! És ezt, kedves David, az angolok írták le, akik különben ott rúgnak bele a németekbe, ahol tudnak”...

Szórakoztatott ez az abszurd civódás a világhálón. Ám Wilhelm egyik megjegyzése egyszerre szöveget ütött a fejembe. Hisz ezt ismertem! Hogy kihúzza Dávid gúnyolódásának méregfogát, a következő kijelentésre ragadtatta magát: „Az általad oly nagyra tartott demokratikus választásokat egyértelműen a plutokraták, a világzsidóság érdekei irányítják. Humbug az egész!”

Nemrég Konny hasonlót vágott a fejemhez. Meglátogattam, s hogy valamit mondjak, atyai-lag és futólag megemlítettem neki, hogy Schleswig-Holstein tartományi gyűlési választásairól tudósítok. Konny legyintett:

– Szemfényvesztés! A Wall Streeten vagy itt: mindenütt a plutokrácia uralkodik, a pénz kormányoz!

Az ELSŐ madeirái út után, amely során Lübbe kapitány meghalt, és Lisszabontól Petersen kapitány vette át a parancsnokságot, megkezdődtek a nyári norvégiai kirándulások, immár Heinrich Bertram kapitánykodása alatt. Összesen tizenegyszer került sor az egyenként ötnapos útra, s mivel különösen kedveltek voltak, a jegyeket egykettőre elkapkodták. A következő évben ezek az utak újra szerepeltek az Örömben az Erő programjában. És a fjordokhoz tett egyik utolsó hajókirándulás alkalmával – úgy hiszem, az utolsó

előtti lehetett, augusztus közepén – Anya szülei is ott voltak a fedélzeten.

A langfuhri kerületi pártvezetőség eredetileg Liebenau asztalosmestert és feleségét szemelte ki a norvégiai útra. A mesternek ugyanis volt egy németjuhásza: Harras a szabadállam rendőrségi kennelében sikeresen fedezett egy szukát, amelynek elléséből a Führer kedvenc kutyája, Prinz, a körzetvezetőség ajándéka származott, amiért is Harras fedezőkan nevét a *Danziger Vorposten*-ben több ízben is megemlítették. Ezt a regét Anya szajkózta a fülembé gyerekkoromtól fogva: regény hosszúságú kutyahistória kutyacsaládfás-tul.²⁸ Ha a kutyáról esett szó, a kislány Tulláról is szó esett. Anya például, amikor hétéves volt, és kisöccse, Konrád fürdés közben a Balti-tengerbe fulladt, bevette magát a műhelyudvar kutyaóljába, és egy hétig ki se jött onnan. Napokig szavát se lehetett hallani.

– Még a bádogcsuprából is ettem. Belsőséget, szóval, amit egy ilyen kutya kap. Az volt az én kutyaólas hetem. Egy mukkot se szóltam, annyira bántott, ami az öcsémmel történt. Konrád születésinél fogva siketnéma volt...

Ám amikor a kutya gazdájának, Liebenau úrnak, akinek a fia Anya unokafivére volt, felkínálták a norvégiai utazást a népszerű KdF-hajón, sajnálattal visszautasította, mert az üzemében

csúcskonjunktúra volt: barakképítés egy repülő-tér közelében. Ezért azt a javaslatot tette a körzeti pártmegbízottnak, hogy derék segédmunkását, August Pokriefkét, a buzgó párttagot, és annak feleségét, Erna Pokriefkét utazzassák. A hajójegy és az amúgy is kedvezményes vasúti jegy költségeit Hamburgig és vissza az asztalosüzem állja.

– Csak meglennének a fotók, amiket a *Kusztlóf*-on kattingattak, meg tudnám mutatni néked, mi mindent láttak csak abba a pár napba is...

Különösen Tulla anyja lelkesedett a néprajzi teremért, a télikertért, a közös reggeli nótázásokért és az esténként a fedélzeten muzsikáló kis zenekarért. Sajnos a fjordokban nem engedélyezték a partra szállást, valószínűleg a birodalom szigorú devizagazdálkodása miatt. De a fényképek egyike – mely a fotóalbum többi pillanatfelvételével együtt a tenger martaléka lett, „mikor a *Kusztlóf-nak* befellegzett” –, August Pokriefkét örökítette meg, amint a fedélzetre látogató, népviseletbe öltözött norvég csoport tagjai körében táncol és nevet.

– Papa, aki alapjába véve szerette a mókát, álló hétig föl volt dobva, amikor Norvégiából visszajöttek. Hiába, néki a párt volt a mindene. Ezer is szeretne volna, hogy tag legyek a leányszövetségbe. De én nem voltam hajlandó. Még később se,

amikor visszacsatoltak minket a birodalomhoz, és minden lánynak be kellett lépni a bédéembe... Valószínűleg úgy volt, ahogy állítja: Anya nem hagyta magát beszervezni. Mindig mindent önkéntes alapon csinált. Még akkor is, amikor a Szocialista Egységpárt tagja és egy asztalosbrigád meglehetősen sikeres vezetője lett (tonnaszámba látták el hálósobabútorokkal az oroszokat, és később, a Grosser Dreesch lakótelep belső munkálatainál is normán felül teljesítettek), csak a gondjai szaporodtak, mert mindenütt revizionistáktól és hasonló osztályellenségektől körülvéve látta magát. De a száját húzta akkor is, amikor önszántamból az FDJ tagja lettem:

– Nem elég, ha én gürizek ezeknek a gazembereknek?

A fiam nyilvánvalóan egy csomó dolgot örökölt a nagyanyjától.

– A gének, a gének... – ingatta a fejét exfeleségem. Ami azt illeti, Konny sem akart belépni sehová, nemhogy a cserkészekhez, amit Gabi tanácsolt neki, de még a ratzeburgi evezősklubba sem.

– Beilleszkedési gondokkal küzdő, magának való típus – mondogatta Gabi. – Egyes tanárai szerint Konny gondolkodása kizárólag a múltra irányul, még ha kifelé úgy is tűnik, hogy érdeklik

a technikai újdonságok, például a számítógép és a modern kommunikáció...

Hát igen! Anya volt az, aki a fiamat a túlélők Damp fürdővárosban rendezett jubileumi találkozója után kisvártatva megajándékozta egy Macintosh-sal és a hozzá való cugehörrel. Konny még be sem töltötte a tizenötöt, amikor Anya rákapatta a számítógépezésre. Anya, csakis Anya a hibás, hogy a fiú élete kisiklott... Gabival, ha másban nem is, ebben egyetértünk: az egész tragédia azzal kezdődött, hogy Konny kapott egy számítógépet.

SOSEM volt bizalmam azokhoz az emberekhez, akik addig fókuszálnak mereven egyetlen pontra, míg parázs nem éled, láng nem lobban, füst nem gomolyog. Ilyen például Gustloff, akinek céljait egyedül a Führer akarata határozta meg, vagy Marinyeszko, aki békeidőben egyetlenegy dolgot, a hajók elsüllyesztését gyakorolta, vagy David Frankfurter, aki tulajdonképpen magát akarta lelőni, de aztán, hogy népének jelt adjon, másnak a testét lyuggatta át négszeresen.

Róla, a búsképű lovagról Rolf Lyssy rendező filmet forgatott a hatvanas évek végén. A fekete-fehér film már rég nem látható a mozikban, ezért kazettáról néztem meg az otthoni képládán. Lyssy meglehetősen korrektül bánt a tényekkel.

Látjuk az eleinte svájcisapkát, később kalapot viselő orvostanhallgatót, amint magába zuhanva dohányzik és tablettákat nyel. A revolverhez vett két tucat patron három frank hetvenbe került Bern óvárosában. Az én verziómtól eltérően Frankfurter a fejére illeszti kalapját, miközben Gustloff dolgozószobájában várakozik, és a fotelból átül egy székre, mielőtt civil ruhás áldozata belépne. A fegyvert aztán kalapban süti el. Miután a davosi rendőrörsön feladja magát, és valamását szenvtelen hangon, akár egy előre betanult iskolai verset, felmondja, a revolvert bizonyítékként az asztalra helyezi.

Újat nem mond a film. Érdekesekek azonban a filmhíradó-részletek, amelyek a horogkeresztes zászlóba burkolt koporsót mutatják hóesésben. Egész Schwerin be van havazva, midőn a gyászmenet meglődül. A tudósításoktól eltérően csak kevesen köszöntik a koporsót felemelt kézzel. A merénylet Frankfurtért alakító színész apró termetűnek hat, ahogy a tárgyaláson a két kantoni rendőr közrefogja. „Gustloff volt az egyetlen, aki elérhető volt számomra... – vallja, majd hozzáteszi: – A bacilust kívántam elpusztítani, nem az embert...”

A film azt is bemutatja, hogyan dolgozik Frankfurter elítélt nap mint nap rabtársaival együtt a churi Sennhof-börtön szövőszékein. Telik-múlik

az idő, s egyre nyilvánvalóbb, hogy az első börtönév során – mialatt ezzel egy időben egy másik filmben Alekszander Marinyeszko parancsnok a Balti-tenger keleti felének part menti vizein a tengeralattjáró felszíni támadás utáni vészmerülését gyakorolja, és a *Wilhelm Gustloff* KdF-hajó újra és újra a norvég fjordokhoz, az éjjéli nap világába szállítja utasait – nemcsak a dohányzásról szokik le, de lassan felépül csontbetegségéből is: felszed néhány kilót, arca kikerekedik. Természetesen Lyssy filmjében sem a *Gustloff*-ot, sem a szovjet tengeralattjárót nem látjuk; csak a többször is bevágott szövőszékek munkazaja sejteti, hogy a durva szövet gyarapodásával előrehalad az idő, és a börtönorvos minduntalan megerősíti Frankfurter elítéltnak, hogy a huzamos fegyházi lét lassan, de biztosan az egészségére válik. Noha úgy néz ki, mintha megbűnhődött volna tettéért, és immár más emberré vált volna, én csak azt mondom: idegenkedem mindazoktól és nincs bizalmam hozzájuk, akiknek csupán egyetlen cél lebeg a szemük előtt. Itt van például a fiam...

TE FERTŐZTED meg. Ezért gyűlöllek, Anya, és amiért a hajó elmerülése pillanatában világra hoztál. Fokról fokra meggyűlöltem azt is, hogy túléltem, mert ha jócskán várandós állapotodban

a korláton át a vízbe ugrottál volna, mint ezer-nyien körülöttem, amikor felharsant a „meneküljön, aki tud”, a hasadat körülölelő mentőöv ellenére te is halálra dermedtél volna a jéghideg vízben, vagy az orra bukó hajó víztölcsére téged is a mélybe rántott volna sosem volt világrajövetelemmel együtt...

De nem, nem szabad, még nem szabad véletlen létezésem döntő pontjához érkeznem. Mert a hajóra egyelőre békés KdF-utak várnak. Tízszor került meg az olasz csizmát, beleértve Szicíliát, partraszállással Nápolyban és Palermóban, hisz a példásan, fasiszta módra szervezett Itália baráti ország volt; ott ugyanúgy, mint nálunk, előrelen-dülő karral üdvözölték egymást az emberek.

A mindig nagy gonddal kiválasztottakat az éjszakai vonatút után Genovában hajózták be. És a körutazást követően Velencéből kellett hazatér-niük ugyancsak vasúton. Egyre gyakrabban vet-tek részt ezeken az utakon a párt és a gazdasági élet nagykutyái, ami némileg megingatta az osz-tály nélkülség társadalmi viszonyait a KdF-hajó fedélzetén. Az egyik körutazás során például Porsche professzor lépett meghívott vendégként a fedélzetre; a Volkswagen – eleinte KdF-Wagen-nek hívták – hírneves megalkotója különösen a csúcstechnikájú hajtómű iránt mutatott nagy ér-deklődést.²⁹

Miután Genovában áttelelt, a *Gustloff* harminckilenc március közepén újra befutott Hamburgba. Amikor néhány nap múlva a *Robert Ley*-t is szolgálatba állították, a KdF-flotta tizenhárom hajót számlált. Ám egy időre véget értek a munkások és alkalmazottak nyaralóújtjai. A flotta hét hajója, köztük a *Ley* és a *Gustloff*, utasok nélkül, ismeretlen úticél felé siklott az Elbán. Csak Brunsbüttelkoog magasságában derült ki egy addig lepecsételt utasításból, hogy a végállomás Spanyolország, Vigo kikötője.

A hajókat első ízben vetették be csapatszállítóként. Vége volt a polgárháborúnak, győzött Franco tábornok és vele a Falange, így harminchatban a Condor-légió Franco oldalán harcoló német önkéntesei hazatérhettek.

Természetesen az említett kötelék a mindent visszakérődző világháló ínyére való csemege volt. A „www.blutzeuge.de” cím alatt elsőként a nyolcvannyolcas légvédelmi tüzérregiment hazaszállításáról értesülhettünk. Olyan időszerűnek hatott a légiósok visszatérése a *Gustloff* fedélzetén, mintha csak tegnap győzték volna le a vörösöket. Webmesterem egyszerűen tudósított, csevegőszobája zárva maradt, lehetetlenné téve ezzel a szópárbajt, melynek – Wilhelm kontra David – Guernica baszk város bombázása lehetett volna a témája; annál is inkább, mert a győ-

zelmet ünneplő webhely képanyagául folyamatosan Junker és Heinkel típusú repülőgépeink szolgáltak, hol zuhanórepülésben, hol bombahajigálás közben.

A Schwerini Baráti Kör szóvivője eleinte egy hadtörténész objektivitásával mutatott rá, hogy a spanyol polgárháború új fegyverek kipróbálására nyújtott alkalmat, ahogyan, mondjuk, néhány évvel ezelőtt az Öböl-háború is lehetőséget kínált az amerikaiaknak új rakétarendszerük tesztelésére. De aztán a Condor-légióról szólván már csak himnuszokat volt képes zengeni. Bizonyára Heinz Schön minden részletre kiterjedő könyvének okosodott, mert ugyanolyan lelkesedéssel számolt be a hajó hazatéréséről és itthoni fogadtatásáról, mint amaz. A *Gustloff* krónikásához hasonlóan, akit online állandóan idézett, ő is a szemtanú szerepébe helyezkedett: „A fedélzeten kirobbanóan jó volt a hangulat...”, és amikor a légiósokat később Göring vezértábornagy köszöntötte, „felzúgott a hurrá”. Még egy porosz gránátosinduló is felkerült kottaformában a honlapra, minden csinnadrattájával együtt; ezt harsogtatták, amikor a *Gustloff* és a *Ley* horgonyt vetett Hamburgban az óceán járó flotta kikötőjében.

MIALATT a *Gustloff* első ízben szolgált csapat-szállítóként, és David Frankfurter javuló egészségi állapota mellett büntetésének harmadik évét töltötte a Sennhof-börtönben, Alekszander Marinyeszko állhatatosán folytatta gyakorlóútjait a part menti vizeken. A balti Vöröslobogó Flotta tengerészeti archívumából előkerült akta tanúsága szerint a parancsnoknak sikerült az *M 96*-os legénységét olyannyira kiképeznie egy képzeletbeli felszíni támadásra, hogy a merülést végül tizenkilenc és fél másodperces rekordidő alatt teljesítették: más hajók átlageredménye huszonnyolc másodperc körül mozgott. Az *M 96*-os kipróbáltan várt a komoly bevetésre. És a Schwerini Bajtársi Kör weblapján visszatérően idézett dalsor – *Felvirrad majd a bosszú napja...*³⁰ – szintén azt a benyomást keltette, mintha valakik, ha nem is kipróbáltan, de azért tetre készen várának egy meghatározatlan valamire – a bosszú napjára?

Mindazonáltal nem tudtam elhessegetni magamtól a gondolatot, hogy itt nem egy Anyához hasonló „örök tegnapi” nyammog régi históriákon, kavarja rendíthetetlenül a barna szösz, és verklizi elakadt lemezjátszóként az ezeréves birodalom diadalát, sokkal inkább egy minden hájjal megkent fiatalember – talán egy bőrfejű az intelligensebb fajtából vagy egy habókos gimnazista –

folytat propagandát a hálón. De nem eredtem sejtelmem nyomába, nem akartam tudomásul venni, hogy a digitálisan terjesztett üzenetek bizonyos megfogalmazásai – például ez az önmagában véve ártatlan értékelés: „a *Gustloff* szép hajó volt” – letagadhatatlanul ismerősnek tündek fel. Nem Anya eredeti hangja volt éppen, de azért...

Maradt a növekvő, bár folyton elvetett bizonyosság: lehetne akár a saját fiam is, aki itt hónapok óta... Ez Konrád lesz, aki... Emögött Konny bújik meg...

Sejtésemet sokáig kérdő mondatokba csomagoltam: Csak nem a tulajdon véred ez itt? Lehet-séges volna, hogy valaki, aki jószerével balliberális módon nevelkedett, ennyire jobbra tévelyedjen? Ez azért szemet szúrt volna Gabinak, vagy nem?

Aztán a számomra – úgy reméltem – ismeretlen webmester elmesélt egy történetet, amely túlságosan is ismerősen csengett: „Volt egyszer egy süketnéma kisfiú, aki fürdőzés közben a vízbe fűlt. Nővére viszont, aki szívéből szerette a kisfiút, nem fulladt meg, amikor sokkal, de sokkal később egy nagy hajóra szállt, hogy elszökjék a háború rémségei elől, és a menekültekkel meg-rakott hajó a jéghideg tenger fenekére merűlt, mert eltalálta három ellenséges torpedó...”

Kivert a verejték: hisz ez ő! A fiam az, aki itt mókás pálcikaemberkéekkel illusztrált weblapján mesét mond az egész világnak. Kifecsegi családi ügyeinket, leplezetlenül beszél, lemond a kertelésről: „Konrád nővére azonban, aki göndör hajú kisöccse halála után három napig zokogott, utána viszont szavát sem lehetett venni, az én szeretett nagyanyám, akinek ősz hajára a Schwerin Bajtársi Kör nevében megesküdtem, hogy az igazat, csakis az igazat mondom: a világzsídóság az, amely bennünket, németeket, örök időkre a pelengérhez akar láncolni...”

És így tovább, és így tovább. Felhívtam telefonon Anyát, de kikoszarazott:

– Az eszem áll meg! Éveken át nem törődtem Konrádkával, most meg eccerre elefántot csinász a bolhából, és megjáccod itten az aggódó apát...

Gabit is feltárcsáztam. Végül a hétvégén lerucantam Möllnbe, ebbe az álmos fészekbe. Még virágot is vittem. Konny, mint megtudtam, épp a nagyanyjánál van Schwerinben. Exfeleségem egy pillanatig sem hallgatott rám, amikor kibontogattam a gondcsomagot:

– Megtiltom neked, hogy a házamban prézsmítálg, és azzal vádold a fiamat, hogy szélsőjobb elemekkel érintkezik...

Igyekeztem megőrizni a nyugalمامat, és felhívtam a figyelmét arra, hogy három-négy évvel

ezelőtt Möllnben, ebben a voltaképpen idilli kisvárosban szántszándékkal felgyújtottak két török lakta házat.³¹ Az újságok kapva kaptak a különtudósításokon, így hát csekélységem is összeűtött néhány hírügynökségi jelentést. Még a külföld is aggodalmának adott hangot, hogy lám, Németországban már megint... Ami azt illeti, három halálos áldozat volt. Igaz, hogy nyakon csíptek néhány kölyköt, és két tettes súlyos börtönbüntetést is kapott, de miért lenne kizárt, hogy egy utódszervezet, a megveszekedett bőrfejük közül egy-kettő kapcsolatot keresett a mi Konnyinkkal akár itt, Möllnben, akár Schwerinben...

Gabi a képembe nevetett:

– El tudod te képzelni Konrádot ezekkel a tulkokkal? De komolyan! Egy ilyen magának való gyereket egy ilyen csürhével? Ne nevettesd ki magad! Jellemző az ilyen gyanúsítgatás az általad művelt újságírássra, bárkinek dolgozzál is.

Gabi nem kímélt meg attól, hogy részletekbe menően emlékeztessen csaknem harminc évvel ezelőtti tevékenységemre: a Springer-féle sajtóban megjelentetett „baloldalelleses, paranoiás, uszító cikkeimre”.

– Egyébként, ha itt valaki titokban jobbra húz, az épp te vagy, továbbra is...

Jó, jó, persze! Tudok a bennem tátongó mélységekről. Tudom, milyen erőfeszítés nem beléjük nézni. Igyekszem én, nem akarok se ilyen, se olyan lenni. Általában semleges álláspontra helyezkedem. Mert ha megbízást kapok, mindegy, kitől, én csak megállapítok, tudósítok, de nem hagyom magam lerázni...

Így aztán, mivel tudnom kellett az igazságot, mégpedig egyenesen Konnytól, kivettem egy szállodaszobát exfelesegem lakása közelében, tóra néző ablakkal. Időnként felcsengettem Gabit, a fiammal akartam beszélni. Vasárnap este végre befutott. A schwerini busszal érkezett. Nem viselt ejtőernyős-bakancsot, csak rendes magas szárú cipőt farmerrel és egy tarka norvég-mintás pulóvert. Természetől göndör haja sem volt leborotválva. Egész normálisan nézett ki, szemüvegében amolyan okostojásnak hatott. Keresztülnézett rajtam, amúgy sem beszélt sokat, csak néhány szót váltott az anyjával. Szendvics volt, saláta, meg almaié.

De mielőtt Konny a közös vacsora után eltűnt volna a kuckójában, elcsíptem az előszobában. Igyekeztem úgy tenni, mintha csak érintőlegesen kérdezősködnék arról, mi újság az iskolában, vannak-e barátai, netalán barátnője, mit sportol, mit szólt nagymama bizonyára igen költséges születésnap ajándékához – elejtett szavakból tu-

dom az árát –, hozzásegíti-e a számítógép és egyáltalán a modern kommunikáció, például az internet új ismeretekhez, mi köti le az érdeklődését elsősorban, amikor az internetes sztrádán száguldozik.

Úgy tűnt, Konny figyel rám, miközben szózatot intézek hozzá. Feltűnően kicsi szájáról még egy mosolyt is leolvasni véltem. Az ám, mosolyogott! Aztán levette szemüvegét, újra feltette, és, mint imént a vacsoránál, keresztülnézett vele rajtam. Halkan válaszolt:

– Mióta izgat téged, hogy én mit csinállok? Am ekkor már a szobája ajtajában állt. És némi szünet után a fiam még ennyivel kínált meg:

– Történelmi tanulmányokat folytatok. Elég lesz ennyi?

Az ajtó becsapódott. Utána kellett volna kiáltanom: Én is, Konny, én is! Régi históriák ezek egy hajóról, amelyik harminckilenc nyarán hazahozta a diadalmas Condor-légió jó ezer önkéntesét. De kit érdekel ez ma már? Téged, Konny, talán igen?

EGYIK általa összehozott találkozásunk alkal-
mával – ő ezeket munkamegbeszélésnek nevezi -
hallom az Öreg morfondírozását: minden cselek-
ményszállal, ami szorosan vagy lazán Danzig vá-
rosához és a környékéhez kapcsolódik, tulajdon-
képpen neki kellene megbirkóznia. Rövidre fogva
vagy bő lére eresztve, de neki, nem pedig valaki
másnak kellett volna beszámolnia mindenről,
aminek köze van a hajóhoz: a névadás okáról,
hogy mire használták a háború kitörése után, no
és a Stolpe-homokzátony³² magasságában bekö-
vetkező végről. Már a *Kutyaévek* című levélnehe-
zék megjelenése után ott tornyosult előtte ez a
kásahegy, amelyet neki, ugyan ki másnak, kellett
volna elhordania. Rétegről rétegre. Mert célozga-
tásokban, ami Pokriefkéék, mindenekelőtt pedig
Tulla sorsát illeti, nem volt hiány. Legalábbis
sejteni lehetett, hogy a maradék család – Tulla
két bátyja a háborúban esett el – ott volt a me-
nekültek ezrei közt, akiknek a várandós Tullával
együtt végül helyet szorítottak a túlszűfolt *Gust-
loff-on*.

De nem, sajnálkozott az Öreg, ilyesmi nem került ki a keze alól. Fájdalmas mulasztás ez, sőt annál is több: fiaskó. Nem akar magyarázkodni, csak megállapítja, hogy a hatvanas évek közepén megcsömörlött a múlttól, és a falánk, egyre csak mostmostmostot hajtogató jelen megakadályozta abban, hogy mondjuk kétszáz oldalnyi papíron...³³ És mára elkésett vele. Kárpótlásul, ha nem is megalkotott, hosszas keresés után fölfe-dezett engem, mint valami leletet, a túlélők listáján. Szegényes jellemrajzú személy, mégis kiválasztott vagyok: akkor születtem, amikor a hajó a mélybe bukkott.

Aztán még azt mondta, sajnálja, ami a fiammal történt, de nem tudhatta, hogy az ominózus „www.blutzeuge.de” honlap mögött Tulla unokája rejtőzik, bár senki számára nem meglepő, hogy Tulla Pokriefke nagyanyaként ilyen ivadékkal dicsekedhet. Hisz Tulla mindig is vonzódott az extremitáshoz, ezen kívül, mint tudjuk, nem éppen elveszett ember. Am most, noszogatta famulusát az Öreg, rajtam a sor, be kell számolnom róla, hogyan alakult tovább a hajó sorsa, miután egy spanyol kikötőből Hamburgba szállította a hírhedett Condor-légió egyik csapatrészét.

SOMMÁSAN most azt mondhatnók: és ekkor ki-tört a háború. Csakhogy ez nem ilyen egyszerű. Előtte, egy hosszú, szép nyáron át a KdF-hajó fél tucat norvégiai kirándulást tudhatott maga mögött a szokásos útvonalon – még mindig kikötés nélkül. Fedélzetén túlnyomórészt Ruhr-vidéki, berlini, hannoveri, brémai munkások és alkalmazottak tartózkodtak, valamint külföldi németek kisebb csoportjai. A hajó befutott a Byfjordba, ahonnan a fényképezgető nyaralók egy pillantást vethettek Bergen városára. Szerepelt a programban a Hardangerfjord is, végül a Sognefjord, amelyről különösen sok felvételt készítettek az emlékezni vágyók. Júniusban ráadásként meg lehetett csodálni és élményként raktározni az éjféli napot. Az ötnapos út ára, kissé megemelve, most már negyvenöt birodalmi márka volt.

De még ekkor sem tört ki a háború, mert a *Gustloff-nak* a testnevelés ügyét kellett szolgálnia. Stockholmban ugyanis kéthetes békés tornaünnepély zajlott, a „Lingiádé”, melyet Per Henrik Ling tornász-atyamesterről neveztek el (ő volt, feltételezem, a svédek F. L. Jahnja).³⁴ A kirándulóhajó szálláshelyül szolgált a több mint ezer, egységes mezbe bújtatott férfi és női tornász számára. A résztvevők közt voltak civil szolgálatos leányzók,³⁵ de idősebb urak is, akik még mindig végeztek korlátgyakorlatokat, a nemzeti nyújtó-

válogatott, valamint a Hit és Szépség Egyesület³⁶ több gimnasztikacsapata, és sok-sok, tornacsarnokokban tömegével idomított gyerek.

Bertram hajóskapitány nem a kikötőben horgonyzott le, de azért a várostól látótávolságra. A tornászokat motoros mentőcsónakok szállították rendszeres ingajáratban, így a testneveltek állandó felügyelet alatt maradtak. Különösebb esemény nem történt. A dokumentumokból kiolvasható, hogy a rendkívüli akciót sikerként könyvelték el, amely tovább erősítette a svéd-német barátságot. Minden tornagyakorlat-vezetőnek átnyújtottak egy emléklakettet, a svéd király külön ajándékát. 1939. augusztus 6-án a *Wilhelm Gustloff* megérkezett a hamburgi kikötőbe. Azonmód folytatódhatott a KdF utazási programja.

De ekkor már csakugyan elkezdődött a háború. Amikor a *Gustloff* utoljára tartott békeidőben Norvégia partjai felé, a kapitánynak 24-éről 25-ére virradó hajnalban átnyújtottak egy rádió jelentést: a dekódolt üzenet felszólította, hogy bontsa fel a kapitányi kajütben található lepecsételt levelet; ekkor Bertram kapitány a QWA 7 jelzetű utasítás értelmében parancsot adott az azonnali félbeszakítására, és – anélkül, hogy az utasokat magyarázatokkal nyugtalanították volna – a honi kikötő felé vették az irányt. Négy napra

rá, hogy a hajó megérkezett, kitört a második világháború.

Véget értek a tengeri kirándulások. Véget ért az Örömben az Erő. Véget ért a fényképezés és csevegés a nyáresti fedélzeten. Véget ért a móka, véget ért az osztálymentes közösködés. A Német Munkafront alszervezetének a Wehrmacht-egységek és a sebesültek – eleinte csak lassan növekedett a számuk – szórakozási igényeit kellett kielégítenie. A KdF-színházakból frontszínházak alakultak. A haditengerészet parancsnoksága alá vonta a KdF-flotta hajóit, így a *Wilhelm Gustloff*-ot is, melyet ötszáz ágyas kórházhajóvá alakítottak át. A kimustrált békebeli legénység egy részét egészségügyi személyzet váltotta a hajón. A törzsön körbeszaladó zöld csík és a kémény két oldalára festett vörös kereszt határozták meg a hajó új arculatát.

A nemzetközi egyezmények szerint ily módon beazonosíthatóvá tett *Gustloff* szeptember 27-én a Balti-tenger felé vette útját, elhaladt a Sjaelland és Bornholm szigetek mellett, és zavartalan út után horgonyt vetett Danzig-Neufahrwassernél, szemben a Westerplattével, amelyért röviddel azelőtt még kemény küzdelem folyt. Azonnal felvett több száz lengyel sebesültet, valamint a Danzigi-öbölben lengyel aknára futott és elsüllyedt *M 85-ös* német aknakereső hajó legénységének sé-

rült tagjait; több veszteség német oldalon egyelőre nem volt.

De hogyan élte meg a háború kitörését a semleges svájci földön raboskodó David Frankfurter, aki célzott lövéseivel akaratlanul is névhez segített egy hajót, amely pillanatnyilag kórházhajó volt? Feltételezhető, hogy a Sennhof-börtön napi jelentésében nem jegyezték fel semmilyen különleges eseményt szeptember elsején; ám ettől kezdve a foglyok viselkedésén meglátszott, hogyan változott a helyzet a hadszíntereken. Tudták, milyen folt tapad a zsidó Frankfurter nevéhez, aki időközben tekintélyre tett szert társai körében. Az antiszemita részaránya a börtönön belül nagyjából megfelelt annak, ami a falakon kívül tapasztalható volt: kiegyensúlyozott megoszlás az egész Államszövetségre vetítve.

És mit tett Marinyeszko kapitány, amikor először a német, később azonban – a Hitler-Sztálin paktum értelmében – az orosz katonák is bevonultak Lengyelországba? Még mindig az *M* 96-os jelzésű, kétszázötven tonnás hajó parancsnoka volt, s minthogy nem rendelték el hadba vetésüket, tizennyolc fős legénységével rohammerülési gyakorlatokat végzett a Balti-tengeren. Partra lépve továbbra is az a borissza maradt, aki korábban volt, és belekeveredett néhány nőügybe, mind ez idáig azonban nem lebegett a feje fölött fegyelmi

eljárás. Közben, gondolom, egy kettőnél több torpedócsővel felszerelt, nagyobb tengeralattjáróról ábrándozott.

UTÓLAG, mint mondani szokás, Konnyű okosnak lenni. Ma már tudom, hogy a fiam laza kapcsolatban állt bőrfejúekkel. Möllnben volt egy pár ebből az emberfajtából. A halálos kimenetelű helyi afférok miatt valószínűleg megfigyelés alatt álltak, ezért más városokban, Wismarban vagy – nagyobb összeröffenések esetén – brandenburgi területen handabandáztak. Konny Möllnben persze távolságot tartott tőlük, de Schwerinben, ahol a nagyanyjánál töltötte nemcsak a hétvégéket, de szünideje egy részét is, előadást tartott egy nagyobb falca kopasz előtt, akik a Mecklenburg környéki csoportokhoz tartoztak. Az előadás a kelleténél nyilván kissé hosszabbra sikeredett, menet közben itt-ott kurtítani kellett rajta, pedig az írásban előkészített fejtegetés témája kizárólag a vértanú, a város nagy fia volt.

Konnynak ugyanis sikerült előzetesen megnyernie az előadás ügyének néhány idevalósi és persze uszító jelszavakra rákattant, külföldieket zaklató neonácit, ez a helyi összeverődés tudniillik rövid ideig a Wilhelm Gustloff Bajtársi Kör nevet viselte. Mint később kiderült, a rendezvény egy Schweriner Strasse-i vendéglő hátsó helyi-

ségében zajlott. A mintegy ötvenfőnyi hallgatóságot egy szélsőjobb párt tagjai, valamint a közép-réteg érdeklődő polgárai alkották. Anya nem volt jelen.

Megpróbálom elképzelni, amint szemüveges, langaléta, fürtös fejű fiam megjelenik norvég-mintás pulcsijában a kopaszok között. Ő, a vékonydongájú almaiéivó, körülvéve sörösüvegekkel felszerelkezett hústornyoktól. Mutáló, megmegbicsakló kamaszhangja a hőzöngők zajongásába vész. Egy magányos gyerek, hatályon kívül helyezve az izzadságszaggal telített párában.

Nem, nem illet közéjük, idegentest maradt az általában minden idegent elutasító gyülekezetben. Nem volt tőle elvárható, hogy lenézzé a törököket, négerveréssel töltse a szabadidejét, megugasson minden jöttmentet. Így hát előadásában sem hangzott el erőszakra való felhívás. A davosi merénylet taglalásánál, melyet józanul, minden részletre kiterjedően boncolgatott, akár egy gyilkosság motívumait keresgélő detektív, papolt ugyan, mint a világhálón, a gyilkos vélhető felbujtóiról, a „világzsidóságról” és a „zsidókkal összefonódó plutokráciáról”, beszédének kéziratában mégsem szerepeltek „zsidódisznó”-féle becsmérő szavak vagy „Júda, megdöglesz!”-szerű kirohanások. Még a vértanú tiszteletére a Schwerini-tó déli partján (pontosan ott, ahol

1937-től egy gránittömb magasodott) újból felállítandó emlékoszloppal kapcsolatos követelést is egy kulturált, a megszokott demokratikus gyakorlatot követő kérvény formájában képzelte el. Ám amikor az összegyűlt hallgatóságnak azt javasolta, terjesszenek a mecklenburgi parlament elé egy polgári kezdeményezést, a válasz gúnyos kacaj volt. Kár, hogy Anya nem volt jelen.

Konny zsebre vágta a kritikát, és azonnal belefogott mondókájába a vízre bocsátásra váró hajóról. Az „Örömben az Erő” szervezet céljáról és értelméről szólva körülményes elemzésekbe bocsátkozott. Amikor az átalakított kórházhajó bevetéséről beszélt a haditengerészeti és Wehrmacht-egységek által megszállt Norvégiában és Dániában, a sörvedelők szemében némi érdeklődés csillant, annál is inkább, mert a hajó fedélzetén tartózkodó sebesültek között ott volt jó néhány „narviki hős”³⁷ is. Csakhogy a győzelmes franciaországi hadjáratot követően elmaradt az Oroszlánfőka-hadművelet, azaz Anglia megszállása, így a *Gustloff*-ot sem vetették be csapatszállítóként, s minthogy már csak a hajó unalmas gotenhafeni vesztegléséről eshetett szó, az unalom áterjedt a közönségre is. A fiam képtelen volt végigmondani az előadását.

– Dugulj el!

– Mit jössz itt a rizsával!

A bekiabálások és a sörgőzös hepciáskodás lármájában Konny csak rövidítve, épp csak a torpedók becsapódásáig tudta előadni a hajó további sorsát, útját a katasztrófaig. A fiam mindezt fegyelmезetten viselte. Milyen jó, hogy Anya nem volt ott! A lassan tizenhat éves Konny mással vizgasztalódott: végül is még mindig ott volt a világháló. További kapcsolatfelvételtől bőrfejűekkel nincs adat.

Kirítt a kopaszok közül. Ám nem sokkal ezután előkészületeket tett egy referátum megtartására a möllni gimnázium tanárai és diákjai előtt. Míg ezzel foglalatoskodik, viszont a közönséget meg akarják tagadni tőle, én továbbra is forró nyomon maradok, és beszámolok legelőször is arról, mi történt a *Gustloff*-al a háború alatt: mivel kórházhajóként nem akadt elég dolga, újra átalakították.

A hajót kibebezték. Kilencszáznegyven november végén kidobálták a röntgengépeket, leszerelték a műtőszobákat, szétkapták az ambulanciát. A fedélzeten nem dolgozott többé ápolónővér, és nem álltak többé sorban a betegek. A civil légénység nagy részével együtt az orvosokat és a szanitéceket is kimustrálták vagy más hajókra helyezték át. A gépészek közül csak a gépház karbantartói maradtak. A főorvos szava helyett mostantól egy korvettkapitányi rangban lévő tenger-

alattjáró-tiszt parancsa döntött; a második tengeralattjárós tanhadoszlop parancsnokaként ő felügyelte a lakó- és kiképzőhajó mindennapjait, amely „úszó kaszárnnyaként” ringott a kikötőben. Bertram kapitány a *Gustloff* fedélzetén maradt, de már nem volt útirány, amelyet körzőjével kijelölhetett volna. Bár impozánsan mutat azokon a fotókon, amelyek itt hevernek előttem, mégiscsak másodrangú, visszahívott kapitány volt. A kereskedelmi flotta tapasztalt tengerészének nehezebbre esett katonai utasításokhoz igazodnia. Ráadásul a fedélzeten minden átalakult. A Leyképek helyén a főtengernagy bekeretezett képei függtek.³⁸ Az alsó sétafedélzeten található dohányzószalont tiszti étkezdévé alakították át. A nagy ebédlők az altisztek és a legénység abrakoltatását szolgálták. A civil legénység maradékának a hajó elülső részében rendeztek be étkezdét és egyéb helyiségeket. A *Wilhelm Gustloff* már nem osztály nélküliesen vesztegelt Gdyniában, vagy ahogy a háború kitörése óta hívták: Gotenhafenben. A hajó éveken át ki volt kötve az egykor lengyel kikötő egyik rakpartjához.

A fedélzeten a tanhadosztály négy kompániája lakott. A rendelkezésemre álló dokumentumok, melyeket egyébként az interneten szó szerint idéztek és képanyaggal bővített változatban terjesztettek – a fiam ugyanabból a forrásból merí-

tett, amely most az enyém –, elárulják, hogy Wilhelm Zahn korvettkapitány, sokat tapasztalt tengeralattjáró-parancsnok lévén, gondoskodott az önkéntesek kemény kiképzéséről. Az egyre fiatalabb matrózok – a vége felé már tizenhét éveseket is felvettek – negyed évre kerültek a kezei alá, hogy azután legtöbbjükre a biztos halál várjon az Atlanti-óceán vagy a Földközi-tenger ellenséges vizein, később esetleg a murmanszki, legészakibb útvonalon, amerre a Szovjetuniónak szánt fegyverszállítmánnyal megrakott amerikai hajókonvojok vették az irányt.

Elmúlt kilencszáznegyven, kilencszáznegyvenegy, kilencszáznegyvenkettő, és olyan győzelmek születtek, amelyekről különjelentések számoltak be. Gotenhafenben a halál fiainak folyamatos kiképzésén és a kényelmes és veszélytelen hadtápszolgálaton kívül, melyet a kiképzőszemélyzet és a legénység többi része látott el – a hajómoziban régi és új UFA-filmek peregtek –, semmi esemény nem történt egy olyan időszakban, amikor Keleten katlanharcok folytak, és a Líbiai-sivatagban az Afrika-hadtest elfoglalta Torbukot. Ha csak Dönitz főtengernagynak az oxthöfi rakparton tett látogatását nem említjük, melyet azonban csak hivatalos fotókon örökítettek meg.

Erre azonban csak negyvenhárom márciusában került sor, amikor Sztálingrád már elesett, és a

frontvonalak kezdtek vészesen visszafelé húzódni. Minthogy a birodalom felett már rég elvesztettük a légtér uralmát, itt is egyre közelebb került a háború; de a nyolcadik amerikai légiflotta bombázókötelékeinek célpontja egyelőre nem a közeli Danzig, hanem Gotenhafen volt. A *Stuttgart* kórházhajó kiégett. Az *Eupen* tengeralattjárókísérőt elsüllyesztették. Több vontató, egy svéd és egy finn gőzhajó telitalálatot kapott és elmerült. A dokkban megsérült egy teherhajó. A *Gustloff* mégis megúsza egyetlen hasadással a jobb külső hajófalon. A kárt egy egészen közel, a kikötőmedencében detonáló bomba okozta: a hajót dokkba kellett vontatni. Az „úszó kaszárnya” utóbb egy, a Danzigi-öbölben tett próbaút során továbbra is tengerképesnek bizonyult.

Időközben azonban a hajó parancsnokságát el látó kapitányt már nem Bertramnak, hanem – ahogy arra a KdF-korszakban egyszer már volt példa – Petersennek hívták. Elmaradtak a győzelmek, csak válaszcsepásokra futotta a keleti frontszakaszokon, és ki kellett üríteni a Líbiai-sivatagot is. Egyre kevesebb tengeralattjáró tért vissza az ellenség becserkészéséből. A szőnyegbombázások porig rombolták a városokat; de Danzignak még állt minden tornya és oromzata. A langfuhri kerület egyik asztalosműhelyében zavartalanul folyt a lágerbarakkok ablakainak-ajta-

jainak gyártása. Ez idő tájt, amikor már nemcsak győzelmi jelentésekből, de húsból, vajból, tojásból, sőt még szárazbabból is hiány mutatkozott, Tulla Pokriefke villamoskalauznőt civil szolgálatra rendelték. Először esett teherbe, de elveszítette magzatát, amikor Langfuhr és Oliva között szándékosan leugrott a mozgó villamosról: ezt egyébként minden alkalommal megtette, közvetlenül a megálló előtt; Anya úgy beszélt róla, mint valami tornamutatványról.

De más is történt ekkortájt. Amikor Svájc még mindig tartott attól, hogy a nagy és erős szomszéd okkupálja, David Frankfurtért a churi börtönből egy francia-svájci büntetésvégrehajtási intézetbe szállították, állítólag azért, hogy megvédjék. És a kétszázötven tonnás *M 96-os* parancsnoka, a harmadosztályú kapitány, Alekszander Marinyeszko gondjaira új hajót bízta. Két évvel azelőtt elsüllyesztett egy szállítóhajót, amely saját megítélése szerint hétezer tonnás, a szovjet flottavezetés közlése szerint azonban csak ezernyolcszáz tonnás volt.

Marinyeszko új hajója, az *S 13-as*, amelyről a kapitány, részegen és józanul, oly régen álmodott, a Sztalinec osztályba tartozott. Lehet, hogy Marinyeszkót a sors, nem is, a véletlen, nem is, a versailles-i szerződés szigorú feltételei segítették hozzá a modern kiállítású hajóhoz. A Német

Birodalom ugyanis az első világháború után nem gyárthatott tengeralattjárókat, ezért a kiéli Krupp-Germania hajógyár és a brémai Schiffsmaschinenbau részvénytársaság saját tervek alapján és a birodalmi tengerészet megbízásából egy kimagasló technikai színvonalú, nagy hatótávolságú tengeralattjárót építtetett a hágai székhelyű Ingenieurs Kantoor voor Scheepsbouw céggel. Az újdonsült hajó vízre bocsátására később a szovjet-német együttműködés keretében került sor (így történt ez korábban a Szovjetunió többi Sztalinec hajója esetében is). A balti Vöröslobogó Flotta egységeként állították szolgálatba, nem sokkal azelőtt, hogy a németek Oroszországra rontottak volna. Ahányszor csak az *S 13-as* a *Szmolnij* nevű úszó támaszpontot elhagyva kifutott a finnországi Turku kikötőjéből, tíz torpedó utazott a fedélzetén.

Hajótudor weblapján a fiam annak a véleménynek adott hangot, hogy a Hollandiában tervezett tengeralattjáró „német minőségi munkának” tekintendő. Meglehet. Egyelőre azonban Marynieszko kapitánynak három, célt tévesztett torpedólövés után csak tüzérségi lövetéssel sikerült elsüllyesztenie a pomerániai partok előtt haladó *Siegfried* nyílt tengeri vontatót. A felszínre emelkedés után azonnal bevetésre került a száz milliméteres orrágyú.

HAGYOM a hajót pihenni ott, ahol – a légítámadásoktól eltekintve – biztonságban ringatózik, és ráklépésben visszaaraszolok személyes tragédiámhoz. Kezdetben ugyanis nem lehetett egyértelműen felmérni, mibe lovalja bele magát Konrád. Megítélésem szerint ártatlan és gyerekes dolog volt, ahogy a virtuális tér lovagjaként, mondjuk, egybevetette a KdF-es utak propaganda-okokból alacsony árait a mai tömegturisztikai ajánlatokkal. Az álomhajók fedélzetén tehető, karib-tengeri körutak árai vagy a Touristik Union International ajánlatai természetesen nem álltak ki semmiféle összehasonlítást a Norvégiába tartó, „osztály nélküli” *Gustloff*-fal és a munkafront többi hajójával. Az volt az igazi szocializmus, lelkesedett Konny a honlapon. Hiába próbálkoztak a kommunisták az NDK-ban valami hasonlóval, a kísérlet sajnos nem sikerült. Még Rügen szigetén sem fejezték be a háború után a KdF nagy Prora-telepét, amely békeidőben húszezer fürdővendéget fogadott volna.

Most tehát, követelte, műemlékvédelem alá kell helyezni, ami a KdF-ből megmaradt. És iskolás stílusban vitatkozott Dáviddal, a – mint sokáig hittem – kitalált vitapartnerrel egy nemcsak nemzeti, de szocialista népközösség jövőjéről is. Gregor Strassert idézte, de Robert Leyt is, aki nek ötleteit „jeles” érdemjeggyel jutalmazta. Az

„egészséges néptestről” beszélt, mire David óva intett a „szocialista egyenlősdtől”, és Leyt „megrögzött alkoholista demagógnak” nevezte.

Ahogy figyelemmel követtem a csak mérsékelten élvezetes társalgást, a következő megállapításra jutottam: minél lelkesültebben hangoztatja Konny, hogy az „Örömben az Erő” csoda megvalósítása a jövő feladata, és minél inkább méltányolja minden hiányossága ellenére a Munkás- és Parasztállam az irányú fáradozásait, hogy felvirágoztasson egy szocialista szabadidős paradi-csomot, annál kínosabban szólt belőle a saját nagyanyja. Mihelyt Konny csevegőszobájába léptem, megütötte fületem az örök tegnapiak semmivel össze nem téveszthető hadovája.

Anya agitált így egykor engem, és nem csak engem: volt szerencsém hallani, mielőtt még Nyugatra mentem, Sztálin utolsó hívének lángoló szövegét a konyhaasztalunknál:

– És azt mondom nektek, kedves elvtársak: ahogy a mi Walter Ulpriktunk egészen lennről, asztalosinasként indult, úgy voltam valaha magam is asztalostanonc, és szagoltam a csontenyvbűzt...

Később, az első titkár távozása után, meggyűlt a baja velük. Ezúttal nem azért, mert én átszöktem, hanem mert Ulbricht utódját „ócska tetőfedőnek” titulálta, és mindenütt revizionistákat szí-

matolt.³⁹ És az összesereglett pártkollektíva elé citálva, e szavakkal tett hitet a cionizmus áldozata, Wilhelm Gustloff mellett:

– ...csudás Schwerinünk tragikussan lemészárolt fija.

Mégsem veszítette el a pozícióját. Egyszerre szerették és tartottak tőle. Mint többszörösen kitüntetett aktivista, sikeres tudott maradni a tervteljesítésben, és mindvégig ő állt a Güstrower Strasse-i, népi tulajdonú bútorkombinát asztalosbrigádja élén. És ő volt az is, aki a női asztalosinasok arányát húsz százalék fölé tornázta.

Aztán amikor a Munkás– és Parasztállam napja leáldozott, és az országos illetékességű berlini vagyongazdálkodó leányvállalatot létesített Schwerinben, Anya keze benne volt az Állami Kábelművek, a Műanyaggépgyár és további nagyüzemek, például a hajózási kellékeket gyártó Klement Gottwald Művek, sőt egykori munkahelye, az Állami Bútorgyár felszámolásában és privatizálásban is. Mindenestre feltételezhető, hogy Anyának csurrant-cseppent valami a zabrálásból, amikor Keleten megkezdődött a nagytakarítás; mihelyt ugyanis ott volt az új pénz, nem volt pusztán a nyugdíjra ráutalva. És amikor a fiamnak megvásárolta a számítógépet annak minden drága tartozékával együtt, nem hinném, hogy komoly érvágás lett volna a számára. Nagyvonalú-

ságának hátterében – velem persze szűkmarkuskodott – azt az eseményt sejtem, amely a német sajtó állóvizében nem vert ugyan hullámokat, Konny szempontjából mégis döntő fontosságú volt.

ÁM MIELŐTT rátérnék a túlélők találkozására, közbe kell iktatnom egy kínos esetet, noha erről valaki, aki meglehetősen folttalan képet alkotott magának Tulláról, le szeretne beszélni: kilencven január harmincadikán, amikor az átkozott dátum kurzuson kívül kerülni látszott, mert mindenütt a *Deutschland, einig Vaterland* dallamára folyt a tánc,⁴⁰ és minden endékás bolondult a nyugat-német márkáért, Anya a maga módján aktivizálta magát.

A Schwerini-tó déli partján egy egérszürke, emeletes turistaszálló bámult maga elé. Az ötvenes évek elején építették, és egy régi vágású sztálinistáról, Kurt Bügerről nevezték el, aki a háború után harcedzett antifasisztaként tért haza Moszkvából, és hathatós fellépésével érdemeket szerzett Mecklenburgban. A Kurt Bürger Diákszálló mögött Anya elhelyezett egy csokor hosszú szárú rózsát, nagyjából ott, ahol egykor a tó felőli oldalon a vértanú tiszteletére a nagy gránitömb magasodott. Sötétben, pontban tíz óra tizenhétkor cselekedte ezt. Legalábbis később

ezzel a pontos időmeghatározással számolt be éjszakai akciójáról Jenny barátnőjének és nekem. Mint mondta, egészen egyedül volt, és a télen kihalt turistaszálló mögött zseblámpával kereste meg a megfelelő helyet. Sokáig bizonytalankodott, de aztán a borongós ég alatt, a szemerkélő esőben eldöntötte: ez az!

– Nem Kusztlófnak vittem én azt a virágot. Az csak egy volt a sok kinyírt náci közt. Hanem a hajó, meg az a sok poronty, akik annak idején odavesztek a jéghideg tengerbe: azok tiszteletire helyeztem oda huszonkettő tizennyolckor a fehérózsa-csokromat. És sírnom kellett, még negyvenöt évvel utánna is...

ÖT ÉVVEL később Anya már nem volt egyedül. Schön úr és a keleti-tengeri fürdőhely, Damp fürdőigazgatósága, valamint a Mentés Tengeri Úton Egyesület⁴¹ kuratóriumi tagjai meghívókat küldtek szét. Tíz évvel korábban, ugyanezen a helyen már létrejött egy túlélő-találkozó, de akkoriban még megvolt a fal meg a szögesdrót, ezért a keletnémet államból senki sem jöhetett el. Ezúttal azonban azok is részt vettek a találkozón, akiknek a hajó elsüllyedéséről hosszú éveken át hallgatniuk kellett. Nincs mit csodálkozni tehát azon, hogy az új szövetségi tartományokból érkező vendégeket különös szeretettel üdvözölték:

nem szabad, mondták, hogy a túlélők között meglegyen az endékásokat és eneszkásokat elválasztó szakadék.

Az üdülőhely nagytermében, a színpad fölött egy transzparens függött, amelyen soronként eltérő méretű betűkkel ez állt: „Jubileumi találkozó a *Wilhelm Gustloff* elsüllyedésének 50. évfordulója alkalmából, Damp fürdőváros, 1995. január 28-30.” Nyilvánosan senki sem tett célzást arra a véletlen körülményre, hogy a fenti dátum egybeesik a harminchármas hatalomátvétel időpontjával, valamint annak az embernek a születésnapjával, akit a zsidó David Frankfurter agyonlőtt, hogy jelt adjon népének; de azért kávézgatás közben és a rendezvény szüneteiben folytatott egymás-magánbeszélgetésben említést tettek egy-egy fél mondat erejéig erről is.

Engem Anya kényszerített, hogy ott legyek. Mindent elsőprő érvel állt elő:

– Hisz te is most leszel ötvenéves...

Meghívta Konrád fiamat is, s mert Gabinak nem volt ellenvetése, magával hurcolta, mint valami zsákmányt. Drapp Trabantjával nagy feltűnést keltett Damban a Mercedes- és Opel-híntók között. Előzetes és kifejezett kérésemet, hogy tudniillik érje be velem, és kímélje meg Konnyt a múltba révedéstől, elengedte a füle mellett. Sem apaként, sem máskülönben nem volt szavam.

Anya és exfeleségem ugyanis, bár egyébként messze elkerülték egymást, személyem megítélésében egy húron pendültek: Anya szemében, ahogy mondani szokta, „tutyimutyi alak” vagyok; Gabitól pedig minden adandó alkalommal megkaptam, hogy „mekkora balfácán” a férje.

Nincs is mit csodálkozni azon, hogy a Dampban töltött két és fél nap számomra meglehetősen kínosan telt. Céltalanul ácsorogtam, és kémenyként eregettem a füstöt. Újságíró lévén természetesen összeüthettem volna egy riportot vagy legalább egy rövid tudósítást. A kuratóriumi urak valószínűleg reméltek tőlem valami effélét, mert Anya úgy mutatott be nekik, mint „a Springer-lapok tudósítóját”. Nem tiltakoztam, de egy árva sort sem firkantottam le azonkívül, hogy: „Az időjárás olyan, amilyen.” Mert milyen minőségben is tudósítottam volna? A „*Gustloff* gyermekeként”? Vagy mint hivatásánál fogva kívülálló?

Anyának mindenre volt kész válasza. Minthogy az összegyűlték közt felismert néhány túlélőt, és a *Löwe* torpedónaszád legénységének egykori tagjai spontán módon megszólították, minden alkalmat megragadott, hogy engem, ha nem is a Springer riportereként, de mint „a fiúcskát, aki a katasztrófa közepette született”, bemutasson. És természetesen nem tudott nem célzást tenni rá,

hogy január harmincadikán nem szabad megfeledkezni az én ötvenedik születésnapom megünnepléséről sem, még ha ezen napon csendes emlékezés szerepel is a programban.

Nos, a *Gustloff* elsüllyedését megelőzően és a rákövetkező napon többen is világra jöttek, ám egyetlen személy kivételével, aki huszonnyolcadikán született, senki nem volt ott a korosztályomból Dampban. Túlnyomórészt idős emberek találkozója volt ez, hisz a gyerekek közül alig menekült meg valaki. A fiatalabbak közé számított egy elbingi férfi, aki akkoriban tízéves volt, ma pedig Kanadában él. A kuratórium felkérte, mesélje el a közönségnek megmenekülése részleteit.

A szerencsétlenségnek – kézenfekvő okok miatt – egyre kevesebb élő tanúja van. A nyolcvanötös találkozóra még több mint ötszáz túlélő és mentésben segédkező érkezett, ezúttal azonban alig kétszázan jöttünk össze, ami Anyát arra indította, hogy a szünetben a fülembe duruzsolja:

– Nemsokára má' senki se fog közülnk élni, csak te. De te nem akarsz megírni, amiről annyit, de annyit meséltem néked.

Pedig ki volt, ha nem én, aki még jóval azelőtt, hogy a fal leomlott volna, kerülő utakon eljuttattam hozzá Heinz Schön könyvét,⁴² igaz, csak azért, hogy lerázzam magamról zaklató szemrehányásait. És nem sokkal a dampi találkozó előtt

kapott tőlem egy zsebkönyvet is, amelyet három angol szerző jelentetett meg az Ullstein kiadónál.⁴³ Mondanom sem kell, a katasztrófa e meg lehetőségen tárgyilagos, ám részvétlenül megírt dokumentumai nem nyerték meg a tetszését:

– Nékem ezekből hibázik a személyes átélés. Nem a szívükből íródott!

És később, amikor rövid látogatást tettem nála a Grosser Dreeschen, azt mondta:

– Eccer tán Konrádka ír majd róla valamit...

Ezért vitte magával Dampba is. Anya bokáig érő, zárt nyakú, fekete bársonyruhában érkezett, vagy inkább lépett fel, amely kihangsúlyozta mindig rövid, fehér haját. Bárholt állt, kávézott vagy sutit rágsált, ő volt a központ. Különösen a férfiakat vonzotta. Mint tudjuk, ebben mindig jó volt. Gyerekkori barátnője, Jenny mesélt nekem azokról a fiúkról, akik, mikor Anya még fiatal volt, annak rendje és módja szerint beleragadtak a csontenyvdunsztba, mely Tullát gyerekkorától fogva körülengte; és én vagyok a megmondhatója: még ott Dampban is érezni lehetett valamit ebből a kipárolgásból.

Természetesen idős, többnyire sötétkébe öltözött urak voltak, akik között Anya szikáran, szívósan, feketében állt. Az őszbe csavarodott pókhasúak közé sorolható a T 56-os hadnagyi rangban szolgáló egykori kapitánya és parancsnoka,

akinek legénysége kimentett néhány száz hajótöröttet, valamint az elsüllyedt hajó egyik tisztje. Mindenekelőtt azonban a *Löwe* torpedónaszád legénységének tagjai emlékeztek élénken Anyára. Nekem úgy tűnt, mintha az urak kifejezetten rá vártak volna. Körülvették, ő pedig – finom rájátszással – kislányosan viselkedett. Nem tágítottak mellőle. Hallottam, ahogy vihog. Láttam, ahogy keresztbe font karral pózol. Ekkor már nem rólam folyt a szó, nem arról, miként láttam meg a napvilágot a hajó elsüllyedésének pillanatában, hanem Konnyról. Anya úgy mutatta be a fiamat az éltes uraknak, mintha a sajátja volna.

Tisztes távolságba húzódtam, nem akartam, hogy a *Löwe* veteránjai kérdezzessenek, netán felköszöntsenek. És így, kívülről figyelve Konnyt, feltűnt, hogy akit mindaddig félénk srácnak ismertem, most felettébb öntudatosan mozog a nagyanyja által ráosztott szerepben. Kurtán, de érthetően válaszolgatott, kérdéseket tett fel, összpontosított, figyelt, megkockáztatott egy-egy fiús kacagást, sőt lefénnyépezni is engedte magát. Még nem töltötte be a tizenötöt – ez márciusban volt esedékes –, mégsem hatott a legkevésbé sem gyerekesnek, inkább érettnak Anya szándékaihoz, aki őt testestül-lelkestül a szerencsétlenség beavatottjává és – mint később kiderült – a hajó legendájának letéteményesévé kívánta tenni.

Ettől kezdve minden Konny körül forgott. Noha a túlélők találkozásánál tényleg jelen volt valaki, aki az elsüllyedés előtti napon született a *Gustloff*-on, és Heinz Schön velem együtt neki is átnyújtott egy példányt az általa írt könyvből – az anyákat virágcsokorral köszöntötték a pódiumon –, az volt az érzésem, mintha arra menne ki a játék, hogy lépre csalják a fiamat. Minden reményüket a mi Konnyunkba vetették. Valamit vártak tőle a jövőben. Biztosak voltak benne, hogy nem fog csalódást okozni nekik, túlélőknek.

Anyja sötétkék öltönybe bújtatta Konnyt, hozzá iskolaemblémás nyakkendőt köttetett. Szemüvegben, fürtös fejével Konny úgy festett, mint egy konfirmandus és egy arkangyal keveréke, úgy mozgott, mint akinek küldetése van, mint aki hamarosan magasztos dolgokat fog hirdetni, mint akinek megvilágosodásban volt része.

Nem tudom, hogy az áldozatok emlékére rendezett istentiszteleten – abban az órában tartották, amikor a torpedók a hajóba csapódtak – kinek a javaslatára szólaltatták meg az oltár mellé állított hajóharangot, melyet a hetvenes évek végén lengyel békaemberek hoztak fel a roncs hátsó fedélzetéről. Mindenesetre miután a *Szkwal* mentőhajó legénysége a túlélő-találkozó alkalmából és a lengyel-német közeledés jeléül átadta a leletet, nem más, mint Schön úr volt az, aki az

istentisztelet záróakkordjaként egy kalapáccsal háromszor egymás után megkondította a harangot.

A *GUSTLOFF* fedélzetmester-segédje tizennyolc éves volt, amikor a hajó elsüllyedt. Nem akarom elhallgatni, hogy Heinz Schön iránt, aki majdnem mindent összegyűjtött és felkutatott, ami a katasztrófa után fellelhető volt, nem sok hálát tanúsítottak Dampban. Midőn az ünnepi napok nyitányaként megtartotta előadását „A *Wilhelm Gustloff* 1945. január 30-i katasztrófája orosz szemszögből” címmel, amelyből kiderült, milyen gyakran látogatott el kutatásai közben a Szovjetunióba, s ennek során még az 5 75-as tenger-alattjáró egyik matrózával is találkozott, mi több, barátságos kapcsolatban áll azzal a Vlagyimir Korocskinnal, aki előljárója parancsára a három torpedót útjára bocsátotta, sőt fénykép is készült róla, amint az idős férfival parolázik, Heinz Schön – későbbi visszafogott nyilatkozata szerint – „elveszített néhány barátot”.

Az előadás után kirekesztették. A hallgatóság soraiból ettől fogva sokan oroszbarátnak tekintették. Számukra még nem ért véget a háború. Az oroszban az „Ivánt” látták, a három torpedóban a „gyilkos eszközöket”. Ugyanakkor Vlagyimir Korocskin szempontjából az ismeretlenül aláme-

rülő hajó náccikkal volt telepakolva, akik hazájára támadtak, és visszavonulásuk során felperzselt földet hagytak maguk után. Csak Heinz Schöntől tudta meg, hogy a hajó elsüllyesztése következtében négyezer gyerek fulladt vízbe, fagyott halálra vagy tűnt el a hajóval együtt a mélyben. Ezekről a gyerekekről a matróz valószínűleg még sokáig és vissza-visszatérően álmodott.

Schön sérelmét nyilván enyhítette kissé, hogy ő kondíthatta meg a felszínre hozott hajóharangot. A fiam azonban, aki honlapján az egész világnak bemutatta a Gustloff-kutatóval közös fényképen látható torpedótüzért, az utóhatásában népeket összekötő tragédiának ezt a részletét a célbiztos tengeralattjáró eredetére vonatkozó utalással kommentálta: hangsúlyozta, hogy „német minőségi munkáról” van szó, és arra a kijelentésre ragadtatta magát, miszerint a szovjetek csak a német tervrajzok alapján épített hajónak köszönhetően tudtak a Stolpe-zátony magasságában eredményt elérni.

És én? Az istentisztelet után kibaktattam az éjsötét tengerpartra. Föl-alá mászkáltam. Egyedül, üres fejjel. Minthogy nem járt a szél, a Keleti-tenger is csak tompán, semmitmondóan locsogott.

EMÉSZTI magát az Öreg. Azt mondja, voltaképp az ő nemzedékének tiszte lett volna, hogy megfesse a kelet-poroszországi menekültek szomorú sorsát: menetelés nyugat felé télvíz idején, halál a hóviharban, elhullani az út szélén, beleveszni lékekbe, ha a Frisches Haff befagyott vizén bombázortól vagy szekerek súlya alatt töredezni kezd a jég. És mégis egyre több ember jön Heiligenbeinből az oroszok bosszújától rettegve, a végtelen hómezőkön át... Menekülés... Fehér halál... Sohasem lett volna szabad, sóhajt az Öreg, hallgatni ennyi szenvedésről, a témát megkerülni, és a jobbra fésültek kezére játszani pusztán azért, mert saját bűnünk irtózatossága, a beismert töredelem pedig mindennél fontosabb volt az azóta eltelt esztendőkből. Irdatlan nagy ez a mulasztás...

Ám most az Öregember, akit kimerített a sok írás, bennem véli megtalálni azt, aki helyébe lépve – „helyettesként”, mint fogalmaz – arra hivatott, hogy beszámoljon a szovjet hadsereg betöréséről a birodalomba: Nemmersdorfról és a következményekről. Hát jó: keresgélem a szavakat. De nem az Öreg kényszerít, hanem Anya. Miatta

avatkozik be az Öreg is, akit szintén Anya bírt rá arra, hogy engem kényszerítsen, mintha csakis kényszer alatt szabadna írnom, mintha Anya nélkül semmi sem történhetne ezen a papiroson.

Az Öreg kifürkészhetetlen, semminemű ítélettel meg nem ragadható lényként kezelte Anyát. Egyenletes szórt fényt kibocsátó Tullát szeretne látni, és most csalódást érez: mint mondja, sohasem gondolta volna, hogy a katasztrófát túlélő Tulla Pokriefke képes ilyen banális irányba fejlődni: kvázi pártfunkcionárius, az elvárásoknak katonásan megfelelő aktivista lesz belőle. Ehelyett egy anarchista tettet, valamilyen irracionális lépést várt volna tőle, amilyen például egy teljességgel motiválatlan pokolgépes merénylet. Vagy hideg fényben rémisztő felismerést. Végére is ki volt az, ha nem a kamaszodó Tulla, aki a háború idején a kaiserhafeni légvédelmi üteg mellett fehérülő dombot emberi csonthalmazként ismerte fel, s a látva sem látók füle hallatára fennhangon csonthegyként határozta meg: – Az ott csonthegy!

Csakhogya az Öreg nem ismeri Anyát. Na és én? Én ismerem? Talán Jenny néninek, aki egyszer azt mondta nekem: „Tulla barátnőm voltaképp nem fogható föl másnak, csak egy félresikeredett apácának. Stigmákkal, természetesen...”, nos, neki talán van fogalma Anya lelkéről vagy lelkét-

lenségéről. Egy azonban bizonyos: Anya megfoghatatlan. Még pártkádereként sem tudták a vonal mellé állítani. Amikor elhatároztam, hogy átme-
gyek Nyugatra, csak ennyit szólt:

– Hát eriggy, ha akarsz.

És nem köpött be, ami miatt Schwerinben jól meg is szorongatták, még az állambiztonságiak is bekopogtattak hozzá, nem is egyszer, igaz, minden kézzelfogható siker nélkül...

Akkoriban bennem volt minden reménye. De amikor látta, hogy belőlem nem csíholhat ki szikrát, csak az idejét vesztegeti, a fiamat kezdte megoldozni, mihelyst leomlott a Fal. Konny csak tíz- vagy tizenegy éves volt, amikor nagyanja kezelésbe vette. És a túlélők dampi összejövedele óta, ahol én csak egy marginális nulla voltam, Konny viszont trónörökössé lépett elő, történetekkel tömte a fejét menekültekről, megerőszakolásokról és más borzalmakról, amelyeket személyesen nem élt át ugyan, de amelyeket attól kezdve, hogy negyvennégy októberében az orosz harckocsik átlépték a birodalom keleti határát, szélteben-hosszában híreszteltek, rettegést oltva a szívekbe.

ÍGY LEHETETT. így kellett lennie. Nagyjából így volt. Midőn néhány nappal a második szovjet gárdahadsereg előrenyomulása után a negyedik német hadsereg egységei visszafoglalták Nem-

mersdorfot, látni, szagolni, számlálni, fényképezni és a birodalom összes mozijában filmhíradóként vetíteni lehetett, hány asszonyt erőszakoltak meg, vertek agyon, szegeztek fel a pajta ajtajára az orosz katonák. A menekülőket T 34-es tankok érték utol és taposták szét. Az előkertekben és az utcai árkokban agyonlőtt gyermekek holttesteit. Még azt a szám szerint negyven francia hadifoglyot is likvidálták a hírek szerint, akik mezőgazdasági munkára voltak kirendelve Nemmersdorf közelébe.

Ezekre a részletekre – továbbiakkal együtt – az interneten leltem az ujjaim számára időközben ismerős címen. Mi több, itt állt fordításban egy orosz író állítólagos felhívása is: Hja Ehrenburg felszólítja az orosz katonákat, hogy csak gyilkoljanak, erőszakoskodjanak és álljanak bosszút a beste fasiszták által szét dúlt hazáért, „Oroszország anyácskáért”. A fiam (csak én tudtam, hogy ő az) a „www.blutzeuge.de” cím alatt a korabeli hivatalos közlemények hangján sopánkodott: „Ezt cselekedte az alsórendű orosz csűrhe védetlen német nőkkel...” – „Ekként tombolt az orosz szoldateszka...” – „Ez az erőszak fenyegeti ma is Európát, ha nem álljuk útját az ázsiai áradatnak...” A tetejében beszkenelt egy CDU választási plakátot az ötvenes évekből, amely egy falánk, ázsiai beütésű szörnyeteget ábrázolt.

Ezeket a mondatokat, képaláírásokat, melyekből nem lehetett nem kihallani a jelen eseményeire való utalást (még ha a tehetetlenül széteső Oroszország vagy a Balkánon és az afrikai Ruandában végbemenő borzalmak nem is voltak kifejezetten megemlítve), bárki elolvashatta a világhálón, és bármely felhasználó letölthette őket. Folyamatosan megújuló programját illusztrálódó a fiam megelégedett a múltbéli hullamézőkkel, melyek – mindegy, ki rendelte meg őket – mindenkor termékenynek bizonyultak. Nekem csak annyi mondanivalóm maradt, hogy azokban a napokban, amikor Nemmersdorf minden rettenet foglalatává vált, az oroszok helyből lefitymálása átcsapott az oroszoktól való rettegésbe. A visszafoglalt településről szóló újsághírek, rádiókommentárok, híradóképek Kelet-Poroszország lakóinak tömeges menekülését váltották ki, mely január közepétől, a nagy szovjet offenzíva megindulása után, pánikká fokozódott. A szárazföldön menekülők egy része az út szélén fordult fel. Képtelen vagyok ecsetelni ezt. Legyen elég annyi, hogy a maradéknak sikerült elérnie a kikötővárosokat, Pillaut, Danzigot és Gotenhafent. Százvezrek kísérelték meg tengeri úton menteni a bőrüket a közeledő iszonyat elől. Százvezrek – a kimutatások kétfélmilliónál több Nyugatra menekített földönfutóról beszélnek – nyomultak a

hadihajók, utasszállító és kereskedelmi hajók fedélzetére; így préselődtek fel a gotenhafen-oxt-hofi rakodóparton évek óta rostokoló *Wilhelm Gustloff*-ra is.

Ó, HA én is olyan egyszerűnek láthatnám mindent, mint a fiam. Konny így tudósított weboldalán: „Az orosz fenevad elől menekülő lányokat és asszonyokat, anyákat és gyermekeket rendezett sorokban irányították a hajóra...” Miért sikkasztotta el a velük együtt behajózott ezer tengeraltjáró-matrózt és háromszázhetven tengerész-kisegítőt, nem is beszélve a kutya-futatóban felszerelt légvédelmi ágyúk kezelőszemélyzetéről? Egy mellékmondat erejéig említést tett ugyan arról, hogy eleinte és a vége felé sebesülteket is vittek a fedélzetre. „Voltak közöttük a kurlandi fronton harcolók, akik még állták a vörös zuhatag pörölyét...” – de amikor nekilátott leírni, miként alakították át a kaszárnyahajót tengerképes szállítójárművé, és gondosan felsorolta, hány mázsa liszt és tejpor, hány darab vágott disznó került a fedélzetre, mélyen hallgatott azokról a gyengén kiképzett horvát önkéntesekről, akikkel a hajó legénysége kiegészült. Egy árva szót sem szólt a megbízhatatlan rádiókészülékről, még kevésbé a katasztrófa gyakorlatáról: „Zsilipeket zárni!” Érthető, hogy elfeledkezett az előrelátó gondossággal

létesített szülőállomásról, de mi akadály volt annak, hogy legalább röpke utalást tegyen nagy-
anyja előrehaladott terhességére? Egy szóval sem
tért ki a tíz hiányzó mentőcsónakra, melyeket
légvédelmi okokból lerendeltek a kikötő elködö-
sítésére, és kis befogadóképességű evezős csóna-
kokkal, valamint hevenyészetten rögzített, préselt
kapókból készült mentőtutajokkal helyettesítet-
tek. Úgy akarta az internetezők szemében a *Gust-
loff*-ot feltüntetni, mintha kizárólag menekült-
szállító alkalmatosság lett volna.

Miért hazudott Konny? Miért rázta át önmagát
és másokat? Miért nem volt hajlandó, a szőrszál-
hasogató, a máskor oly kínosan pontos, aki szá-
mára a hajó a tengelyalagúttól a fedélzeti moso-
da leghátsó szögletéig bejárható volt, elismerni,
hogy a rakparton nem egy vöröskeresztes uszály,
nem is egy kizárólag menekültekkel megrakott,
nagy teherhajó állt, hanem egy haditengerészet
alá rendelt, felfegyverzett utasszállító, amelybe a
legkülönbözőbb rakományt zsúfolták? Miért ta-
gadta le azt, ami már évek óta nyilvánvaló volt, és
amit maguk az örök tegnapiak sem vitatnak el?
Háborús bűnt akart kreálni? A tényleges esemé-
nyek megszépített verziójával a németországi ko-
paszoknak, vagy mit tudom én, kicsodának im-
ponálni? Oly sürgető lett volna igénye a méltá-
nyos áldozatmérlegre, hogy még a civil Petersen

kapitány katonai ellenlábását, a juhászkutyás Zahn korvettkapitányt is lespórolta website-járól?

Csak sejtem, mi indíthatta Konnyt erre a számolásra: vágya egy vegytiszta ellenségkép után. Egyébként ami a kutyát illeti, Anya, aki már gyerekkorában különös vonzalmat érzett a németjuhászok iránt, tényként számolt be róla. Zahn kutyája, Hasszán éveken át elkísérte gazdáját tengeri útjaira. A kapitány nemcsak a fedélzeten mutatkozott négylábú barátjával, de a tiszti étkezdében is.

– Lennről, ahol várakoztunk, mer nem volt szabad fölmenni – mesélte Anya –, jól látszott, hogy a mellvédnél egy kapitánféle áll a kutyájával, onét pislant le ránk, menekültekre. Kiköpött olyan volt az a jószág, mind a mi Harrasunk...

Anya tudta, mi folyik a rakodóparton:

– Az volt ám a tülekedés! Micsoda ribillió!... Eleinte rendessen fölírtak mindenkit, aki a hajóhídon följött, de aztán má' nem törődtek a papirossal...

Ezért sohasem fogjuk megtudni, hányan utaztak valójában a hajón. Persze, mit mondana egy szám? A számok sohasem pontosak. A maradékot mindig becsülni kell. Hatezer-hatszáz személyt vettek nyilvántartásba, köztük mintegy ötezer menekült. De amikor január 28-ától újabb tömegek furakodtak fel a lépcsőn, azokat már

senki sem számolta meg. Kétezren vagy inkább háromezren lehettek, akik sorszám nélkül s így örökre névtelenek maradtak? A hajónyomda ugyanis nagyjából ennyi élelmezési jegyet nyomtatott ki pótlólag, amit a segédszolgálatra rendelt tengerész-kisegítő lányok osztottak szét. Pár százal több vagy kevesebb emberen ugyan mi múlt, mi múlik ilyen esetekben? Pontosabbat senki sem tud. Nem ismerjük például a rakterekben elhelyezett babakocsik számát; csak becsülni lehet, hogy a végén vagy négy és fél ezer csecsemő, kisgyermek és kiskorú tartózkodott a fedélzeten.

Végül, amikor már minden hely elfogyott, további sebesülteket hajóztak be, valamint egy utolsó osztag tengerész-kisegítőt, fiatal lányokat, akiket – minthogy szabad kabin már nem volt, és a termek zsúfolva voltak matracokkal –, a száraz úszómedencében szállásoltak el, vagyis az „E” fedélzeten, a vízvonál alatt.

Ami ezt a helyzetmeghatározást illeti, nem árt ismételten és nyomatékosan utalni rá, mert a fiam mindent elhallgatott, ami a tengerész-kisegítőkre és a halálos csapdának bizonyuló úszómedencére vonatkozik. Csak amikor általánoságban kitért a megerőszakolásokra, akkor lelkenedett website-ján annak rendje és módja szerint a „zsenge hajadonokról, akiknek ártatlan-

ságát a hajóra menekítéssel kellett megóvni az orosz fenevad mocskos ujjaitól...”

Amikor ezzel a marhasággal akart megetetni, újra aktivizáltam magam, vigyázva persze, nehogy Konny ráismerjen az apjára. Amint szabad volt a belépés a csevegőszobába, kötözködni kezdtem vele: „A te védelemre szoruló hajadonjaidat takaros kis egyenruhákba bújtatták: térdig érő, acélkék szoknyát és feszes zubbonyt viseltek. Frizurájukon, kissé félrecsapva, katonai csákö ült, birodalmi sassal és horogkereszttel az elején. Akár ártatlanok voltak, akár nem, egytől egyig katonai kiképzésen estek át, és felesküdték a Führerre...”

Ám a fiam válasza sem méltatótt. Annál inkább képzeletbeli vitapartnerét, akit képeskönyvből előlépő rasszista módjára okosított: „Zsidó lévén, sohasem fogod megérteni, mennyire fáj nekem még ma is a tény, hogy kalmükök, tatárok és más mongol szerzetek német leányokat, asszonyokat becsstelenítettek meg. Mit tudtok ti, zsidók a vér tisztaságáról!”

Nem, ezt nem Anya csöbögtette a fejébe. Vagy mégis? Egyszer, amikor a Grosser Dreesch lakótelepen kávézás közben orra alá dugtam meglehetősen objektív cikkemet a berlini holokauszt-emplékmű körüli vitáról, elmondta, mi történt egykor a nagybátyja asztalosműhelyének udva-

rán. Megjelent ott valaki, „egy hájas, szeplős ifjanc, Amselnek hittak”, aki meglehetősen élethűséggel rajzolta le a láncon heverő kutyát.

– Az egy iccig volt, és mindig valami fura dolgot művelt. De csak félig volt iccig, legalábbis papa szerint. Megmondta a szemibe is, mielőtt kidobta az udvarról...

HARMINCADIKÁN délelőtt Anyának és a szüleinek sikerült feljutniuk a fedélzetre.

– Az utolsó stósszal mink is felfértünk...

Behajózás közben a csomagok egy része elveszett. Déltájban a *Gustloff* parancsot kapott a horgonyok felszedésére, majd leeresztésére. Százak rekedtek a rakodóparton.

– Mama és papa persze rettenetesen röstellték a pocakomat. Valahányszor a többi menekült kérdezősködött felőlem, mama aszonta nékik: „A vőlegénye a fronton harcol.” Meg hogy: „Tulajdonképp táveskünnie kellett volna a vőlegényivei. A nyugati fronton harcol, ha ugyan még el nem esett.” De nékem csak olyanokat mondtak, hogy így a nagy csúfság, meg úgy... Jobb is volt, hogy a hajón mingyár széjjelválasztottak minket. Mamát és papát egész a hajó gyomrába irányították, ahol még volt egy kevéske hely. Én meg fölkerültem a terhesrészlegre...

Egyelőre azonban még nem tartunk itt. Ha előbbre akarok jutni, kénytelen vagyok megint ráklépésben hátrafelé araszolni: még az előző napon – és aztán a rákövetkező hosszú éjszakán - Pokriefkéék kelleténél több bőrendjük és batyujuk tetején ültek egy csomó menekült között, akik közül számosakat kimerített a hosszú menetelés. A Kur-földnyelvről, Samlandról és a Mazuri-tóhátságról jöttek. Az utolsó rajok egyike a közeli Elbingből szökött ki, ahová már behatoltak a szovjet harckocsik, noha úgy látszott, még javában folyik a harc. Egyre több nő és gyerek sereglett Danzig, Zoppot és Gotenhafen felől is, szekerek, kézikocsik, babakocsik és megannyi szán kíséretében. Anya gazdátlan és éhes kutyákról mesélt: minthogy nem engedték fel őket a fedélzetre, kezdték veszélyeztetni a rakodópart biztonságát. A keletporosz parasztlovakat kifogták a hámból, Anya nem tudta pontosan, hogy a Wehrmachtnak a városban tartózkodó egységeihez vagy a vágóhídra vitték-e őket. Különben is csak a kutyákért fájt a szíve:

– Farkasmód vonítottak az iccakába, mindigre...

Amikor Pokriefkéék elhagyták az Elsenstrassét, Liebenauék, akikkel rokonságban álltak, nem voltak hajlandók menekültcsomaggal a hátukon követni a megfogyatkozott létszámú segéd-

munkáscsaládot. Az asztalosmester szívéhez túlságosan hozzá voltak növe gyalupadjai, kör- és szalagfűrész, az abrichter, a fásszínben tárolt gerendakészlet, és maga a 19-es szám alatti bérház, amelynek tulajdonosa volt. Fiának, Harry-nak – akit Anya lehetséges nemzőapámként átmenetileg színre léptetett – már az előző őszen kikézbcsítették a behívóparancsot. Híradós vagy pánccélgránátos szolgálatot teljesített valahol, a sok hátráló front valamelyikén.

A háború után megtudtam, hogy feltételezett nagyapámat és feleségét a háború végét követően a lengyelek kiutasították, hasonlóan minden ott maradt némethez. Állítólag hamarosan mindketten meghaltak, még hozzá Nyugaton, valószínűleg Lüneburgban, gyors egymásutánban – nagyapám alighanem az odalett asztalosműhely és a bérház pincéjében tárolt sok-sok ajtó- és ablaktok felett érzett bánatában. Az udvar kutyája, amelynek óljában Anya gyerekként egy teljes héten át lakott, ekkor már rég nem élt; még a háború előtt megmérgezte valaki, Anya szerint „az iccig egyik cimborája”.

Pokriefkéék feltehetőleg az utolsó menekültrajok egyikével kerültek fel a hajóra, vélhetően azért, mert a lányuk állapotos volt. August Pokriefkével jócskán adódhattak volna gondok, ha a kikötőt ellenőrző katonai rendőrség Volkssturm-

szolgálatra alkalmasként kiszűri.⁴⁴ Mivel azonban – Anya szavaival élve – „amúgy is csak egy falatka ember volt”, fel tudott surranni a hajóra, melyen a behajózás vége felé egyébként is gyér lett az ellenőrzés. Eluralkodott a fejetlenség. A hajóra szüleik mellől eltaszigált gyerekek tévedtek. Anyák nézték végig tehetetlenül, ahogy a hajóhíd csődületében kezükből kitépett gyerekük a peremre sodródik, majd a partfal és hajófal között eltűnik a kikötő vizében. A sikoltozás semmit sem ért.

Pokriefkéék ennyi erővel az *Oceana* vagy az *Antonio Delfino* gőzhajóra is felfértek volna, mert azok is dugig voltak menekültekkel. Ez a két hajó szintén a gotenhafen-oxthöfi rakparton várakozott, „a jóreménység okán”, ahogy tréfásan mondták. Mindkét közepes méretű bárka szerencsésen elérte úticélját, Kielt, illetve Koppenhágát. De Erna Pokriefke a *Gustloff*-ra akart felkerülni – „ha beledöglök is” –, oly sok szép emlék fűzte az egykor fehérén villogó motorhajóhoz, amellyel egy KdF-kirándulás során a norvég fjordokig jutott. Menekültsomagjába gyömöszölve magával hozta azt a fényképalbumot, amelyben ott lapultak a norvég kirándulás pillanatfelvételei is.

Erna és August Pokriefke aligha ismertek rá a hajó belsejére, mivel a dísztermek és ebédlők, a

kiürített könyvtár, a néprajzi kiállítóterem és a koncertterem – immár képeiktől megfosztva – lármás matractanyává rondultak. Még a beüvegezett sétafedélzetet és a folyosókat is zsúfolásig borították a derékaljak. Mivel az emberrakományhoz ezerszám tartoztak gyerekek – megszámoztak és megszámolatlanok –, óbégatásuk összevegyült a hangszórók hangjával: folyamatosan mondták be eltévedt kisfiúk és kislányok neveit.

Amikor Pokriefkéék regisztrálatlanul feljutottak a hajóra, Anyát elválasztották a szüleitől. Erről egy ápolónő döntött. Máig is kiderítetlen, hogy a házaspárt a felügyeletet ellátó tengerész-kisegítők egy már foglalt kabinba tuszkolták-e be, vagy pedig a tömegszálláson találtak maguknak és maradék csomagjaiknak helyet. A sors úgy akarta, hogy Tulla Pokriefke soha ne lássa viszont a fényképalbumot és a szüleit. Azért ebben a sorrendben írom, mert szinte biztos vagyok benne, hogy a fényképalbum elvesztése Anya számára fájdalmasabb volt: vele együtt veszett oda a családi Kodak-géppel lekattintott összes felvétel, melyen Tulla volt látható göndör hajú kisöccsével, Konráddal a zoppoti tengeri mólón; gyerekkori barát-nőjével, Jennyvel és Jenny nevelőapjával, Brunies tanár úrral a jäschkentali erdőben álló Gutenberg-emlékmű előtt; valamint több képen is Har-

rasszal, a fajtatiszta németjuhással és hírneves tenyészkannal.

Anya mindig várandóssága nyolcadik hónapjáról beszélt, amikor végeérhetetlen történeteiben a behajózásról esett szó. Lehet, hogy tényleg a nyolcadikban volt. Akárhányadikban is, mindenestre a terhes– és újszülötttrészegre küldték, mely az úgynevezett „lugas” mellett volt. A lugasban, melyet a KdF-időkben egyfajta télikertként élvezhettek a kirándulók, és közvetlenül a parancsnoki híd alatt helyezkedett el, csaknem élükkel fektetett, súlyos sebesültek nyöszörögtek. A lugas, valamint a terhes– és kismamaszoba Richter doktor, a hajóorvos felügyelete alatt állt, aki a második tengeralattjáró-újonchadoszlop legfőbb egészségügyi tisztje volt. Anya minden alkalommal, amikor a behajózásról mesélt, megemlítette:

– Na, ottan végre meleg volt. És forró tejet is kaptam, egy kanálka mézzel...

A gyermekágyasoknál alighanem rendben folyt a munka. A behajózás megkezdése óta négy csecsemő jött világra, „csupa kis krapek”, ahogy Anya mesélte.

AZT MONDJÁK, a *Wilhelm Gustloff* katasztrófájához hozzájárult, hogy fedélzetén a kelletténél több kapitány volt. Meglehet. A *Titanic-on* csak

egy volt, mégis rajta vesztett, rögtön az első útján. Anya mindenesetre elmondta, hogy mielőtt kifutottak a kikötőből, egy kicsit körül akart nézni a hajón. Az őrség nem állta útját, amikor „főjebb ügyeletem egy emelettel”, a parancsnoki hídra, „ahol az egyik tengeri medve nagyban zsémbeskedett egy másikkal, egy kecskeszakállal...”

A tengeri medve Friedrich Petersen kapitány, a civil tengerhajózás tisztje volt, aki békeidőben több utasszállító hajót, köztük rövid ideig a *Wilhelm Gustloff*-ot is irányította, és aki a háború kitörése után blokádtörőként az angolok fogságába került. Később, idős korára való tekintettel, hadra foghatatlannak nyilvánították, és miután írásos nyilatkozatban kötelezte magát, hogy soha többé nem kapitánykodik tengeri járművön, visszatoloncolták Németországba. Ezért a hatvanas évei derekán járó férfi csupán „horgonykapitányi” szolgálatot teljesített az oxthöfi rakparton veszteglő „úszó kaszárnán”.

A kecskeszakállas csakis Wilhelm Zahn korvettkapitány lehetett, akinek a lába mellett mindig ott volt juhászkutyája, Hasszán. Az egykori búvárhajó-parancsnok – mint ilyen csak mérsékelt sikereket ért el – a menekültekkel zsúfolt szállítóhajó katonai vezetését látta el. Rajtuk kívül két fiatal, ám a balti-tengeri hajózásban jártas kapi-

tány állt a hídon, Köhler és Weller, akiknek a feladata az volt, hogy tehermentesítsék az idős, a tengerhajózási gyakorlatból némileg kikökkent kapitányt. Mindkettejüket a kereskedelmi hajózásból irányították át, ezért a haditengerészet legtöbb tisztje, elsősorban maga Zahn, jobbára lekezelően bánt velük: a kétféle tiszti társaság külön étkezdében evett, s csak nagy kelletlen elegyedett beszédbe egymással.

Így halmozódtak a hídon az ellentétek, de a felelősség is a hajó nehezen besorolható rakományáért: egyfelől csapatszállító volt, másfelől menekült- és kórházhajó. Szürke hadiszínével a *Gustloff* nem egyértelműen meghatározható célpontot kínált. Egyelőre a kikötőmedence védelmében állt, ha eltekintünk egy lehetséges légitámadástól. A szükségesnél több kapitány között a viszály még nem éleződött ki, de már ott lógott a levegőben, miközben egy további kapitánynak még sejtelve sem volt a gyerekekkel és katonákkal, anyákkal és tengerész-kisegítőkkal megrakott, légvédelmi ágyúkkal felfegyverzett hajóról.

Az S 13-AS december végéig a balti Vöröslobogó Flotta *Szmolnij* támaszpontjának dokkjában vesztegelt. A tengeralattjárón elvégezték a szükséges javításokat. Miután üzemanyagot és élelmet vételezett, ellátták torpedókkal. Itt volt az

ideje, hogy kifusson és portyára induljon, ám a parancsnoknak híre-hamva sem volt.

Alekszander Marinyeszkót az alkohol és a nők akadályozták meg abban, hogy megszakítsa szárazföldi pihenőjét, és még időben, a Baltikumot és Kelet-Poroszországot lehengerlő nagy offenzíva megindulása előtt, hajója fedélzetén legyen. Állítólag egy finn burgonyapárlat, a pontikka okozta totális egyensúly- és emlékezetvesztését. Hiába kutattak utána bordélyokban és egyéb, a katonai rendőrség által ismert szálláshelyeken, hajója kapitány nélkül maradt.

Marinyeszko csak január 3-án jelentette visszatérését Turkuban, kijózanodva. Az NKVD azonnal kihallgatásra vitte, és kémkedés gyanújával illette. Minthogy Marinyeszko túlságosan is hosszúra nyúlt szárazföldi útja összes állomását elfelejtette, az emlékezetén tátongó lyukakon kívül nem sok minden volt, amit a maga védelmére fel tudott hozni. Végül előljárójának, Orjel első osztályú kapitánynak sikerült – Sztálin elvtárs legfrissebb bevetési parancsára való nyomatékos utalással – a haditörvényszék összehívását elodáznia. Kevés kipróbált parancsnoka volt, nem engedhette meg tehát, hogy bármi csökkentse köteléke harci erejét. Amikor aztán az *S 13*-as légénysége is kiállt a kapitányért, és egy kegyelmi kérvénnyel beavatkozott a lebegtetett eljárásba,

az NKVD joggal tarthatott zendüléstől. Orjel parancsot adott a csak szárazföldön megbízhatatlan tengeralattjáró-parancsnoknak, hogy haladék nélkül fusson ki a tengerre Hanko felé. Innen az 5 13-as egy héttel később továbbhajózott. Az utat jégtörők tették szabaddá. A hajónak, Gotland svéd sziget mellett elhaladva, a balti partvidék felé kellett vennie az irányt.

ITT VAN ez a fekete-fehér film, amelyet az ötvenes évek végén forgattak, és amelynek címe: *Gotenhafenre szállt az éj*. Olyan filmcsillagok játszanak benne, mint Brigitte Horney vagy Sonja Ziemann. Rendezője, egy amerikai német, név szerint Frank Wisbar, aki előzőleg már leforgatott egy Sztálingrád-filmet, kikérte Heinz Schönnek, a *Gustloff-ügy* szakértőjének tanácsait. A film bemutatását Keleten nem engedélyezték, de Nyugaton sem volt különösebben sikeres, így a feledés homályába veszett, akárcsak maga a szerencsétlenül járt hajó. Talán archívumok mélyén porosodik.

Anya barátnője, Jenny Brunies unszolására - „Tulla barátnőm tudatta velem, jó néven venné, ha együtt néznénk meg ezt a filmet” -, akinél akkoriban mint nyugat-berlini középiskolás laktam, beültem a moziba, és meglehetősen csalódott voltam. A cselekmény a szokásos receptet követi.

Akár az összes Titanic-filmben, a Gustloff-katasztrófa megfilmesített változatában is egy viszontagságos, a végén persze heroikus szerelem története szolgál töltő- és vivőanyagként, mintha egy emberekkel tömött hajó tengerbe merülése önmagában nem is volna elég izgalmas, az ezerszeres halál elég tragikus.

Férfi-nő kapcsolatok, háború. Kissé hosszadalmas előjáték után, mely Berlinben, Kelet-Poroszországban és egyebütt játszódik, az alábbi személyek alkotják a *Gotenhafenre leszállt az éj* szerelmi háromszögét: egy megcsalt férj, aki katonaként a keleti fronton harcol, később súlyos sebesültként a *Gustloff-on* látjuk viszont; egy hűtlen feleség, a vágy hol erre, hol arra rángatott tárgya, aki kisbabájával a hajóra menekül; valamint egy könnyelmű tengerésztiszt, a házasság szétdőléje, a kisbaba nemzője és megmentője. Igaz, hogy Jenny néni a film nézése közben hébe-hóba elpityeredett, de amikor utána a Paris bárban meghívott életem első ánízslikőrijére, kijelentette:

– Jó anyádnak aligha tetszett volna ez a film: egy árva szülés nem sok, annyi se volt benne... – Aztán hozzátette még: – Ilyen szörnyűséget végeredményben nem is lehet megfilmesíteni.

Egészen bizonyos vagyok abban, hogy Anyának nem akadt szeretője a hajón, és lehetséges apáim közül sem volt ott egyik sem. Amennyire persze

jellemző volt Anyára – hisz még ma is jellemző –, nem kizárt, hogy előrehaladott viselőssége ellenére is megtalálta a módját, miként vonja magára a hajó férfiszemélyzetének figyelmét: van egy belső mágnese, amit ő csak így nevez: „az a bizonyos valami”. Ekként történhetett, hogy az egyik tengerészújonc és leendő tengeralattjárós – „pörse-néses arcú, sápadt legénke” – felkísérte az áldott állapotban lévő a felső fedélzetre. Anyát belső nyugtalanság hajtotta. A matróz, úgy saccolom, egy idős lehetett vele, tizenhét vagy épp csak tizennyolc éves, amikor karjánál fogva óvatosan végigvezette Anyát a tükörsima – merthogy jeges – napozófedélzeten. És ekkor Anya, akinek figyelmét semmi sem kerüli el, egyetlen pillanattással felmérte, hogy a hajó jobb és bal oldalán rögzített mentőcsónakok darui, csigái és sodronyai, valamint a csónakok görgőkön vezetett kötélete el van jegesedve.

– Amikor azt én megláttam, kifutott a vér a lábomból...

Hányszor is hallottam tőle ezt a mondatot? És amikor Dampban az öregurak gyűrűjében állt karcsún, feketén, hogy Konrád fiamat bevezesse a túlélők beszűkült világába, hallottam, amint meséli:

– Ekkor belém hasított a fölismerés: a jegesedés miatt kizárt lenne a mentés. Le akartam jönni

arról a teknőről, úgy ordítottam, mind aki megveszett. De akkor má' késő volt...

Mindebből azonban semmit sem mutattak a mozifilmben, melyet a Kantstrassén néztem meg Jenny nénivel: nem borította jég a mentőcsónakok daruit, a korlátokon sem volt jégkéreg, de még csak jégfoltok sem úszkáltak a kikötő vizében. Pedig nemcsak Schön könyvében, hanem az angol Dobson, Miller és Payne zsebkönyvében is az áll, hogy 1945. január 30-án dermesztően hideg volt a levegő, mínusz tizennyolc fokos. A Danzigi-öbölben jégtörőkkel kellett a hajózatot biztosítani. Az előrejelzés erősen hullámzó tengerről és erőteljes szélrohamokról szólt.

Ha most mégis felteszem a kérdést, nem tudta volna-e Anya még idejében elhagyni a hajót, akkor ennek az önmagában értelmetlen felvetésnek a háttérében egy hitelt érdemlő tény rejlik. Nem sokkal azt követően tudniillik, hogy a *Gustloff*, melyet az oxthöfi kikötőből négy vontatóhajóval húztak ki, kifutott a tengerre, a gomolygó hóban felbukkant a *Reval* nevű parti gőzös. Pontosan szembehaladt a *Gustloff*-fal, nem lehetett kikerülni. A gőzös Pillau, az utolsó keletporosz kikötő irányából érkezett, színültig rakva tilsiti és königsbergi menekültekkel. Mivel az alsó fedélzeten csak korlátozott mértékben volt hely, a menekültek a felső fedélzeten álltak, akár a herin-

gek. Kiderült, hogy néhányan megfagytak az átkelés során, mégis ott maradtak az álló emberek jégtömbjéhez tapadva.

A megtorpanásra kényszerülő *Gustloff*-ról néhány kötélhágcsót ejtettek alá, így a maradéknak sikerült a nagy hajóra felmászva megmenekülnie, legalábbis ezt gondolták. A lépcsők és a folyosók megrekedt melegében helyet szorítottak nekik.

Vajon a kötélhágcsón át nem vezetett volna út visszafelé is? Anya mindig tudta, mikor kell időben hátraarcot csinálni. Ott volt az alkalom! Miért nem ereszkedett le a végzetes sorsú hajóról a *Reval* fedélzetére? Ha a pocakja ellenére lemerészkedett volna a lépcsőn, akkor én valahol másutt, isten tudja, hol, ám bizonyos, hogy nem január 30-án, hanem valamikor később jöttem volna világra.

MEGINT ez az istenverte dátum! A történelem, pontosabban az általunk kikevert történelem egy eldugult klozet. Folyton lehúzzuk, mégis visszajön a szar. Példának okáért ez a nyomorult harmincadika. Ahogy belém csimpaszkodik, ahogy rám süti a bélyegét. Mit sem változtatott ezen, hogy világeletemben – iskolás koromban éppúgy, mint egyetemistaként, újságszerkesztőként vagy férjként – megtagadtam, hogy baráti, munkatársi, családi körben megünnepeljék a születésna-

pomat. Mindig aggódtam, hogy egy ilyen kis ünnepség alkalmával – mondjuk, egy pohárköszöntő keretében – hozzám tapad a január harmincadika ezerszer átkozott jelentése, még akkor is, ha a már-már pukkadásig hizlalt dátum az évek során karcsúsodni látszott, és mára a többihez hasonló, ártalmatlan nappá lett a kalendáriumban. Mert a múlt kezessé tételéhez szavakat hívtunk segítségül: a múltat meg kell bánni, fel kell dolgozni, és a vele való vesződésre azt mondtuk: gyászmunkát végzünk.

Aztán mintha még mindig – vagy már megint – ki kellett volna tűzni a zászlókat január harmincadikán, a nagy állami ünnepen: a fiam a világ szeme láttára piros naptárlapként lobogtatta az interneten az erőszakos hatalomátvétel napját. Konrád továbbra is webmesterkedett schwerini nagyanyjánál, a Grosser Dreesch panelházai közt, ahol az új tanévtől lakott. Exfeleségem nem kívánt akadályt gördíteni fiunk szándéka elé, aki a folyamatos és balra terelő anyai útmutatás tájairól át kívánt telepedni a nagyanyjai sugallatok forrásához. De ami ennél is rosszabb, Gabi lerázta magáról a felelősséget:

– Konrád maholnap tizenhét esztendő, képes önálló döntésre.

Engem senki sem kérdezett. Anya és fia elváltak egymástól, „közös megegyezéssel”, ahogy mon-

dani szokás. Fennakadás nélkül zajlott a költözés a Möllni-tó partjáról a Schwerini-tó partjára. Állítólag az iskolaváltás is zökkenőmentes volt, „hála Konrád átlag feletti eredményeinek”, noha a magam részéről nehezen tudtam elképzelni a fiamat, amint egy volt endékás iskola áporodott levegőjét szívja.

– Előítéleteid vannak – torkolt le Gabi. – Konny jobban szereti az ottani szigorú tanfegyelmet, mint a mi lanyha iskoláinkat.

Exfeleségem mosta kezeit: mint a szabad akarat kibontakoztatása és az őszinte párbeszéd mellett síkraszálló pedagógus csalódást érez ugyan, ám édesanyaként tolerálnia kell fia elhatározását, különben Konny barátnője is meg tudta érteni ezt a döntést (ekkor szereztem tudomást a fogorvosi asszisztensnő halovány létezéséről), mindazonáltal, folytatta Gabi, Rosi Ratzeburgban marad, és ahányszor csak teheti, meglátogatja Konnyt.

Vitapartnere szintén hű maradt hozzá. Ez a vagy szabadon kitalált vagy valahol testi mivoltában is létező David, aki Konnynak a végszókat adta, nem botránkozott meg az átköltözésen, meglehet, nem is érzékelte. Bárhogy legyen is, amikor a fiam csevegőszobájában szó került harmincadikáról, hosszabb szünet után ismét jelentkezett, mégpedig változatlanul antifasiszta kirohanásokkal. Társalgásuk amúgy is fölöttébb vál-

tozatos volt: vagy csak tiltakoztak, vagy buzgón helyeseltek. Handabandázás a köbön. Rövidesen már nem csupán a Führer birodalmi kancellár-rá kinevezése volt a fő téma, hanem egy füst alatt Wilhelm Gustloff születésnapja is: arról a – Konny szavaival élve – „gondviselés által elrendelt” tényről cseréltek eszmét, hogy a vértanú, előrelátó módon, az egykor bekövetkező hatalomátvétel napján látta meg a napvilágot.

Ezt a maszlagot Konny a sors kifürkészhetetlen akarataként tárta csevegőpartnerei elé. A létező vagy csak kitalált David erre csúfolódni kezdett a Davosban leterített Góliát rovasára: „Akkor az is a gondviselés rendelése volt, hogy a te pitya párt-funkcionáriusodról elkeresztelt hajó a hitleri puccs tizenkettedik évfordulója alkalmából kotyogjon alá a habokba szőröstül-bőröstül-patká-nyostul, mégpedig Gustloff születésnapján, sőt születése percében: pontban huszonegy óra ti-zenhat perckor három reccsenés...”

EKKÉNT folyt a szerepjáték, mintha csak beta-nulták volna. Am lassanként elbizonytalanodtam abban a feltevésemben, hogy a vissza-visszatérőn klikkelgető David kitalált személy, s csupán egy homunkulusz előregyártott süketelését hallom, amikor ezt olvasom: „Auschwitz lemoshatatlan bűnjelként díszileg rajtatok, németeken...” Vagy

ezt: „A létezésed egyértelmű bizonyítéka annak, hogy a mētelyt nem irtották ki gyökerestül...” Vagy a többes számban írt mondatokat: „Nekünk, zsidóknak véget nem érő gyász jutott osztályrészül...”– „Mi, zsidók, nem felejtünk!” Wilhelm ezekre a rasszizmus nagykönyvéből vett szövegekkel válaszolt, miszerint a „világzsidóság” mindenütt megvetette lábát, legszívesebben azonban a New York-i Wall Streeten.

Nem volt kegyelem. Alkalomadtán azért kiestek a szerepükből, mondjuk, amikor Wilhelm, vagyis a fiam elismerően nyilatkozott az izraeli hadsereg ütőképességéről, vagy amikor David „agresszív honfoglalásnak” bélyegezte a zsidó telepek létrehozását palesztin földön. Az is előfordult, hogy az asztalitenisz-bajnokság megítélésében egyszeriben mindketten szakértő módon egyetértettek. Egyedi, hol kíméletlen, hol megint pajtási hangvételük elárulta, hogy két olyan fiatalember talált egymásra a virtuális térben, akik minden színlelt ellenségeskedésen túl is barátok lehettek volna. Például amikor David így jelentkezett be: „Ide süss, te szőrösfülű náci barom! Volna egy-két tippje a te levágásra érett zsidó disznódnak, hogyan ünnepelhetnéd meg a hatalomátvétel napját. Hát kihült kávéval...” Vagy amikor Wilhelm szellemeskedni próbált, valahogy így: „Mára már elég zsidó vér folyt.

Udvari főszakácsod szívesen melegít neked egy kis kóser barna szószt, aztán már tép is innét, pá...”

Egyébként harmincadikán egyikük sem rukkolt elő eredeti ötlettel. Mégis volt egy újdonság, amit Konny barátellenségének a figyelmébe ajánlott: „Tudnod kell, hogy a halálra ítélt hajó összes fedélzetén szeretett Führerünk utolsó beszédét hallgatták...”

Úgy biza. A *Gustloff* minden szegletében, ahová csak elért a hangszórók hangja, Hitlernek népéhez szóló beszédét közvetítette a Nagynémet Rádió. Még a terhes- és újszülöttrészlegen is hallhatta Anya, aki a nővér tanácsára ledőlt egy tábori ágyra, a senki máséval össze nem téveszthető hangot: „Ma tizenkét esztendeje, 1933. január 30-án, egy valóban történelmi napon, a gondviselés kezembe helyezte a német nép sorsát...”

Utána Koch, Kelet-Poroszország körzetvezetője okádott tucatnyi, kitartásra buzdító jelszót a mikrofonba. Végül tragikus zenét sugároztak. De Anya csak a Führer szónoklatáról beszélt:

– Rendessen a hideg futkosott a hátamon, amikor a Führer a végzetről meg hasonló dolgokról beszélt... – És olykor, hosszas hallgatás után hozzátette: – Olyan volt, mind egy temetési oráció.

Előreszaladtam. A rádióközvetítés csak később jön. Egyelőre a hajó a félig-meddig nyugalmas Danzigi-öbölben toporog, orral a Hela-félsziget csúcsa iránt.

HARMINCADIKA keddre esett. Az évekig tartó veszteglés ellenére a *Gustloff* motorjai egyenletesen jártak. Enyhén hullámozó tenger, hózápor. Étkezési jegy ellenében a belső fedélzeteken levest és kenyeret osztottak. A két gyorsnaszád, melyek feladata a hajó biztosítása volt a Hela-félszigetig, csakhamar képtelen volt szembeszállni a fokozódó hullámveréssel, ezért rádióüzenetben engedélyt kapott a visszatérésre. Ugyancsak rádión keresztül érkezett a célállomással kapcsolatos utasítás: a második újonc hadoszlop leendő tengeralattjárósainak, a sebesülteknek és a tengerész-kisegítőknak Kiéiben kell elhagyniuk a fedélzetet; a menekültek partra szállításához Flensburg kikötőjét jelölték ki. Még mindig zuhogott a hó. Jelentették az első tengeribetegeket. Amikor a helai révparton látótávolságba került az ugyancsak menekültekkel megrakott *Hansa*, a konvoj létszáma a három megígért kísérőhajóval együtt teljessé vált. Aztán mégis más parancs érkezett: „Lehorgonyozni”!

Nem akarom itt felsorolni mindazokat az okokat, amik ahhoz vezettek, hogy a szerencsétlenül

járt és az egész világ által elfeledett, nem is, emlékezetéből törölt, ám az internet révén egyszerre újra kísértő hajó végül a motorhibával bajlódó *Hansa* nélkül folytatta útját, csupán két hadihajó kíséretében, melyek közül az egyiket hamarosan vissza is rendelték. Elég annyi, hogy alig indították be ismét a *Gustloff* motorjait, a parancsnoki hídon kezdetét vette a hatásköri vita. Négy kapitány civódott-civakodott egymással. Petersen és első tisztje, aki szintén a kereskedelmi flottától volt, csak tizenkét csomós óránkénti menetsebességet engedélyezett. Indoklásuk szerint a huzamosan használaton kívül álló hajótól nem várható el több. Zahn azonban, az egykori tengeralattjáró-parancsnok a számára jól ismert tüzelési pozíciót felmérve ellenséges támadástól tartott, ezért tizenöt csomóra akarta növelni a sebességet. Petersen érvei győztek. Ekkor az első tiszt Köhler és Weiler közkapitányokkal egyetértésben azt javasolta, hogy Rixthöf magasságában, a part menti útvonalon haladjanak, amely, bár el volt aknásítva, sekély volta miatt biztonságot nyújthattott a tengeralattjárók ellen. Petersen, akit ezúttal Zahn is támogatott, mégis az aknamentesített, mély vízi útvonal mellett döntött, ugyanakkor kereken elutasította az összes többi kapitány javaslatát arra nézve, hogy zezug vonalban haladjanak. Csupán az időjárási előrejelzések álltak

vitán felül: nyugat-északnyugati szél, hatos-hetes erősség, fokozatosan nyugatira fordul, estefelé ötöstre csökken; négyes erősségű hullámverés, hózápor, látótávolság egy és három tengeri mérföld között, közepes keménységű fagy.

Minderről, a hídon folyó huzakodásról, a mentőcsónakok hiányos számáról és a felső fedélzet fokozódó jegesedéséről – már a légvédelmi lövegeket sem lehetett volna bevetni – Anya semmit sem tudott. Csak arra emlékezett, hogy a „Führer-oráció” után Helga nővér öt kétszersültet és egy tányér cukros-fahéjas tejberizst nyújtott át neki. Odaátról, a lugasból áthallatszott a súlyos sebesültek nyögdecselése. Még jó, hogy a rádió tánczenét – „pattogós talpalávalót” – sugárzott. Anya elaludt a zenére. Fájása egyelőre nem jelentkezett. De hisz úgy tudta, a nyolcadik hónapban van.

NEMCSAK a *Gustloff* haladt tizenkét tengeri mérföldnyi távolságban a pomerániai parttól; az 5 Í3-as jelzésű szovjet tengeralattjáró ugyanezt az irányt tartotta. Hiába várakozott a balti Vöröslobogó Flotta másik két egységével kötelékben az ostromlott Memel kikötőváros előtt az onnan kifutó vagy a negyedik hadseregnek erősítést vivő hajókra. Napokig üres volt a láthatár. Az *S 13*-as kapitányának, mialatt potyára állt lesben, nyilván

a feje fölött lebegő haditörvényszéki eljárás és az NKDV által kilátásba helyezett kihallgatás járt az eszében.

Amikor január 30-a kora reggelén Alekszander Marinyeszko rádión tudomást szerzett róla, hogy a Vörös Hadsereg elfoglalta a memeli kikötőt, új irányt választott anélkül, hogy erről a Központi Parancsnokságot értesítette volna. Miközben az oxtöfi rakparton az utolsó menekültcsoportokat helyezték el a *Gustloff*-on – ekkor hajózták be Pokriefkééket is –, az *S 13*-as negyvenhét emberrel és tíz torpedóval a fedélzetén a pomeraniai partvidék felé vette útját.

Amíg beszámolómban a két hajó egyre közelebb és közelebb kerül egymáshoz, és egyelőre nem történik semmi lényeges, alkalmunk nyílik rá, hogy bekukkantsunk egy graubündeni fegyintézet mindennapjaiba. Ezen a kedden, mint minden hétköznapon, a fegyencek szövőszékeik mellett ültek. Wilhelm Gustloff nemzetiszocialista párti tartományi csoportvezető tizennyolc évi fegyházbüntetésre ítélt gyilkosa időközben kilenc évet már letöltött a büntetéséből. A döntően megváltozott háborús helyzet miatt (minthogy a Nagynémet Birodalom részéről már nem fenyegetett veszély, David Frankfurtért visszahelyezték a churi Sennhof-börtönbe) az elítélt azt hitte, itt az ideje, hogy benyújtsa kegyelmi kérvényét, ezt

azonban a két balti-tengeri hajó közeledése idején a Svájci Legfelsőbb Bíróság elutasította. De nemcsak David Frankfurternek nem volt irgalom – az áldozatáról elnevezett hajónak sem.

Az ÖREG azt mondja, a tudósításomban benne van a novella lehetősége. Ez egy irodalmi becslés, amely hidegen hagy. Én csak tudósítok: azon a napon, amelyet a gondviselés vagy valamely más naptárkészítő a hajó utolsó napjaként határozott meg, a Nagynémet Birodalom bukása már a küszöbön állt: Aachen térségében brit és amerikai hadoszlopok toporogtak. Maradék tengeralattjáróink jelentették ugyan három teherhajó elsüllyesztését az ír sziget közelében, de a rajnai fronton növekedett a Colmarra gyakorolt nyomás, a Balkánon, Szarajevó térségében fokozódott a partizántevékenység, a dániai Jyllandról a keleti frontszakaszok megerősítése céljából kivonták a második hegyivadász-hadoszlopot, és Budapesten, ahol az ellátás napról napra romlott, a front már közvetlenül a Vár alatt húzódott. Mindenütt kitüntetések gyűjtögettek, érdemrendeket osztogattak, és mindkét oldalról halottak maradtak vissza a csatatereken.

Mi történt még, azon kívül, hogy a beharangozott csodafegyvereknek híre-hamva sem volt? Sziléziában, Glogau előtt sikerült visszaverni néhány támadást, Posen körül azonban súlyosbodott a helyzet. És Kulmnál szovjet egységek keltek át a Visztulán. Kelet-Poroszországban az ellenség Bartensteinig és Bischofswerderig nyomult előre. Pillauban eddig a napig hatvanöt ezer polgári és katonai személyt sikerült hajóra menekíteni, ami önmagában véve nem volt rendkívüli teljesítmény. Mindenütt emléktáblára kívánczó hőstetteket hajtottak végre, és továbbiakra volt kilátás. Mialatt a *Wilhelm Gustloff* a nyugati irányt tartva a Stolpe-homokzátony felé közeledett, és az *S13*-as tengeralattjáró továbbra is zsákmányra éhesen várakozott, egy éjjeli támadás során az ellenség ezerszáz négymotoros bombázót vetett be Hamm, Bielefeld és Kassel légterében, az amerikai elnök pedig elhagyta az Egyesült Államokat: a beteg férfiú a Krím-félszigeten rendezendő jaltai konferenciára igyekezett, hogy ott Churchill-lel és Sztálinnal találkozzék, és új államhatárok kijelölésével előkészítse a békét.

Erről a konferenciáról, valamint arról a későbbiről, amelyet Potsdamban tartottak, amikor Rooseveltt már halott, Truman pedig elnök volt, gyűlölettel emlékezett meg néhány internetes honlap. Mindentudó fiam weblapján is találtam

egy inkább csak odavetett megjegyzést – „így darabolták fel szeretett Németországunkat” –, melyhez egy térképet is mellékelte a Nagynémet Birodalom területi veszteségeiről. Konny azon spekulált, miféle csoda történhetett volna, ha a *Gustloff* fedélzetén utazó, fiatal, már majdnem teljesen kiképzett matrózok szerencsésen elérik úticéljukat, Kielt, és az új, mesébe illő gyors, ráadásul szinte zajtalan XXIII-as osztály tucatnyi vagy még több bűvárnaszádjának legénységeként sikeres bevetésre indulnak. Kívánságlistáján csupa hőstett és győzelmi jelentés szerepelt. Nem mintha Konny utólag nyakát tette volna a győzelemre, de meggyőződése volt, hogy az ifjú tengeralattjárósoknak dicsőbb halál jutott volna osztályrészül, ha álmohajóikat vízibombák süllyeszti el, és nem a Stolpe-zátony magasságában kell nyomorúságosan vízbe fulladniuk. Még ellenfele, David is egyetértett vele a halálnemek ilyen rangsorolásában, noha hálón közzétett gondolatmenete szerint „nemigen volt választási lehetőségük a fiúknak: így vagy úgy, de sanszuk se volt rá, hogy normálisan nőjenek föl...”.

ITT FEKSZIK előttem néhány fotó a katasztrófát túlélő fedélzetmester-segéd évtizedek alatt összegyűlt anyagából: a sok igazolványkép nagyságú fénykép közt van egy nagy alakú felvétel is, amely

a második tengeralattjárós újonc hadoszlop egyik négy hónapos tanfolyamán készült. A szabályos rendben álló matrózok, akik Zahn korvettkapitány üdvözlésére sorakoztak fel a napozófedélzeten, a „pihenj!”-parancsot követően éppen lazítanak testtartásukon. A nagy látószögű képen több mint kilencszáz, a hajófar felé távolodva egyre kisebbnek látszó matrózsapka számolható meg. A hetedik sorban állók arcán még felfedezhetők egyedi vonások, mögöttük már csak rendezett massa. Az igazolványkép nagyságú fotókról egyenruhás férfiak tekintenek vissza rám. Fiús arcvonásaik bár különbözőek, mégis egyöntetűen éretlennek tűnnek. Tizennyolc évesek tán, ha vannak. Néhányuk, akiket a háború utolsó hónapjaiban örökítettek meg egyenruhában, még ennél is fiatalabb. Akár a fiam is köztük lehetne – időközben betöltötte a tizenhetet –, persze Konny, szemüveges lévén, alkalmatlan lenne a matrózkodásra.

Elegáns tengerészsapkájukat (ezt el kell ismer-ni) mindannyian félrecsapva, többnyire kissé jobbra billentve viselik. A sapka szalagján körbefutó felirat: „Haditengerészet”. Látom a halál várományosainak kerek, vékony, szögletes és pufók arcát. Minden büszkeségük az uniformis. Komo-lyan pillantanak rám, s mintha utószor fotogra-fált arckifejezésükben balsejtelem bujkálna.

Civilebb benyomást kelt az a néhány kép, mely a háromszázhetvenhárom fiatal tengerész-kisegítő lányról készült, pedig ők is félrecsapott csákót viselnek meghajlított birodalmi sassal az elején. A kor divatjának megfelelően ondolált, takaros frizurájuk bodorodva omlik alá, sokan bizonyára tartós vagy vizes hullámot rakattak bele. Néhányuk nyilván jegyben jár, páran közülük már férjhez mentek. Ketten-hárman – egyenes szálú hajuk hűvösen hat érzékeimre – a volt feleségemre hasonlítanak. Ilyennek láttam Gabit, amikor Nyugat-Berlinben nagy buzgón tanulta a pedagógiát, és egyik napról a másikra levett a lábamról. Első ránézésre majdnem mindegyik tengerész-kisegítő csinos, sőt kíváncsú, néhányuk hajlamos a korai tokásodásra. Tekintetük kevésbé komoly, mint a fiúké. Mit sem sejtő mosoly bujkál az arcukon, ahogy rám hunyorítanak.

Mivel a négyezernél jóval több csecsemő, gyermek és fiatalkorú közül, akik a szerencsétlenül járt hajó fedélzetén tartózkodtak, száz sem menekült meg, róluk csak elvétele akad fénykép, mert a hajóval együtt odavesztek a Kelet- és Nyugat-Poroszországból, Danzigból és Gotenhafenből menekültek poggyászaival és velük a családi fotóalbumok is. Nézem a letűnt évek gyermekarcait. Copfos és masnis kislányok. Jobb vagy bal oldalra fésült hajú kisfiúk. Amúgy is időtlen arcú

csecsemők – róluk alig van kép. A Balti-tenger hullámsírijába veszett vagy a katasztrófát gyermekeik nélkül túlélő anyákról készült fényképeket még jóval a szerencsétlenség előtt, esetleg több évvel később, családi eseményeken „kattintatták”, ahogy Anya mondaná, akiről, akárcsak rólam, egyetlen fénykép sem maradt.

És nem maradt fenn fénykép azokról az idős férfiakról és nőkről, mazuri parasztokról és parasztasszonyokról, nyugdíjas hivatalnokokról, derűs özvegyekről, nyugalmazott kézművesekről, ezernyi, borzalom elől menekülő aggastyánról és öregasszonyról sem, akiket felengedtek a fedélzetre. Az oxthöfi rakparton zajló behajózás során visszautasítottak minden középkorú férfit, hisz végső tartalék gyanánt a Volkssturmban volt a helyük. A megmenekültek között úgyszólván alig található magas kort megért ember, idősebb nő pedig szinte egy sem. És egyetlen kép sem tanúskodik a súlyosan sebesült kurlandi frontkatonákról, akik a „lugasban” összezsúfolt ágyakon feküdtek.

A kevés számú megmentett idős ember közé tartozott a hajó kapitánya, a hatvanas évei közepén járó Petersen is. Huszonegy órákor a négy kapitány a parancsnoki hídon állt, és azon vitatkozott, helyes volt-e, hogy Petersen parancsára bekapcsolták a helyzetjelző lámpákat, csupán mert röviddel tizennyolc óra után szemközti

irányból egy aknakereső köteléket jelentettek rádión. Zahn ellenezte a dolgot. A navigációt végző másodtiszt szintén. Petersen erre kikapcsoltatott néhány lámpát, a jobb és bal oldaliakat azonban nem. Így azután a magassága és hosszúsága tekintetében elsötétített hajó, melyet időközben már csak a *Löwe* torpedónaszád kísért, a menetirányt tartva közeledett az alábbhagyó hófúvásban és az erős ellenirányú hullámozásban a minden tengerészeti térképen feltüntetett Stolpe-zátonyhoz. Az előrejelzés szerinti közepes fagy mínusz tizenhét fokos volt.

VALÓSZÍNŰLEG az *S13-as* szovjet tengeralattjáró első tisztje volt az, aki a távoli helyzet jelző fényeket megpillantotta. De akárki tette is a jelentést, Marinyeszko azonnal fenn termett felszíni menetben haladó hajója tornyában. Prémes sapkájához, az usankához az előírásokkal ellentétben állítólag nem a bélelt kabátot, a tengeralattjárótisztek szolgálati öltözékét viselte: egy olajfoltos báránbundát kanyarított a vállára.

Amíg huzamosan a mélyben haladva az elektromos motorok vitték előre a hajót, csak kisebb hajók zörejeit jelentették a kapitánynak. A Hela-félsziget előtt Marinyeszko parancsot adott a felmerülésre. A dízelmotorok működésbe léptek. Csak most vált hallhatóvá egy ikercsavarokkal

hajtott jármű zaja. A hirtelen jött hófúvás elrejtette a tengeralattjárót, ugyanakkor látni sem lehetett tőle. Amikor a látási viszonyok kissé javultak, egy húszezer tonnásra becsült csapatszállító, valamint egy kíséőhajó kontúrjait észlelték. Mindez a tenger felőli oldalról történt, rálátással a transzporter jobb oldalára, az elősejlő pomerániai part iránt haladva. Egyelőre azonban más nem történt.

Csak találgatom, miként mérlegelt az 5 73-as kapitánya: a hajót és kíséőjét gyorsított felszíni menetben kockázatos manőverrel hátulról megkerülni, aztán a part felőli oldalon, ahol a víz mélysége alig érte el a harminc métert, támadási pozíciót keresni. A későbbi kijelentések szerint ott akart összeakaszkodni a hazáját megtámadó és elpusztító „fasiszta kutyákkal”, ahol beléjük botlik; ám erre mindeddig nem nyílt alkalma.

Két hete eredménytelenül kutatott zsákmány után. Sem Gotland térségében, sem Windau és Memel balti kikötők közelében nem adott ki tűzparancsot. A tíz torpedó közül egy sem bűjt elő a csövéből. Marinyeszko olyan lehetett, mint a kiéhezett ragadozó. Ráadásul a magát csak tengeren megemberelő kapitány nyakában ott csücsült a félsz: ha a turkui vagy hankói támaszpontra dolgovégezetlen tér vissza, azonmód megindítják ellene az NKVD szorgalmazta hadbírószági eljárás-

rást. Nemcsak az utolsó piatúra és a szárazföldi eltávozás kereteit túllépő finnországi bordélylátogatás volt a rovásán, de kémkedéssel is gyanúsították – bevált tisztogatási módszer volt ez a Szovjetunióban a harmincas évek közepétől –, s ezt a vádat semmivel sem lehetett cáfolni. Egy látványos siker talán megmentheti.

A megkerülő manővert közel kétórás felszíni menet után befejezték. Az *S13*-as most már párhuzamosan haladt az ellenséges objektummal, amely a toronyban tartózkodók ámulatára bekapcsolt helyzetjelzőkkel, nyílegyenes vonalban folytatta útját. Minthogy a hófúvás teljesen abba maradt, fennállt a veszélye, hogy a felhőtakaró felszakadásával nemcsak az óriás transzporter és kísérohajója, de maga a tengeralattjáró is megcsillan a holdfényben.

Ennek ellenére Marinyeszko kitartott elhatározása mellett: felszíni támadást indít. Az *S13*-as szerencséjére a *Löwe* torpedónaszád lokátora – bár ezt a tengeralattjárón senki sem sejtette – el volt jegesedve, és nem érzékelte a visszatérő jeleket. Dobson, Miller és Payne angol szerzők megemlítik könyvükben, hogy a szovjet parancsnok sokat gyakorolta a német U-Bootok által az Atlanti-óceánon alkalmazott, igen sikeres felszíni támadási módot, amelyet most végre élesben is ki akart próbálni; a felszínen haladó hajóval való

támadás a kedvezőbb látási viszonyokon túlmenően nagyobb sebességet és jobb találati pontosságot engedett meg.

Marinyeszkó utasítást adott a merülőcellák elárasztására, míg maga a hajótest már nem volt látható, csak a torony emelkedett ki a még mindig erősen háborgó tengerből. Állítólag röviddel a támadás előtt a célobjektum hídjáról egy világítórakétát lőttek fel, és villogó fényjeleket is észlelni lehetett, ezt azonban a német forrás – a tragédiát túlélő kapitányok beszámolói – nem erősíti meg.

Az *S13*-as tehát akadálytalanul közeledett kiszemelt áldozata bal oldalához. A parancsnok utasítására a négy orrtorpedót háromméteres mélységre állították. Az ellenséges objektum becsült távolsága hatszáz méter lehetett. A periszkóp célkeresztjében feltűnt a *Gustloff* orra. Moszkvai idő szerint huszonhárom óra négy perc volt, német idő szerint pontosan két órával kevesebb.

Am mielőtt Marinyeszkó kiadná a tűzparancsot, és már lehetetlen lenne visszavonni, mondanómba be kell illesztenem egy áthagyományozott legendát. Mielőtt az *S13*-as elhagyta volna Hanko kikötőjét, az egyik matróz, név szerint Pihur, ecsettel egy-egy ajánlást pingált a lövedékekre, így a kilövésre előkészített négy torpedóra is. Az elsőre „a szülőföldért” feliratot mázolta, a

kettes számú csőben lapuló torpedó neve „Sztálinért” lett, a harmadik és negyedik angolna sima felületére pedig „a szovjet népért” és a „Lenin-grádért” ajánlások kerültek.

Efféle dedikációkkal sietett az immár kiadott parancsot követően a négy torpedó közül három – a Sztálinnak szentelt beragadt a csőbe, az élesítést gyorsan el kellett fojtani – a Marinyeszko szempontjából névtelen hajó iránt, amelynek kis-mama- és terhesállomásán Anya a rádió hangszórójából szűrődő halk zene hangjainál édesdeden aludt.

MIALATT a három feliratozott torpedó a cél felé tart, kísértésbe esem, hogy a *Gustloff* fedélzetére képzeljem magam. A tengerész-kisegítőket nem nehéz megtalálni. Az utolsónak behajózott lányokat a száraz úszómedencében, valamint a szomszédos diákszálláson kvártélyozták be (utóbbit a nyaralni vitt Hitler-fiúk és BDM-es lányok számára alakították ki). Szorosan egymás mellett fekszenek-kucorognak. A frizurák még tartanak. De a nevetés már elült, senki sem derül csípős vagy tréfás megjegyzéseken. Néhányuk tengeribetegségben szenved. Itt is, mint mindenütt – a fedélzeti folyosókon, az egykori dísztermekben és étkezdékben – hányásszag terjeng. A menekültömeg és tengerészek számára amúgy is kevés vécé

el van dugulva. A ventilátorok nem győzik az elhasznált levegővel együtt elszívni a bűzt. A parancs szerint mindenki mentőmellényt visel, amióta a hajó kifutott a tengerre, ám sokan a növekvő hőség miatt meleg ruhaneműjükkel együtt a mentőmellényt is leveszik. Öregek, gyerekek halk nyafogása. A hangszórókból már csak zene szól. Tompa zajok. Megadó sóhajok. Nyöszörgés. Nem katasztrófahangulat, amit elképzelek, inkább annak előstádiuma, settenkedő félelem.

Csak a parancsnoki hídon volt – a vita elrendezése után – némiképp bizakodó a hangulat. A négy kapitány biztos volt benne, hogy a Stolpe-homokzátony elérésével a legnagyobb veszélyt maguk mögött tudhatják. Miután az első tiszt kabinjában beanalizálták vacsorájukat – borsólevest főtt hússal –, Zahn korvettkapitány konyakot hozatott a hajópincérrel. Úgy érezték, itt az alkalom, hogy előre koccintsanak a szerencsés útra. Gazdája lábainál ott szunyókált Hasszán, a németjuhász. Ort álló tisztként csupán Weiler kapitány tartózkodott a hídon. Am ekkor érkezett a pillanat.

Gyermekkoromtól fülemben cseng Anya mondata:

– Azonnal kiröppent a szememből az álom, amikor dörrent egyet, aztán megin egyet, meg megin egyet...

Az első torpedó a hajó orrát találta telibe, mélyen a vízvonala alatt, ott, ahol a legénységi helyiségek voltak. Aki nem volt szolgálatban, zsíros kenyeret rágcsált vagy a fülkéjében aludt. Ha túl is élte a robbanást, nem menekülhetett meg, mert Weller kapitány rögtön az első kárjelentés után automatikusan lezáratta a hajó első részébe vezető összes zsilipet, hogy megakadályozza a hajó orr felőli gyors süllyedését; a „zsilipeket zárni” vészintézkedést röviddel a hajó kifutása előtt gyakorolták. Az ily módon halálra ítélt matrózok és horvát önkéntesek közt sokan voltak, akiket a csónakok rendezett használatba vételére és vízre bocsátására képeztek ki a mentőgyakorlatok során.

Senki sem tudja, mi játszódtott le – hirtelen, lassanként és legvégül – a hajó zsilippel elrekesztett első részében.

Emlékezetembe vésődött Anya következő mondata is:

– A második dörrenés akkora volt, hogy lelökött az ágyamról...

A hármas számú csőből kirepülő torpedó, mely sima felületén „a szovjet népért” feliratot viselte, a hajó „E” fedélzetén, az úszómedence alatt detonált. A tengerész-kisegítők közül csak ketten vagy hárman éltek túl, ők később gázszagról beszéltek és a fürdő falán szétrobbanó üvegmozaik

szilánkjai által darabokra szaggatott lányokról. A gyorsan emelkedő vízen hullák, emberi testrészek, vajas kenyerek és más vacsoramaradékok sodródtak. Kiáltás csak elvétve hallatszott. Ekkor kialudt a fény. A kettő vagy három tengerész-kisegítő, akiről még egy igazolványkép nagyságú fényképem sincs, egyelőre megmenekült egy vészkijáraton át, amely mögött meredek vaslépcső vezetett a magasabban fekvő fedélzetek felé.

És Anya tovább mesélte:

– Richter doktor csak a harmadik dörrenésre termett a gyermekágyasok meg a terhesek mellett. De addigra má' – emelte fel hangját minden alkalommal, ha végtelen történetében elérkezett „a harmadikig” –, addigra elszabadult a pokol!

Az utolsó torpedó a gépházat trafálta telibe a hajó közepén. Nemcsak a hajtóművek álltak le, de a belső fedélzetek világítása és az egyéb technikai berendezések is. Ettől kezdve minden sötétben zajlott. A kétszáz méter hosszú, tíz emelet magas hajó belsejében a percekkel később bekapcsolódó tartalék világítás talán lehetővé tett némi tájékozódást az elharapódzó pánik zűrzavarában. Rádión nem lehetett S. O. S. jeleket leadni, mert a híradósszoba készülékei is felmondták a szolgálatot. Csak a *Löwe* torpedónaszád fedélzetéről szállt ismételt hívás az éterbe:

– *Gustloff* három torpedótalálat következtében süllyed!

Rendszeresen közölték rádión a merülő hajó helyzetét, vég nélkül, órákon át:

– Pozíció: Stolpmünde, 55 fok 07 perc észak, 17 fok 42 perc kelet. Segítséget kérünk...

A becsapódásokat és a célobjektum hamarosan észlelhető süllyedését az 5 *I3-ason* csak visszafogott ujjongás fogadta. Marinyeszkó kapitány utasítást adott, hogy a részben már elárasztott hajóval mélyebbre merüljenek, tudván, hogy partközzeiben, ráadásul a Stolpe-zátony felett nehéz a védekezés a vízbombák ellen. Mindenekelőtt le kellett fojtani a második csőbe ragadt torpedót; ahogy ott kiélesztett állapotban, beindított hajtómotorral be volt szorulva, a legkisebb rázkódás felrobbanhatta. Szerencsére nem érkezett egyetlen vízbomba sem. A *Löwe* torpedónaszád leállította motorját, és fényszóróival letapogatta a halálos sebet kapott hajót.

GLOBALIS játékterünkben, az utolsó lehetséges kommunikáció kitüntetett helyén az *SI3-as* szovjet tengeralattjáró neve a hozzám családilag közelálló webhely szóhasználatában kategorikusan „gyilkos hajó” volt, míg a balti Vöröslobogó Flotta hajóegységének legénysége „nő- és gyermekgyilkos bandának” minősült. A fiam a bíró

szerepét játszotta a világhálón. Barátellenségének, Dávidnak sem jutott eszébe eredetibb ötlet az antifasiszta verkli hajtogatásánál. Utalt a fedélzeten tartózkodó katonai személyzetre és magas rangú nációkra, valamint a harmincmilliméteres légvédelmi ágyúkra a hajó napozófedélzetén. Kifogásai erőtlennek bizonyultak az immár minden földrésről beérkező hozzászólások áradatával szemben. A csevegők túlnyomórészt angol morzsákkal elegy német nyelvet használtak. Képernyőmet a szokásos acsarkodás mellett elárasztották a világvége jámbor víziói. Felkiáltójelek az iszonyatmérleg mögött. Itt-ott összehasonlítás-képpen más hajókatasztrófák összesített veszteségei.

A *Titanic* gyakorta megfilmesített drámája igyekezett az élen maradni. Második helyezett a *Lusitania* tragédiája volt, ezt a hajót egy német tengeralattjáró süllyesztette el az első világháborúban, előidézve vagy legalábbis meggyorsítva ezzel az USA belépését a háborúba. Egy magányos hang a káccott-foglyokkal megrakott *Cap Arcona* elsüllyesztésére hívta fel a figyelmet, melyen angol bombázók ütöttek rajta a neustadti öbölben; ez a tévedésen alapuló akció, mely néhány nappal a háború vége előtt történt, hétezer halottal az internetes tabella élére rukkolt. Aztán – „holtversenyben” – a *Goya* katasztrófája is. Ám végül

minden versengő számadatot maga mögé utasítva a *Gustloff* vitte el a pálmát. A fiamnak a rá jellemző szívós alapossággal sikerült az elfelejtett hajót és emberi rakományát a világ diffúz tudatába táplálnia: honlapján, melyen a hajó sematikus rajza cakkos vonallal jelölte a torpedóbehatolások helyét, a *Gustloff* név immár a *hajós zerencsétlenség* foglalataként tett szert globális jelentőségre.

ÁM AHHOZ, ami 1945. január 30-án huszonegy óra tizenhattól ténylegesen lejátszódott a *Gustloff*-on, nem sok köze volt a kibernetikus térben minden más adatot lefőző számoknak. A fedélzeten kitört pánikból, miután a három torpedótalálat következtében a hajó – az orr-részt azonnal elárasztotta a víz – a bal oldalára dőlt, leginkább Frank Wisbarnak sikerült megragadnia valamit (a vontatott kibontakozás ellenére) *Gotenhafenre leszállt az éj* című fekete-fehér filmjében.

A mulasztások megbosszulták magukat. Miért nem volt az amúgy is kevés mentőcsónak gondosan előkészítve? Miért nem jégtelenítették rendszeresen a darukat és a csigasorokat? Ráadásul szükség lett volna a hajó elejében rekedt, minden bizonnyal még életben lévő személyzetre. A tanhadoszlop tengerészújoncai gyakorlatlanok vol-

tak a mentőcsónakok kezelése terén. Ahogy a hajó megdőlt, a jég borította, tehát tükörsima napozófedélzeten, mely egyúttal csónakfedélzet is volt, csúszni kezdett a felső szintekről lezúduló tömeg. Az első, egyensúlyukat veszített emberek kizuhantak a hajóból. Korántsem volt mindenkin mentőmellény. Sokan páni rémületükben választották az ugrást. A hajó belsejében uralkodó hőség miatt a napozófedélzetre nyomulók közül a legtöbben túl könnyen voltak öltözve ahhoz, hogy a mínusz tizennyolc fokos levegő – és az ennek megfelelően alacsony vízhőmérsékleten – plusz két vagy három fokos lehetett? – túléljék a hőmérsékletkülönbségből adódó sokkot. Mégis ugrottak.

Ekkor parancs érkezett a hídról: a hátul tolongókat a beüvegezett sétafedélzetre kell irányítani, az ajtókat rájuk kell zárni és fegyveresen őrizni mindaddig, amíg mentőhajók nem érkeznek. Az intézkedést pontosan végrehajtották. A hajó jobb és bal oldalán körbefutó, százhatvanhat méter hosszú „vitrin” hamarosan több mint ezer embert tartott fogva. Csak a legvégén, amikor már késő volt, verték ki egyes szakaszokon a sétafedélzet páncélüveg-tábláit.

Ami a hajó belsejében történt, azt nem lehet szavakba önteni. A leírhatatlan helyett mondja el Anya mondata, amit homályosan érzek:

– Arra nincsen szó...

Meg sem kíséreltem tehát, hogy elképzeljem az iszonyatot. Nem kényszerítem a borzalmat kiszínezett képekbe, bármennyire is unszol megbízom, hogy sorjazzam az egyéni tragédiákat, adjak széles ívű leírást elbeszélő kedvvel és erőszakolt beleélőképességgel, és érzékeltessem hitelesen, vérfagyasztó szavakkal a szerencsétlenség mértékét.

A fekete-fehér filmtekercs megpróbált mindent visszaadni a filmstúdió kulisszái előtt forgatott képekben. Nyomuló tömeget látunk, eltorlaszolt folyosókat, harcot minden egyes felfelé vezető lépcsőfokért. Beöltözött statiszták rekednek a lezárt sétafedélzetben. Sejtjük a hajó oldalra dőlését. Látjuk, hogyan emelkedik a víz, látjuk a hajó belsejében úszókat-fuldoklókat, és látjuk a gyerekeket a filmben. Gyerekeket, akik mellett már nincs ott az anyjuk. Kezükben baba himbálózik. Gyerekeket, amint bolyonganak a kiürült folyosókon. Magányos gyermekszemeket közeli felvételeken. De a több mint négyezer csecsemő, gyerek és kamasz, akik számára nem volt menekülés, már csak költségvetési okokból sem látható a filmben, absztrakt szám maradt és marad, akárcsak azok az ezrek, százezrek és milliók, akiknek a számát akkoriban és még ma is csak durván lehetett, lehet megbecsülni. Egy nullával több vagy

kevesebb, mit számít az? A statisztikák számsorai mögött elsikkad a halál.

Én csak közreadni tudom, amit mások idéztek a túlélők vallomásaiból. A széles lépcsőkön és a keskeny lejáratokon halálra taposták az aggokat és a gyerekeket. Mindenki önmaga felebarátja volt. Az előrelátóbbak megpróbáltak elébe menni a halálnak. Az egyik kiképzőtisztről például azt beszélik, hogy a családja számára fenntartott kabinban először három gyermekét lötte agyon szolgálati pisztolyával, aztán a feleségét, végül saját magát. Ugyanezt mondják azokról a pártfejesekről, akik az egykor Hitlernek és hívének, Leynek szánt, most pedig önkezű megsemmisülésre alkalmas különkabinokban végeztek családjukkal és önmagukkal. Feltételezhető, hogy Hasszának, a korvettkapitány kutyájának szintén golyó röpült a fejébe, mégpedig gazdája keze által. Állítólag az eljegesedett napozófedélzeten is sor került lőfegyverek használatára: nem mindenki követte a „csak nők és gyerekek a csónakokba! „-parancsot, amiért is elsősorban férfiak menekültek meg, amit józanul és kommentár nélkül alátámaszt a minden élet végére áldását adó statisztika.

Az egyik csónakot túl sietősen bocsátották vízre: több mint ötven személynek lett volna benne hely, így azonban épp csak tucatnyi matróz fog-

lalta el. Egy másik csónak után olyan kapkodva eresztették a kötelet, hogy végül csak az elülső kötélén függött, s minden benn ülőt a háborgó tengerbe borított, majd, miután a kötele elszakadt, a vízben kapálózókra zuhant. Egyedül a nőekkel és gyerekekkel félig megrakott négyes számú mentőcsónakot tették előírászerűen vízre. Mint-hogy a lugasnak nevezett szükségkórház súlyos sebesültjei úgysis halálra voltak ítélve, a szanitécek megpróbálták néhány könnyebb sérültet a csónakokban elhelyezni: hiába.

És a hajó irányítói is csak magukra gondoltak. Beszélnek egy magas rangú tisztról, aki feleségét a kabinból a felső fedélzetre vitte, és a hátsó fedélzeten nekilátott jégmentesíteni egy motorcsónak kötélzetét, amelyet a KdF-es idők norvég útjai során kirándulócsónakként használtak. Végre sikerült kilendítenie a csónakot, és csodák csodájára az elektromos csörlő is működött. Ahogy ereszkedett lefelé a kötélén, a sétafedélzeten rekedt nők megpillantották a csak félig telt csónakot, a csónakban ülők pedig egy pillanatra láthaták az üveg mögé préselt embertömeget. Szinte oda lehetett volna integetni nekik.

Hogy a továbbiakban mi történt a hajó belsejében, azt senki sem látta, senki sem hozta szóba. Csak azt tudom, hogyan menekült meg Anya.

– Az utolsó dörrenés után má' kezdődtek is a fájások... – Amikor gyerekkoromban erről mesélt, azt hittem, valamilyen vidám kaland történetét hallom: – Na és akkor a doktor bácsi gyorsan belém bökött egy szurit... – A „szuritól” annak rendje és módja szerint rettegett. – De a fájást mintha elfűtták volna...

Richter doktor volt az, aki a főnővér által támogatott Anyát két másik gyermekágyassal együtt átvezettette a síkos napozófedélzeten. A három nőt egy csónakba ültették, amely már kilendítve függött a darun. Állítólag valamivel később, az utolsó csónakok egyikében maga a doktor is helyet kapott egy másik terhessel és egy magzatát elvetelő nővel, ám alighanem Helga nővér nélkül.

Anya elmondta, hogy a hajó fokozódó oldalra dőlése következtében a harminc milliméteres légvédelmi ágyúk egyike kilazult, rázuhant a hátsó fedélzetre, és ripityára tört egy már leeresztett, emberekkel telt mentőcsónakot.

– Közvetlen mellettünk történt. Minekünk szerencsénk volt!...

Én tehát Anya testében hagytam el a süllyedő hajót. A csónakunk elindult, és élők és halottak sodralékától körülvéve sikerült némileg eltávolodnia a fokozatosan balra billenő hajótól, amelyről most szívesen legombolnék, mielőtt

még késő lenne, egy-két arra érdemes sztorit. Itt van például a közszeretnek örvendő hajóorbély, aki évek óta gyűjtögette az egyre ritkuló ötmárkás érméket. Most tehát dagadó zsákocskával a derékkötőjén ugrik a vízbe, hogy az ezüst súlyától elnehezülve azon nyomban... De jobban teszem, ha nem sztorizgatók.

MEGBÍZÓM most azt tanácsolja, sőt ragaszkodik hozzá, hogy fogalmazzak röviden. Azt mondja, ha már úgysem sikerül szavakba önteni az ezerszeres halált a hajó gyomrában és a jeges vízben, megkomponálni egy német rekviemet vagy előadni egy maritim haláltáncot, akkor legyen szerény, és térjek a tárgyra. Vagyis saját világrajövetelemre.

Egyelőre azonban még nem tartunk ott. Abból a csónakból, amelyben Anya szülők és menekültbátyu nélkül, viszont csillapított fájásokkal ült, mindenki számára jól megfigyelhető volt – növekvő távolságból, és amint egy-egy hullám a magasba emelte őket –, hogyan sülyed lélegzetelállító dőléssel a *Wilhelm Gustloff*. Minthogy oldalvást, a nagy hullámban helyzetét tartani igyekvő kísérehajó fényszórópásmája újra meg újra átsiklott a hídfelépítményen, a beüvegezett sétafedélzeten és a jobb felől rézsútosan felágaskodó napozófedélzeten, azok, akik a csónak biz-

tonságából figyeltek, láthatták, amint magányos és fürtökben csimpaszkodó emberek hullanak alá a fedélzetről. És Anya látta, mert mindenki láthatta, aki látni akarta, a körös-körül mentőmelényben hánykolódókat: eleveneket, akik kiáltozva könyörögtek segítségért, vagy elfúló hangon kéredzkedtek fel a csónakokba, és másokat, halálra dermedteket, akik alvókhoz hasonlítottak. Legcudarabbul a gyerekek jártak.

– Mind olyan szerencsétlenül, fejivei előre potytyant a vízbe – emlékezett Anya. – Ott lebegtek a vastag mentőhacukába, fölül kalimpáló lábiókkkal...

És amikor Anyát később asztalosbrigádjának legényei vagy alkalmi ágyastársai megkérdezték, mitől öszült meg fiatalasszony létére, azt válaszolta:

– Akkor történt, amikor a gyerekeket láttam fejfel lefelé lógicsálni...

Meglehet, még csak ekkor vagy már ekkor érte a sokk. Amikor gyerek voltam, Anya meg olyan huszonöt körüli, úgy tette közszemlére rövidre nyírt fehér haját, mint valami trófeát. Mert amint valaki rákérdezett, olyasmi került szóba, ami a Munkás- és Parasztállamban tiltott téma volt: a *Gustloff* katasztrófája. És ha néha, inkább csak felületes óvatossággal, a szovjet tengeralattjárót és a három torpedót is megemlítette, esetlen iro-

dalmi németiséggel mindig úgy igyekezett beszélni az *S-13*-as parancsnokáról és embereiről, mint „a szovjet tengerészet velünk, dolgozókkal barátságban és szövetségben álló hőseiről”.

AKKORTÁJT, amikor Anya tanúságtétele szerint a hajó egy csapásra megfihéredett – ez valószínűleg jó félórával a torpedótalálatok után történt –, a lemerült tengeralattjáró legénysége csendben várakozott, és leste a vízbombákat. De nem hullott egy sem. Sehol egy közeledő hajócsavar zöreje. Sehol semmi abból a drámából, ami a tengeralattjárós filmek izgalmas jeleneteire emlékeztethetett volna. Snapcov altiszt azonban, akinek az volt a feladata, hogy a külső zörejeket fejhallgatójával figyelemmel kövesse, hallotta, milyen hangokat ad ki a süllyedő hajó teste: zsibongás, a rögzítésekről eloldódó hajtóműblokkok hangja, rövid nyekkenést követően a víznyomástól beroppanó zsilipek dörrenése, és sok egyéb beazonosíthatatlan nesz. Mindezekről félig suttogó hangon tett jelentést parancsnokának.

Mivel időközben elfojtották a kettes torpedócsőbe szorult, Sztálinnak ajánlott angolna kiélelését, és a hajóban síri csendet rendeltek el, a fejhallgató altiszt, azokon a hangokon kívül, melyeket a haldokló, ismeretlen hajó adott, csak egy lassú menetben haladó kísérőhajó távoli csa-

varzörejét észlelte. Onnan nem fenyegetett veszély. Emberi hangok nem hallatszódtak.

A torpedónaszád volt az, mely csökkentett motorteljesítménnyel tartotta helyzetét, és amelynek körbefutó korlátjáról fogókötelekkel halászták ki a vízben hanykolódó élőket és halottakat. Mint-hogy a hajó egyetlen motorcsónakja jég tömbbé fagyott, ráadásul a motorja sem indult be, nem lehetett vízre tenni, hogy segítse a mentőakciót. Kizárólag kötelekkel mentettek. Mintegy kétszáz túlélő jutott fel így a fedélzetre.

Amikor a késlekedve boruló hajóról eloldott néhány mentőcsónak egyike-másika befutott a *Löwe* keresőreflektorának fénycsójába, a még mindig háborgó tenger miatt gondot okozott a rögzítésük. Anya, aki az egyik ilyen csónakban ült, azt mondta:

– Hol egész magosra dobott minket a hullám, úgyhogy fönnről néztünk le a *Löwe*-re, hol meg lenn voltunk a pincébe, és fölübénk került a *Löwe*...

A hajótöröttek csak abban a néhány másodpercben tudtak a csónakból a fedélzetre lépni, amikor a mentőcsónak a torpedónaszád korlátjával egy magasságba került. Aki elvétette az ugrást, a hajótestek közé került, és ottpusztult. De Anya szerencsésen feljutott a csak hétszázhatvannyolc tonna vízkiszorítású hadihajóra, melyet

kilencszázharmincnyolcban bocsátottak vízre Norvégiában. A *Gyller* névre keresztelt hajót norvég szolgálatba állították, és a német haditengerészet csak negyvenben, Norvégia megszállása után vette át mint hadizsákmányt.

Alighogy az előtörténettel rendelkező kísérőhajó két matróza Anyát a korláton áthúzta – ekkor pottyanhatott le lábáról a cipő –, pokrócba csavarta és a szolgálatos gépésztiszt kajütjébe vezette, újra kezdődtek a fájások.

EGYET kívánhatsz! Nem akarom elterelni a szót, ha valaki ezt feltételezné, de szívesebben lettem volna az a talált gyerek, akit hét órával a hajó elsüllyedése után a *VP 1703*-as futárhajó megmentett, mint hogy Anya hozzon a világra a *Löwe* fedélzetén. A kis lelencre azután bukkantak, hogy a további mentőhajók, elsősorban a *T 36-os* torpedónaszád, aztán a *Gotenland* és a *Göttingen* gőzhajók a jégdarabok és a jégkásás hullámok közül a fedélzetre húzták az élettelenül hánykolódókat és a kevés számú túlélőt.

A futárhajó kapitányát Gotenhafenben érte utol a *Löwe* rádión küldött folyamatos S. O. S. jeleiről szóló jelentés. Azonnal kifutott a tengerre ócska ladikján, és egy hullamezőbe botlott. Fedélzeti reflektorával újra és újra átfésültette a tengert, mígnem a fénycsóva befogott egy üresen

sodródó mentőcsónakot. Fick őrmester átszállt a csónakba. Egy asszony és egy serdülő lány merev holtteste mellett gyapjútakaróból göngyölt, keményre fagyott batyut talált, amelyet a *VP 1703*-as fedélzetére vitt, megszabadított külső jégrétegétől, aztán kihajtogatta, mire előbukkant az a kisbaba, aki én szerettem volna lenni: anyátlan-apátlan árva, a *Wilhelm Gustloff* utolsó túlélője.

A futárhajón ezen az éjszakán történetesen szolgálatot teljesítő flottillaorvos kitapintotta a csecsemő halovány érverését, újraélesztéssel kísérletezett, megkockáztatott egy kámforinjekciót, és nem adta fel addig, amíg a csecsemő ki nem nyitotta a szemét. Az orvos tizenegy hónaposnak becsülte a fiúcskát, és minden fontos részletet – a név hiányát, az ismeretlen eredetet, a körülbelüli életkort, a mentés napját és óráját, valamint a megmentő nevét és rangját – rávezetett egy rögtönzött okmányra.

Ez lett volna nekem való: nem, mint ahogy történt, a végzetes január 30-án születni, hanem negyvennégy február végén, március elején egy porosz porfészekben, meg nem állapítható napon, Senkisemismeri anyától, Nemislétező apától, mégis örökbe fogadva megmentőm, Werner Fick tengerésztiszt által, aki engem, amint arra alkalmam nyílt – és ez Swinemündében történt - a felesége gondjaira bízott volna.

A háborút követően egyébként gyermektelen pótszüleimmal előbb a brit megszállási övezetbe, a szétbombázott Hamburgba költöztem volna, egy évvel később azonban Fick szülővárosában, a szovjet övezetbe eső és ugyancsak szétbombázott Rostockban leltünk volna új otthonra. Bár ettől kezdve Anyához kötődő életrajzom menetrendje szerint nőttem volna fel, és végig kellett volna csinálnom mindent, az Ifjú Úttörők zászlólengetését, az FDJ felvonulásait, de körülvett volna Fickék gondoskodó szeretete, ami biztos, hogy rám fért volna. Apám és anyám kényeztette volna a talált gyermeket, akinek pelenkái nem akartak semmit sem elárulni származásáról, és egy lakótelepen nőttem volna fel, Peter lett volna a nevem, nem Paul, később pedig hajóépítő-mérnök-ként alkalmazott volna a rostocki Neptun hajógyár. A fordulatig nyilván konstruktörként dolgoztam volna, és ötven évvel a megmentésem után a túlélők dampi találkozója korengedményes nyugdíjasként mehettem volna egyedül vagy idős örökbe fogadó szüleim társaságában, a találkozó minden résztvevője a vállamat veregette volna, és felhívtak volna a pódiumra:

– Íme, az egykori talált gyermek!

Ám valaki – tőlem lehet az átkozott gondviselés is – másképp akarta. Nem volt választás. Nem menekedhettem meg névtelenül, talált tárgyként.

Amint a csónak egy vonalba került a korláttal, az előrehaladottan állapotos Ursula Pokriefke kisasszonyt, miként az a fedélzeti naplóban áll, át-emelték a *Löwe* torpedónaszád fedélzetére. Mialatt a felbolydult tengerben és a süllyedő hajó gyomrában a halál besöpörte nyereségét, semmi sem állt immár útjában annak, hogy Anya lebázzon.

RAGASZKODOM ehhez a megszorításhoz: a születésem *nem* volt kivételes eset. A „halálból-élet”⁴⁵ áriának több strófája is volt. Mert előtte is, utána is látták meg gyerekek a napvilágot. Például a *T 56*-os torpedónaszádon; vagy a későn érkező *Göttingen* gőzhajón, az Északnémet Lloyd hatezer tonnásán, amely Pillau keletporosz kikötőben két és fél ezer sebesültet és több mint ezer menekültet, köztük nagyjából száz csecsemőt vett fel a fedélzetére. Az út során további öt gyerek született, aztán még egy, épp mielőtt a konvojban haladó hajó a még segélykiáltásoktól eleven hullamezőhöz nem ért. De a süllyedés pillanatában, hatvankét perccel a torpedóbecsapódás után egyedül én másztam elő a lyukból.

– Percre pontosan, amikor a *Kusztlóf* alákoztogott – állítja Anya, vagy ahogy én mondom: mikor a *Wilhelm Gustloff* orral előre és meredeken a bal oldalára dőlve egyszerre süllyedt és

borult, aminek következtében a felső fedélzetekről a csúszkáló emberek és a felstócolt tutajok, azaz minden, ami nem volt lerögzítve, a felpezsgő tengerbe zuhant; mikor egy láthatatlan kéz intésére a torpedóbecsapódás következtében elaludt világítás hirtelen újra felgyulladt a hajó belsejében, sőt a fedélzeten is, hogy még egyszer utoljára, akár a KdF-es békeidőkben, díszkivilágítással szolgáljon mindazoknak, akiknek szemük volt: másodpercre pontosan akkor születtem meg a gépésztiszt szűk kabinjában úgy, ahogy kell, fejfekvéssel és komplikáció nélkül, vagy ahogy Anya mondta:

– Észre se vettem, és megvoltál. Eccerűen kituttyantál...

Mindarról, ami odakint, a kabinon kívül történt – a süllyedő hajó díszkivilágításáról, a fölágaskodó hajófarról, a fűrtökben csimpaszkodók zuhanásáról –, Anya semmit sem tudott. Am emlékei szerint első sírásommal túlharsogtam ama messze hangzó, ezer torokból felszakadó sikolyt, mely zárszóként zúgott fel egyszeriben mindenünnen: a mélybe hanyatló hajótest belsejéből, a rohamosan semmibe tűnő hajófarról, a kettéhasadó sétafedélzetről és az elárasztott napozófedélzetről; a tenger hánykolódó felszínéről, amelyen mentőmellényesek ezrei lebegtek elevenen és holtan; a félig üres vagy roskadásig telt csóna-

kokból, a szorosan benépesült tutajokról, amelyek hullámok hátára emelkedtek, hullámvölgyekbe ereszkedtek; mindenünnen kórusban szállt föl a kiáltás, és a váratlanul működésbe lépő, majd hirtelen elfúló hajósziréna visításával szörnyűséges polifóniává torzult. Egy soha nem hallott, kollektív végkiáltás, amelyről Anya azt mondta, és továbbra is azt fogja mondani:

– Semmi se húzza ki a füledből ezt az üvöltést...

A beálló csendet csak az én nyivákolásom zavarta meg. De alighogy elvágták a köldökzsinóromat, már én is csendben feküdtem. A kapitány, aki végignézte a hajó elmerülését, annak rendje és módja szerint bejegyezte a fedélzeti naplóba a pontos időpontot. A torpedónaszád legénysége pedig újra nekilátott, hogy kihalássza a tengerből a túlélőket.

CSAKHOGY mindez nem igaz. Anya hazudik. Biztos vagyok benne, hogy én nem a *Löwé-n*... Az óramutató ugyanis... Hisz már amikor a második torpedó... És az első fájások után Richter doktor nem injekcióval, hanem azonnal a szüléshez... Simán ment. Megszületni ferde, csúszkáló priccsen. Tótágast állt a világ, mikor csekélységgem... Csak az a kár, hogy Richter doktornak már nem maradt ideje arra, hogy egy okmányt

– született ilyen és ilyen nevű hajón, nap, óra, perc – saját kezével írva... Az ám, nem a torpedónaszádon születtem én, hanem az istenverte, vértanúnevű, sólyárolfuttatott, valahafehér, dédelgetett, örömbenerőtadó, osztálynélküli, ezerszerátkozott, dugigtelt, hadiszürke, telibetrafált, örökkésüllyedő hajón fejfekvéssel és tótágasban. És Anya, miután elvágták a köldökzsinóromat, bepelenkáztak és kincstári takaróba csavartak, velem a karján mászott be Richter doktor és Helga nővér segítségével a mentőcsónakba.

De ő nem akar szülést a *Gustloff*-on. Összehazudik két matrózt, akik egy gépésztiszti kabinban nyiszálják a köldökzsinóromat. Máskor meg azt mondja, a doktor volt az, pedig a doktor ekkor még nem is tartózkodott a fedélzeten. Anya, aki különben mindenre olyan határozottan emlékszik, ezen a ponton bizonytalan: a két tengerészen és a „doktor bácsin” kívül – „a *Kusztlóf*-on beadott egy injekciót” – egy további bábát is megnevez; azt mondja, Paul Prüfe, a *Löwe* kapitánya vágta el a köldökzsinóromat.

Mivel nem tudom bizonyítani születésem ezen változatát, amely, valljuk be, inkább csak látomás, a Heinz Schön által feljegyzett tényekre hagyatkozom, melyek szerint Richter doktort a torpedónaszád csak éjfél után vette föl. Ekkor és nem korábban működött közre egy másik gyerek

születésénél. Ami biztos, hogy a *Gustloff* hajó-orvosa utólag állította ki 1945. január 30-i keltezésű születési bizonyítványomat, az óra és a perc pontos megadása nélkül. Keresztnévhez azonban csakugyan Prüfe parancsnok segített. Anya állítólag ragaszkodott hozzá, hogy ugyanúgy hívjanak, „mind a Löwe-kapitánt”, azaz Paulnak, családi nevem pedig mindenféleképpen Pokriefke legyen. Később az iskolában meg az FDJ-csapatban Pépének hívtak a fiúk, sőt újságíró ismerőseim is így neveznek; a cikkeimet pedig így írom alá: *R R*

Az a fiú egyébként, aki két órával a születésem után, tehát január 31-én látta meg a napvilágot a torpedónaszádon, anyja kívánságára és az életét megmentő hajó tiszteletére a Leo nevet kapta.

MINDERRŐL, születésemről az egyik vagy a másik hajón, valamint bábáimról senki sem nyitott vitát a világhálón; semmiféle Paul Pokriefkéről nem történt említés a fiam honlapján, még rövidített névváltozatban sem. Síri csönd mindarról, ami velem kapcsolatos. A fiam egyszerűen elsikkasztott. Online nem léteztem. De egy újabb hajó, amely az elsüllyedés pillanatában vagy néhány perccel azt követően a *T 36-os* torpedónaszád kíséretében a szerencsétlenség helyszínére ért, egy utóbb globálissá terebélyesedő perpat-

varra ingerelte Konrádot és a magát Dávidnak nevező ellenlábását.

Tény, hogy a *Hipper*, mely szintén menekülteket és sebesülteket szállított, csak egy pillanatra állt meg, aztán megfordult, és továbbhaladt célkikötője, Kiel felé. Míg Konny – úgy is, mint tengerhajózási szakértő – a kísérőhajó által leadott jeleket, melyek tengeralattjáró-veszélyre figyelmeztettek, elegendő indoknak látta a nehézcirkáló megfutamodására, David ellenkező véleményen volt: szerinte a *Hipper*-nek kötelessége lett volna legalább néhány motorcsónakot vízre tennie és a folyamatos mentőmunka rendelkezésére bocsátania. Ráadásul a minimum tízezer tonna vízkiszorítású hadihajó teljes gőzzel kivitelezett fordulási manővere a szerencsétlenség közvetlen közelében történt, így a tengerben vergődők közül sokan a farvíz sodrába kerültek; a hajócsavarok nem kevés embert aprítottak darabokra.

A fiam azonban pontosan tudni vélte, hogy a *Hipper* kísérőhajójának lokátora nemcsak kiszimatolta a tengeralattjáró-veszélyt, de a *T 56*-os kikerült két célra tartó torpedót is. Erre David, mintha csak ő is ott lett volna a víz alatt, tanúsította, hogy a szovjet tengeralattjáró az eredményes támadás után mozdulatlanul lapult; nemhogy egyetlen torpedót nem lőtt ki, de még

a periszkópját is bevonta. Ugyanakkor a mentő-mellényben sodródók és segítségért kiabálók közül sokakat széttepett a *T* 56-os fedélzetéről hajgált vízibombák detonációja. A tragédia utó játéka gyanánt, állította, valóságos mészárlás ment végbe.

Ezzel kezdetét vette a totális kommunikáció internetadta tohuwabohuja. Belföldi hangok keveredtek külföldi véleményekkel. Még Alaszkából is jelentkezett valaki. A sokáig elfeledett hajókatasztrófa egyszerre mindenkit érdekelni kezdett. Mintha a „Süllyed a Gustloff-segélyhívás még javában aktuális lenne, a fiam honlapja az egész világ számára felrántott egy ablakot, és beindított egy „régóta esedékes párbeszédet”, ahogyan maga David fogalmazott. Az ám! Mindenkinak tudomást kell szereznie és ítéletet kell alkotnia arról, ami 1945. január 30-án a Stolpe-homokzátony magasságában történt. A webmester remek oktatói érzékkel beszkenelte honlapjára a Balti-tenger térképét, és feltüntette rajta a szerencsétlenség helyszínéhez vezető összes hajóutat.

Sajnos Konny ellenlábasa a globális méreteket öltő csetelés végén nem mondott le arról, hogy felhívja a figyelmet a kellemetlen dátum további jelentésére, és emlékeztessen az elsüllyedt hajó névadójára. David Frankfurter orvostanhallgató

Wilhelm Gustloff pártfunkcionárius elleni merényletét úgy állította be, mint ami „az áldozat özvegye szempontjából egyfelől sajnálatos, másfelől azonban – figyelembe véve a zsidó nép szenvedéseit – szükséges és előrelátó cselekedet” volt; hovatovább a nagy hajó elsüllyesztését egy kis hajó által „Dávid és Góliát örök harcának” folytatásaként ünnepelte. De még ezzel sem elégedett meg, mert olyan kifejezéseket dobott a behálózott térbe, mint „terhes örökség” és „a vezeklés kötelessége”; az *S13*-as pontosan célzó parancsnokát a biztos kezű orvostanhallgató méltó utódjaként emlegette: „Marinyeszkó bátorságára és Frankfurter hőstettére örökké emlékeznünk kell!”

A csevegőcsatornán erre felfakadtak a gyűlölet forrásai. „Zsidósöpredék”, „auschwitz-tódító”: ezek voltak a legfinomabb szidalmak. A hajó süllyedésének aktualizálásával az oly régen szunnyadó harci kiáltás – „Júda, megdöglesz!” - szétterült a digitális jelenvalóság felületén: fröcsögő gyűlölet, gyűlölettajték. Istenem! Mennyi gyűlölet torlódott fel, halmozódik napról napra, keres magának szabad utat.

A fiam azonban visszafogta magát. Csupán udvariasan megkérdezte: „Mondd csak, David, nem lehet, hogy te zsidó vagy?” Feleletül talányos választ kapott: „Kedves Wilhelm, ha örö-

mödre szolgál vagy valamiképp megkönnyeb-
bülsz tőle, adandó alkalommal küldj csak nyu-
godtan gázkamrába.”

ÖRDÖG tudja, ki ejtette meg Anyát. Hol azt mondja, az unokafivére a langfuhri Elsenstrassén a sötét fásszínben, hol azt, hogy a kaiserhafeni légvédelmi üteg – „kilátással a csonthegyre” – légvédelmi segédszolgálatosa, hol meg egy őrmester, akiről az járta, hogy nemzés közben a fogát csikorgatja.⁴⁶ Egyre megy, ki csinálta fel, Anya önkényes kínálata ez volt a számomra: apátlanul megszületni, apátlanul felnőni, aztán valamikor apává lenni.

Mindazonáltal valaki, aki Anya nemzedékéhez tartozik, és azt állítja, hogy Anyát még Tullaként és csak futólag ismerte, nagylelkűen hozzájárul, hogy deformált létezésemet címszavakban megmagyarázzam. Vagyis: ami a fiamat illeti, letagadhatatlanul csődöt mondtam, de ha nagyon akarom, apai alkalmatlanságomat illetően enyhítő körülményként vehetem számba születési traumámat. Ehhez azonban – magánjellegű feltételezések helyett – a valóságos történésnek kell előtérben maradnia.

Hát köszönöm szépen! Lemondok a magyarázkodásról. Sosem voltak ínyemre a sommás ítéletek. Elég annyi: csekélységem csupán véletlenül létezik. Prüfe kapitány kajütjében ugyanis, amikor én a szomszédos fülkében megszülettem, és első kiáltásom az Anya füléből soha ki nem húzható sikollyal keveredett, három dermedt csecsemő feküdt egy kendő alatt – később még több is akadt: mind kékre volt fagyva.

Miután a tízezer tonna vízkiszorítású *Hipper* nehézcirkáló a fordulási manőverrel cafatokká tépte és szívóerejével eltakarította az élőket és holtakat, folytatódott a keresés. A két torpedónaszád segítségére újabb és újabb dereglyék érkeztek, a gőzhajók mellett néhány aknakereső hajó és egy gyorsnaszád, végül a *VP 1703*-as, amely a talált gyermeket megmentette.

Aztán már semmi nem mozdult. Csak a halottakat szedegették ki a vízből. A fejnehéz gyerekeket. Végül elsimult a tenger a tömegsír fölött.

Számokat mondok, bár nem lesznek pontosak. Minden adat becsült. A soknullás számok felfoghatatlanok, és elvből ellene mondanak egymásnak. Nemcsak a *Gustloff* fedélzetén utazó személyek száma maradt bizonytalan az évtizedek során – hatezer és tízezer közé teszik –, de a túlélők számát is folyton korrigálni kellett: a kezdeti kilencszázról a végső ezerkétszázharminckilenc-

re. Adódik a kérdés, bár válaszra nincs remény: mit számít eggyel több vagy kevesebb élet?

Ami bizonyos, hogy túlnyomórészt nőket és gyermekeket ért utol a halál. Kínosan egyértelmű, hogy többségében férfiak menekültek meg, köztük a hajó négy kapitánya. Petersen, aki nem sokkal a háborút követően meghalt, legelőször saját magáról gondoskodott. Zahn, aki békeidőben kereskedő lett, csak juháskutyáját, Haszszánt veszítette el. A durván ötezer vízbe fúlt, halálra fagyott, hajólépcsőkön agyontaposott gyermek számához mérve alig esik latba a szerencsétlenség után bejegyzett egy-két születés, köztük az enyém; mit számítok én?

A legtöbb túlélőt a Rügen-szigeti Sassnitzban, illetve Kolbergben és Swinemündében hajózták ki. Nem kevesen a kevesek közt még útközben meghaltak. A túlélők és halottak egy része visszatért Gotenhafenbe, ahol az élők újra megpróbálták feljutni egy menekülteket szállító hajóra. Február végén megkezdődött a harc Danzigért. Az égő városból kiözönlő menekültáradat a gőzhajókkal, kompokkal és halászbárkákkal benépesült kikötőben torlódott fel.

A *Löwe* torpedónaszád január 31-e kora reggelén Kolberg kikötőjében vetett horgonyt. Heinz Köhler, az elmerült hajó négy veszekedő kapitányának egyike Anyával és a Paul nevű pó-

lyással együtt hagyta el a fedélzetet. Alighogy véget ért a háború, pontot tett az élete végére.

A gyengékért, betegekért és mindazokért, akiknek a lába megfagyott, szanitécgépkocsi jött. Jellemző Anyára, hogy ő a járóképesekhez tartozott. Vég nélküli történetei során, a kihajózás epizódjához érve, mindig elmondta:

– Csak harisnya volt a lábomra húzva, mígnem egy anyóka, aki maga is menekült volt, nekem nem ajándékozott a kufferjéből egy pár cipőt. Kézikocsin ücsörgött az út szélén. Fogalma se volt, hová valósiak vagyunk, és mi mindenen mentünk köröszkül...

Nyilván így volt. A valaha közkedvelt KdF-hajó elmerülésének hírért nem verték nagy dobra a birodalomban. Egy ilyen hír gyengítette volna a kitartás-morált. Csak mendemondák keringtek. De a szovjet főparancsnokság is talált rá okot, hogy az *S13*-as tengeralattjáró és parancsnoka sikerét kihagyja a Vöröslobogó Flotta napi jelentéseiből.

Alekszander Marinyeszko állítólag le volt sújtva, mert, visszatérvén a turkui kikötőbe, nem részesült hősnek kijáró fogadtatásban, pedig a portya további részében egy újabb hajót is a tenger fenekére küldött, a néhai *General von Steuben* óceánjáró gőzöst. Mindez február 10-én történt, mégpedig a farcsövekből kilőtt két torpedóval.

A Pillauból kifutott tizenötezer tonnás monstrum több mint ezer menekülttel és kétezer sebesülttel a fedélzetén – már megint ezek a kerekített számok! – az orrára bukott, és hét perc alatt elsüllyedt. Nagyjából háromszáz túlélőt számoltak össze. A súlyos sebesültek egy része a gyorsan süllyedő hajó felső fedélzetén feküdt szorosán egymás mellett. Priccsestül sodródtak le a hajóról. A rajtaütést Marinyeszko támadási mélységre merülve, a periszkópon át kukucskálva vezényelte le.

A balti Vöröslobogó Flotta főparancsnoksága mégis vonakodott a kétszeresen diadalmas kapitányt a támaszpontra érkezés után „a Szovjetunió hőségé” kinevezni. És a vonakodás tartóssá vált. Mialatt Marinyeszko és legénysége hiába várt a hagyományos ünnepi ebédre – sült malac sok vodkával –, a háború minden fronton tovább zajlott. A pomerániai front Kolberg városához közeledett, de Anya meg én egyelőre nem mozdultunk. Egy iskolában szállásoltak el minket, amelyről később azt mesélte nekem langfuhri nyelvjárásban:

– Ottan legalább meleg volt. És egy lehajtható födelű, vén iskolapad volt a bölcsőd. Gondoltam is magamba, na, az én Paulkám is idejibe néki-kezdett a szorgos tanulásnak...

Amikor az iskola tűzérési támadás következtében lakhatatlanná vált, egy kőszanc boltíve alatt húztuk meg magunkat. Kolbergnek városként és erődítményként is történelmi hírneve volt. Falai és bástyái a napóleoni háborúk idején bevehetetlennek bizonyultak, ezért a propaganda-minisztérium utasítást adott egy kitartásra buzdító színes film forgatására Heinrich George főszereplésével és más UFA-hírességek közreműködésével. A *Kolberg* című alkotást a maradék birodalom minden, még szét nem bombázott mozi-jában bemutatták: heroikus küzdelem a túlerővel szemben.⁴⁷

Február végén a történelem megismételte önmagát. A várost, a kikötőt és a fürdőt csakhamar körülférték a Vörös Hadsereg egységei és egy lengyel hadoszlop. Miközben Kolberg tűzérési tűz alatt állt, megkezdődött a civil lakosság és a várost dugig megtöltő menekültek tengeri úton való evakuálása. Ismét óriási tumultus a rakpartokon. Anya azonban hallani sem akart arról, hogy újra egy hajó fedélzetére lépjen.

– Ha furkósbottal kergettek volna, akkor se szálltam volna föl egy olyan ladikra.

Ha megkérdezték tőle, hogy akkor hogyan jutott ki a megszállt és égő városból, csak ennyit válaszolt:

– Hát, egy rés azért mindig akad.

És Anya tényleg nem tette többé hajóra a lábát, még a schwerini-tavi üzemi kirándulásokon sem.

Március közepén egy hátizsákkal és velem felszerelve átcúszott az orosz állások között; de az is lehet, hogy az orosz őrzatok szemet hunytak, és egyszerűen futni hagyták a fiatal nőt és csecsszopó gyermekét. Ha magamról itt, az újabb menekülés pillanataiban mint csecsszopóról beszélek, az csak megszorításokkal igaz: Anya mellei nem adtak tejet. A tej nem akart belövellni. A torpedónaszádon egy frissen szült keletporosz nő segített ki minket – több teje volt a szükségesnél –, később egy asszony, akinek útközben meghalt a csecsemője. És azután is – ameddig csak a menekülés tartott és még tovább – idegen melleken csitultam el.

De ekkor már a pomerániai partvidék összes városát veszélyeztette az ellenség, sőt néhányat meg is szállt: Stettint körülférták, Swinemünde még tartotta magát; tovább, kelet felé elesett Danzig, Zoppot, Gotenhafen. A második szovjet hadsereg egységei Putzignál eltorlaszolták a Hela-félsziget szárazföldi bejáratát, s nyugatabbra, az Oderánál Küstrinért folyt a harc. A Nagynémet Birodalom innen is, onnan is zsugorodott. A Rajna és a Mosel egybefolyásánál már amerikai kézen volt Koblenz. Végre mégis összeropant a remageni híd.⁴⁸ A keleti frontról jelentet-

ték, hogy a Közép Hadseregcsoport további területeket adott fel Sziléziában, így Breslau „erőd”⁴⁹ helyzete egyre kritikusabbá vált. Mindezt súlyosbította, hogy nem szüntek az amerikai és brit bombázókötelékek közepes és nagyobb városokra mért csapásai. Drezda romjai még javában füstölögtek Harris, angol légierő-tábornok gyönyörűségére, amikor már bombák potyogtak Berlinre, Regensburgra, Bochumra, Wuppertalra... A víztározók gátjai kedvelt célpontok voltak. És a minden irányba – elsősorban keletről nyugat felé – menekülők nem tudták, hol állhatnak meg. Anyának sem volt határozott célja, amikor legfontosabb poggyászával, azaz, velem, aki folyton óbégattam, mert hiányzott az anyatej, kilopakodott Kolbergből. Arcvonalak közé tévedt, éjszánkánként tehervagonokon vagy Wehrmacht-kételtűeken tett meg rövidebb utakat, gyakrabban mégis gyalog tartott lépést másokkal, a mind kevesebb cókókkal vándorlókkal, közben nemegyszer földön hasalt az alacsonyan támadó repülők golyózáporában. Távolság akart kerülni a tengerparttól, és miközben állandóan fölös tejjel bíró anyák után kérdezősködött, elverekedte magát Schwerinig. Futásunkat hol így, hol úgy mesélte el nekem. Tulajdonképpen át akart kelni az Elbán és tovább menni nyugat felé, de ott ragadtunk Mecklenburg birodalmi körzet épen maradt

fővárosában. Április vége volt, és a Führer végzett magával.

– Regényeket mesélhetnék nektek – mondta később, amikor már asztalosinas volt, és a férfiak az üzemben a menekülésről kérdezősködtek. – A legrosszabbak a repülők voltak. Egész lapossan húztak el fölöttünk, aztán ratatatata... De mindegy mákom volt. Csalánba nem üt a ménkü!

S ezzel már ott is volt tulajdonképpen témájánál, a mindegyre süllyedő hajónál. Semmi más nem számított. Még következő szükségszállásunkon – ismét egy iskola – sem ejtett zokszót a helyszűke miatt. Ráadásul közben megtudta, hogy Paulkájával épp annak a férfinak a szülővárosában kötött ki, akiről a szerencsétlenül járt hajót egy békésebbnek tűnő korszakban elnevezték. Mindenütt ott állt a neve. Még a gimnáziumot is Gustloffnak hívták, amelyben elszállásoltak minket. Amikor Schwerinbe jöttünk, mindenütt, ahová csak pillantottunk, beleütköztünk ebbe a névbe. A Schwerini-tó déli partján még érintetlenül állt a vándorkövekből összeállított emlékpark, és benne a nagy gránittömb, amelyet harminchétben a vértanú tiszteletére állítottak. Biztos vagyok benne, hogy Anya kizárólag ezért maradt velem Schwerinben.

MEGJEGYZENDŐ, hogy amióta a világhálón utólag, mégis mintegy jelen időben végigcelebrálták a hajó elsüllyedését, és a halottak számát különféle számolási elvek szerint összeadták, megbecsülték, átlagolták, a túlélők számával egybevetettek, végül összehasonlították a *Titanic* áldozatainak kevésbé tetemes létszámával, egy időre szélcsend uralkodott az internetnek ama tájain, amelyekre időnként ellátogattam. Már azt hittem, a fiam megcsömörlött, összeomlott a rendszer, kifogyott a szusz vagy a hajó kimúlásával tárgytalanná váltak Anya sugallatai. De a nyugalom csupán álca volt. Konny egyszer csak újra jelentkezett rég ismert kínálatával, csakhogy megújult honlapon.

Ezúttal a képeké volt a szó. Az egész világ megcsodálhatta az égnek meredő gránittömböt, mely bár kissé színehagyottan lett lefotózva, viszont annál kövérebb betűkkel kommentálva. Kisilabizálhattuk az S rúna⁵⁰ alá vésett nevet. A vértanú jelentőségét szervezői teljesítményeinek lajstroma és felkiáltójelekkel tűzdelt vallomások domborították ki. A program további részeibe infóként beillesztett adatok sorát a Davosban elkövetett gyilkosság napja és órája zárta.

Akárha vezényszóra, az elmaradhatatlan David is hallatott magáról. Először azonban nem az emlékoszlop került terítékre, hanem a vértanú

merénylője. David diadalmasan közölte, hogy negyvenöt márciusában végre történt valami a kilenc éve fegyházban ülő David Frankfurter érdekében. A hiábavaló perújítási kísérlet után most Brunschwig és Raas berni ügyvédek nyújtottak be kegyelmi kérvényt Graubünden kanton parlamentjéhez. Ám, jegyezte meg közbevetőleg a fiam ellenlábasa, a tizennyolc évben megállapított fegyházbüntetés hátralévő részének elengedésére vonatkozó kérelemnek csak 1945. június elsején, a háború véget értével adtak helyt. Ki kellett várni, amíg Svájc nagy hatalmú szomszédja élettelenül hever a földön. Mivel David Frankfurtért, miután szabadult a Sennhof-börtönből, kiutasították az országból, úgy határozott, hogy a szövöszékek mellől haladéktalanul Palesztinába távozik, egy jövendő izraeli állam reményében.

A TÉMÁHOZ kapcsolódó vitát a két konok online-harcos mértéktartóan folytatta le. Konny nagyvonalúan elismerte: „Izraellel semmi gondom. A véres kezű zsidónak ott a helye. Hasznosíthatja magát egy kibucban vagy ahol jólesik.” Semmi kifogása nincs Izrael ellen. Sőt! Csodálójakarta az izraeliek ütőképes hadseregének. Teljesen egyetért eltökéltségükkel és kemény fellépésükkel. Nincs is más választásuk. Palesztinokkal és hasonló moszlimokkal szemben nincs helye

fikarcnyi engedékenységeknek sem. Hogy rendben való lenne-e, ha az orgyilkos Frankfurter példáját követve minden zsidó dobbantani akarna az ígért Földjére? „Naná! Akkor a világ többi része végre zsidómentes lenne!”

David zsebre vágta ezt a rettenetet, hovatovább elvben igazat adott a fiamnak. Nyilvánvalóan aggódott: ami a németországi zsidók biztonságát illeti – ő is közéjük tartozik –, az antiszemitizmus rohamos előretörése miatt szerintem a legrosszabtól lehet tartani. Újra fontolgatni kell a kivándorlást. „Legközelebb talán már én is szedhetem a sátorfámat...” – „Jó utat!” – válaszolta erre Konny, ám ekkor közvetett módon partnere értésére adta, hogy örülne, ha az elutazás előtt még lenne alkalma Dáviddal, barátellenségével személyesen is találkoznia. „Meg kéne ismerkednünk, kicsit körülszimatolni egymást, méghozzá minél előbb...”

Noha a remélt találkozás időpontjára nem tett javaslatot, a helyszínre annál inkább: ahol egykor a gránittömb magasodott, és ahol ma szinte semmi sem emlékeztet a vértanúra, mert a sírgyalázók széthordták az emlékpark köveit és a díszcsarnokot, ahol éppen ezért a nem túl távoli jövőben újra emlékoszlopot kellene állítani, nos itt, ezen a történelmi levegőjű helyen találkozhatnak.

Erre megint összeakadt a bajszuk. David ugyan benne volt a találkozásban, de nem azon az elátkozott helyen. „Határozottan ellene mondok a te revizionista történelmi relativizmusodnak...” A fiam ugyanazt a nótát fújta: „Aki elfeledi népe történetét, nem méltó hozzá!” Ezzel David is egyetértett. Aztán már csak sületlenségek. Még vicceket is meséltek. Az egyik sajnos csattanó nélkül maradt: „Mi a különbség az email és Emil között?” Időben kiszálltam.

ÚJRA ott jártam. Utoljára néhány héttel ezelőtt voltam arra, mintha én magam volnék a tettes, mintha valami visszakényszerítene a tett színhe-lyére, mintha az apa a fia után futna.

Möllnből, ahol sem én, sem Gabi nem tudta, mit kéne mondani, Ratzeburg irányába, majd onnan kelet felé. Aztán áthajtottam Mustinon, a falucskán, amely mögött korábban a határ és a halálzóna zárta le az utat. Az öreg gesztenyefák szegélyezte országút mentén jó háromszáz mé-teren keresztül még mindig hiányzik a növényzet: jobbról és balról kiirtották a faállományt. Csak sejthető, milyen mélyen lépcsőzve kívánta a Munkás- és Parasztállam elzárni népét a külvi-lágtól.

Túljutottam a régi tarvágáson. Az ismét fás or-szágút két oldalán a látóhatárig futottak Meck-

lenburg enyhén hullámzó, tágas szántóföldjei. Erdő szinte sehol. Gadebusch előtt ráfordultam a tűzéptelepek, bevásárlóközpontok és autókereskedések lapos épületei mellett vivő, újonnan létesített kerülő útra. Az ernyedten fityegő zászlók megpróbáltak szint vinni a konjunkturába. Vadkelet! A vidék csak közvetlenül Schwerin előtt, az immár alacsony fák övezte országúton vált hepehupássá. Nagyobb erdős részeken át vezetett az út. Közben a harmadik műsort hallgattam: komolyzene, kívánságra.

A 106-oson lekanyarodtam jobbra, Ludwigslust felé. Lassan közeledtem a több ütemben felhúzott Grosser Dreesch lakótelephez, mely valaha ötvenezer NDK-s polgár otthona volt. Mazdámmal a hármas építési ütem területén parkoltam le, közvetlenül a Lenin-emlékmű mellett, abban a kanyarban, amely egyben a Gagarinstrasse végét jelzi. Az időjárás egyhangú volt. Nem esett. Pasztellszín árnyalatokban pompázó tömbházak sora: időközben átestek egy szanáláson.

Ahányszor csak ellátogatok ide, meghökkenek: miként lehetséges, hogy ez a robusztusra sikeredt bronzszobor – egy észt szobrász alkotása – még mindig áll? Bár Lenin nyugat felé néz, a haladás irányát jelző karmozdulatot megtagadták tőle. Mindkét ökle a kabátzsebben, akár egy rá-

erősen sétafikáló járókelőnek: így áll az alacsony talapzaton, melynek gránitba álmodott lépcsőjén a bal alsó sarok ugyancsak bronzba van foglalva: az öntvénybe mélyesztett nagybetűs felirat egy forradalmi határozatra emlékeztet: „DEKRÉTUM A FÖLDRŐL”. Lenin kabátja elől egy semmitmondó festékszórós felirat nyomait viseli. Némi galambpiszok a vállán. Gyűrött nadrágja érintetlen.

Nem időztem sokáig a Gagarinstrassén. Anya a tizediken lakik, az erkélyről kilátás nyílik a közeli tévétoronyra. Méregerős kávéja elől ezúttal sem volt kibúvó. A renoválás miatt emelkedtek a lakbérek, panaszolta Anya, de azért elviselhető mértékben. Erről, kizárólag erről beszélgettünk. Más mondanivalónk nem volt. Még az sem érdekelte, mi hozott a soktavú városba azon kívül, hogy felugrottam hozzá:

– Biztossan nem a Führer születésnapja... Utazásom időpontja azonban árulkodó volt.

Mert már az ajtóban álltam – miután megtagadtam magamtól egy pillantást Konny szobája felé –, amikor utolért Anya hangja:

– Minek mészh oda? Nemigen segít az má'...

A Hamburger-Alléen – korábban Lenin-Allee - az Állatkert irányába hajtottam. Végiggurultam az Am Hexenbergben, s miután a helyszínt vagy színhelyet halálbiztosan megtaláltam, a kocsit a

turistaszálló mögött hagytam. Az ötvenes évek elején épült, szürkére vakolt épület háta mögött meredeken lejt a Schwerini-tó dús növényzetű partja. Odalent, közvetlenül a víz mellett húzódik a sétálók és biciklisek kedvelt útvonala, a Franzosenweg.

Közben kiderült az ég. Nem volt kimondottan áprilisi az idő. A nap, amint a felhők mögül előbukkant, forrón sütött. A bejárati ajtó fölött kisdomborodó betűkkel ott állt a turistaszálló neve: „Kurt Bürger”. Az ajtóban egy kissé ferde tábla lógott: „9-től 16 óráig zárva”, tőle balra egy játékra kész pingpongasztal árválkodott. A szálló bejárati oldalától nem messze mozdulatlanul heverték, mintha itt mi sem történt volna, a mohával benőtt gránittömbök: az évtizedekkel ezelőtt hanyagul lerombolt emlékpark maradványai. Az akkoriban ültetett fák között vékony derekú vadhajtasok. Világosan kivehető volt a díszcsarnok négyszögletes fundamentuma, hiszen csak módjával töltötték fel: bár a vele szemben terpeszkedő turistaszálló a képzelet útjában állt, körvonalai világosan kirajzolódtak.

Sokáig álltam még a mohos gránittömbök között. Az egyiken írásmaradványokat és egy bevéselt rúnát fedeztem fel. Régészeti leletek – melyik évszázadból is?

AMIKOR Anya és én menedékre leltünk Schwenrinben, itt még minden megvolt. Vándorkő állt vándorkő mellett: a nácik építette díszcsarnok és a nagy gránit a vértanú nevével. Az emlékhely már abban az időben is gondozatlan volt, amikor Anya először látta, de azért a csak lassan felszámoló párt még megpróbálta rendben tartani. Anya elmesélte, hogy rőzsegyűjtés közben az akkoriban még alacsony tölgy- és bükkfákig jutott:

– Na, ahová minket a hatóság besuvasztott, ott leshettük, hogy tüzelőnk legyen...

De sok más asszony és gyerek is vele ment rozsét gyűjteni.

Minket ugyanis kitettek az iskola pincéjéből, és a lehmstrassei lakásba kvártélyoztak be, mielőtt május harmadikán az amerikai páncélosok elbai hídfőállásuktól – Boizenburgtól délkeletre – egészen Schwerinig nyomultak. Később angolok jöttek, akik...

– Echte skótok voltak...

A Schelfstadt a háború vége felé már erősen roskatag állapotban volt. Egy téglalapú épületbe kényszerutaltak bennünket, melynek kátránypapírból volt a teteje, és természetesen a hátsó udvarban állt. Ma is megvan még az a viskó: két kis szoba konyhával, árnyékszék az udvaron. Még egy vas-kályhát is betettek nekünk, a csövét a konyhablakon vezették ki. De hogy a kályhába valami-

vel életet leheljünk – Anya a platniján főzött –, ahhoz messzire kellett menni aprófát szedegetni.

Így lyukadt ki az emlékpagonynál. A terméskövek még sokáig a helyükön álltak azt követően is, hogy júliusban kivonultak az angolok, bevonult a Vörös Hadsereg, és ott is maradt. Az oroszok nem törődtek a kőbe vésett nevekkal és rúnákkal.

A győztesek már a potsdami találkozón meggyeztek ebben: ott kuksoltunk a szovjetek megszállta zónában, Anya ráadásul önként, mióta a megmaradt kövek legnagyobbikán, a tópart felé nézőn, egy számára ismerős nevet fedezett fel:

– Úgy hittak a követ, ahogy a mi *Kusztlóf*-unkat...

Legutóbbi schwerini látogatásom alkalmával, miközben a mohás kötömbök között, egy kettéhasadt terméskő előtt álltam, és a bevésített írás maradványaiból kibetűztem Wilhelm Dahl nevét – a keresztnévéből a törésvonal pereme mellett csak az „helm” szótag látszott –, engedtem a kísértésnek, és elképzeltem Anyát, amint tűzifát gyűjt, gallyakkal és rőzsével megrakottan a még érintetlen emlékparkot és a nyitott díszcsarnokot bámulja. A tíz-tizenkét egymás mellett sorakozó vándorkövön kibetűzi a számára ismeretlen, mégis becses tagtársak neveit, köztük Wismar körzetvezetőjének, Dahlnak a nevét is. Látom lesoványodott, amúgy is apró alakját, amint ámul-

va áll a négy méter magas oszlop előtt, de nem tudok olvasni a gondolataiban, melyek bizonyára összekuszálódtak, miközben a vértanú kövén kisilabizálta a feliratot. És Anya, ahogy ismerem, nem borzadt vissza attól sem, hogy belépjen a liget közepén álló panteonba.

A gránitkockákból összeillesztett csarnokot az elegyengetett földre építették. A kortárs művész egy életnagyságúnál nagyobb SA-zászlóvivő kontúrjait véste a nyitott oldal felőli tartóoszlopok simára csiszolt felületére. A nem éppen szerencsésen kialakított díszcsarnok belsejében tíz bronztáblára írva a halottak nevei. Nyolc ízben állt az elhalálozás időpontja után a halál okaként a „meggyilkolták” kifejezés. A díszcsarnok talaja mocskos volt. Ezt anyától tudom:

– Összeszarták a kutyák...

A Wilhelm Gustloff emlékére emelt gránit azonban a sorban álló terméskövektől elkülönülve, egy olyan helyen állt, amelyre a nyitott díszcsarnokon át különösen szép volt a rálátás, és ahonnan széles látószögben nyílt panoráma a tóra. Anya azonban a másik irányba nézett. Engem sohasem vitt magával aprófát gyűjteni. Tüzelőgyűjtés idején engem a Lehmstrassén szoptatott a szomszédasszonyunk; Kurbjunnénak hívták. Anyának ugyanis alig volt melle; később se volt neki más, csak két kis hegyes tasak.

ÍGY VAN ez már az emlékművekkel. Egyeseket túl korán állítanak fel, és aztán, amint a speciális hősiesség ideje lejár, lebontják őket. Mások, mint a Grosser Dreesch lakótelepi Lenin-emlékmű a Hamburger Allee és a Plater Strasse sarkán, még mindig állnak. És az S/3-as tengeralattjáró parancsnokának emlékművét csak egy szűk évtizeddel ezelőtt, 1990. május 8-án, azaz negyvenöt évvel a háború vége és huszonhét évvel Marinyeszkó halála után állították fel Leningrádban, a mai Szentpétervárott: „a Szovjetunió hőségének” némi késéssel kinevezett férfiú életnagyságnál nagyobb, fedetlen fős bronz mellszobra háromszögletű gránitoszlopon emelkedik.

Egykori tengerésztisztek, akiket időközben nyugdíjaztak, Odesszában, Moszkvában és másutt bizottságokat alapítottak, és kitartóan pereskedtek a hatvanháromban elhunyt kapitány hírnevéért. Es Königsbergben, ahogy Kalinyingrádot a háború végéig hívták, Marinyeszkóról nevezték el a járási múzeum mögött folydogáló Pregel partját is. így hívják még ma is ezt az utat, miközben Schwerinben a Schlossgartenallee, amelyet harminchétben Wilhelm Gustloff-Alleének neveztek el, újra a régi nevén visz ki az egykori emlékparkhoz; mint ahogy a fordulat óta a Lenin-Allee is Hamburger Alléeként szeli át az ott rostokoló emlékmű mellett a Grosser

Dreesch lakótelepet. Mindazonáltal Anya lakcíme, mely a kozmonauta Gagarin dicsőségét hirdeti, hű maradt önmagához.

Az embernek szinte hiányérzete van. David Frankfurter orvostanhallgatóról semmit sem neveztek el. Egyetlen utca, egyetlen iskola sem viseli a nevét. Sehol sem emeltek emlékművet Wilhelm Gustloff gyilkosának. Egyetlen weblap sem agitál mondjuk egy „Dávid és Góliát” szoborcsoport felállítására mellett a davosi tethelyen. De ha a fiam barátellensége hangot is adott volna a világhálón ilyesfajta követelésnek, az acsarkodó oldalakon bizonyára bejelentették volna, hogy az emlékművet egy különleges tar fejű kommandó a földdel fogja egyenlővé tenni.

Sosem volt ez másként. Semmi sem tart örökké. Persze közvetlenül Gustloff meggyilkolása után az NSDAP schwerini körzetvezetősége és a város főpolgármestere mindent megtett azért, hogy emlékparkot létesítsenek az örökkévalóságának. Harminchat decemberében, amikor a svájci Churban ítéletet hirdettek Frankfurter perében, a mecklenburgi szántóföldeken legott nekiláttak termésköveket keresni, hogy falat építsenek belőlük az emlékpark köré. A rendelkezés így szólt: „E célból az építkezéseken és a schwerini határban fellelhető összes termésköre szükség van, méretüktől függetlenül...” És mint az Rohde

körzeti oktatási főnök egyik irományából kiderül, a tartományi főváros kötelességének érezte a körzetvezetés pénzügyi támogatását, mégpedig „ke-reken tízezer birodalmi márka költség hozzájárulással”.

Amikor az emlékpark lebontása, valamint a holttestek és az urnák újratemetése 1949. szeptember 10-én úgy-ahogy befejeződött, a költségek kevesebbre rúgtak, mert a főpolgármester horogkeresztlenített fejléce alatt úgy szólt a levél, hogy: „Visszatérítés végett a tartományi kormányzat szíves tudomására hozzuk: kiadásaink összege 6096,75 márka...”

És az is olvasható itt, hogy „Wilhelm Gustloff hamvait” nem szállították át a városi temetőbe, mert „G. urnája Kröpelin kőfaragó mester valamása szerint az emlékmű fundamentumában található. Az urna kivétele jelenleg nem kivitelezhető...”

Ezt csak az ötvenes évek elején végezték el, röviddel azelőtt, hogy az akkoriban elhunyt antifasiszta ellenálló, Kurt Bürger tiszteletére elnevezett turistaszállót felépítették, és amikor Mari-nyeszko, a hős tengeralattjárós már három éve Szibériában leledzett.

MIHELYT az *S13*-as befutott a finnországi Turku kikötőjébe, megkezdődtek annak a férfinak a viszontagságai, aki arra számított, hogy ünneplésben részesítik. Noha az NKVD-dosszié, a bíróság előtt mindeddig nem tárgyalta kihágás továbbra is pallosként lebegett a feje fölött, nem mondott le róla, hogy akár józanul, akár vodkával feledtetve gátlásait, ne követelje hőstetteinek elismerését. Igaz, hogy az *S13*-as megkapta a „Vöröszászlós Hajó” kitüntetést, s a hajó egész legénysége a mellére tűzhette a „Honvédő Háború Rendet”, sőt egy további érdemrendet, a sarló-kalapács motívumos „Vörös Zászlót” is, Marinyeszkót mégsem kiáltották ki „a Szovjetunió hőségé”. De még ennél is nagyobb baj történt: a balti Vöröslobogó Flotta hivatalos jelentéseiből továbbra is hiányzott minden utalás a huszonötezer tonnás *Wilhelm Gustloff* elsüllyesztésére, és egyetlen adat sem bizonyította a *General Steuben* gyors elpusztítását.

Mintha a tengeralattjáró orr- és farcsöveiből fantomtorpedók surrantak volna ki nem létező objektumok felé, és következmények nélkül trafálták volna őket telibe. Az – írd és mondd – jó tizenkétezer halott nem mutatkozott jóváírásként Marinyeszko számláján. Talán szégyellte magát a legfelső tengerészeti vezetés a vízbe fulladt gye-

rekek, nők és súlyos sebesültek csak durván becsülhető, nagy száma miatt? Vagy az utolsó háborús hónapok győzelmi mámorában – amikor már feleslegben is produkáltak hőstetteket – Marinyeszko sikerei fel sem tűntek? Makacs lármázását azonban nem lehetett nem meghallani. Semmi sem akadályozta meg abban, hogy minden adandó alkalommal hangoztassa sikereit. Kezdett terhessé válni.

Amikor negyvenöt szeptemberében megvonták tőle a tengeralattjáró parancsnokságát, aztán csakhamar főhadnaggyá fokozták vissza, végül októberben elbocsátották a szovjet tengerészet kötelékéből, a dicstelen, háromlépcsős búcsú indoklása így hangzott: „...a szolgálathoz közömbösen és hanyagul viszonyul”...

Miután elutasították pályázatát a kereskedelmi tengerészeméi – a megokolás szerint fél szemére rövidlátó volt – Marinyeszko egy építőanyagok elosztását szabályozó raktár felügyelőjeként talált magának munkát. Nem tartott sokáig, mire alkalmat látott arra, hogy a kelletténél kevesebb bizonyítékkal a birtokában megvádolja a kollektíva igazgatóját, aki szerinte kenőpénzeket fogadott el, pártfunkcionáriusokat vesztegetett meg és építőanyagot lopott. Erre őt is meggyanúsították: törvényellenesen járt el, amikor nagyvonalúan osztogatta a csak kevésbé sérült építőanyagot. És

egy különbíróóság háromévi munkatáborra ítélte Marinyeszkrét.

Kolimába deportálták, a Kelet-szibériai-tenger mellé. A hely a „Gulág-szigetcsopot” része volt, amelynek mindennapjairól sokat olvashattunk. Marinyeszko Szibériát – térbeli értelemben – csak két évvel Sztálin halála után tudhatta maga mögött. Betegen tért vissza. De a kárvallott tengeralttjáró-hőst csak a hatvanas évek elejét követően rehabilitálták: ismét dukált neki a harmadosztályú kapitányi rang, immár nyugállományban, obsitosként.

MOST visszamenőleg ismételnem kell magam. Ezért áll itt: amikor Keleten és Nyugaton közzétették Sztálin halálét, Anyát zokogni láttam. Még gyertyákat is gyűjtött. Nyolcéves gyerekként ott álltam a konyhaasztal mellett, nem kellett iskolába mennem, mert éppen kanyaróból vagy valami más viszketős nyavalyából lábadoztam, főtt krumplit hámoztam, ami túróval és margarinnal került az asztalra, és láttam, amint Anya az égő gyertyák mögött Sztálinért sír-bőg. Krumplinak, gyertyának és könnyeknek szűkében voltunk akkoriban. Lehmstrassei gyerekkorom idején, és amíg schwerini középiskolás voltam, soha többé nem láttam őt sírni. Miután Anya kisírta magát, távolléte jeleként felöltötte a nemvagyokitthon-

arckifejezést, amit Jenny néni is ismer még a gyerekkorukból. A langfuhri Eisenstrasse asztalosudvarán azt mondták erre:

– Tulla má' megin magára csapta az ajtót.

Miután kellően elsiratta a nagy Sztálin elvtársat, és utána hosszabb ideig nem nézett a szemével, megettük az elkészült ebédet: hajába főtt krumplit túróval és egy kanál margarinnal.

Anya ekkortájt szerezte meg mesterlevelét, és a schwerini bútorgyárban hamarosan egy asztalosbrigád vezetője lett, s brigádja a népek közti barátság jegyében Szovjetunióba szállítandó hálószobabútorokat gyártott normában. Bármily zagyva képet alkotott is magának az akkori korszakról, közelebbről megvizsgálva a dolgot, Anya a mai napig sztálinista maradt, még akkor is, ha az általam provokált vita során megpróbálja lebecsülni vagy bagatellizálni hőjét:

– Az is csak ember volt...

És akkortájt, amikor Marinyeszko a szibériai éghajlat és a szovjet büntetőtábor viszonyaitól szenvedett, és Anya hű maradt Sztálinhoz, én pedig büszke voltam az úttörőnyakkendőmre, David Frankfurter, aki a fegyházban kigyógyult krónikusnak ítélt csontbetegségéből, az izraeli védelmi minisztérium hivatalnokaként hasznosította magát. Közben megnősült, és később két gyermeke is született.

De még más is történt ebben az évben: Hedwig Gustloff, a meggyilkolt Wilhelm özvegye, elhagyta Schwerint. Ettől kezdve a német-német határ nyugati oldalán élt, Lübeckben. A Sebastian-Bach-Strasse 14. szám alatti klinkertéglaház, amelyet a házaspár nem sokkal a gyilkosság előtt építtetett, a háború után hamarosan köztulajdonba került. Láttam az interneten a masszív épületet: jellegzetes családi ház. A fiam elég bogaras volt ahhoz, hogy weblapján a jogtalanul megkaparintott épület Gustloff-múzeummá való átalakítását és az érdeklődő közönség előtt való megnyitását követelje. A szakszerűen kiállított anyag korántsem csak a schweriniek érdeklődésére tartana számot, állította. A kiugró zárt erkély ablakától balra felerősített bronztábla továbbra is nyugodtan hirdethetné, hogy negyvenötől ötvenegyig Mecklenburg első miniszterelnöke, bizonyos Wilhelm Höcker lakott az eltulajdonított házban. És nem botránkozna meg azon sem, ha a tábla felirata a következő szavakkal végződne: „...a hitleri fasizmus szétverése után”. Hiszen ez tény, mint ahogy a vértanú meggyilkolása is tény marad.

A FIAMNAK volt érzéke képek, ábrák, táblázatok és dokumentumok ügyes elrendezéséhez: honlapján nemcsak a Schwerini-tó déli partján ma-

gasodó gránittömb elülső és hátulsó oldala volt megtekinthető. Konny nem sajnálta a fáradságot, és a kő egész alakját láttató fényképek mellé ki-nagyította az oszlop hátsó oldalába vésett, egyébként nehezen olvasható, háromsoros feliratot is: „Élt a mozgalomért – megöletett zsidó kéz által – meghalt Németországért”. Minthogy a középső sor nemcsak kispórolta a gyilkos nevét, de hangsúlyozottan minden zsidót orgyilkosnak nyilvánított, feltételezhető volt – és később így is értelmezték –, hogy Konny itt már nem csupán a történelmi David Frankfurter személyére koncentrált, hanem „a zsidó mint olyan” iránti gyűlöletét kívánta demonstrálni.

Am ez az értelmezés – mint ahogy a fiam motívumainak további keresgélése is – csak töredékes magyarázatot nyújt ahhoz, ami 1997. április 20-án történt. A bezárt és kihaltnak tűnő turisztaszálló előtt olyasmi játszódott le, ami bár nem volt előre látható, mégis úgy ment végbe az egykori díszcsarnok mohlepte fundamentumán, mintha előre be lett volna gyakorolva.

Mi mozgatta a virtuális Dávidot, hogy eleget tegyen egy homályos meghívásnak, és olyan messziről, Karlsruhéból, ahol tizennyolc éves gimnazistaként a szüleivel és két öccsével élt, a maga testi valójában Schwerinbe vonatozzon? És mi birizgálta Konnyt, hogy az interneten szövő-

dő, mégiscsak fiktív barátságot egy valóságos találkozás segítségével a realitásba helyezze át? A meghívás oly észrevétlenül bújta meg kommunikációjuk szemétdombján, hogy az csak a Dávidként jegyzett vitacimbora számára volt érthető.

Miután a turistaszállót mint találkahelyet David elvetette, kompromisszumra kényszerültek. Találkozzanak hát ott, ahol a vértanú született - kvízkérdés, mert a fiam weblapján se a város, se az utca, se a házszám nem volt megadva. Az anyag ismerőjének azonban elég volt ennyi is; és David (az online Wilhelm néven futó Konnyhöz hasonlóan) jól kiismerte magát a nyavalyás Gustloff-sztori legsemmitmondóbb részleteiben is. Mint az a látogatás során kiderült, még azt is tudta, hogy a gimnáziumot, melynek Wilhelm Gustloff a középfokú érettségig tanulója volt, és amelyet holta után, immár mint elemi iskolát, róla neveztek el, az NDK-s időkben Béke Iskolának hívták. A fiam nemcsak ellenlábasát átfogó ismereteit díjazhatta, de kalapot emelt annak precizitása előtt is.

Tehát a Martinstrasse 2. számú ház előtt, a wismarstrassei saroknál találkoztak gyönyörű tavaszi időben. A különleges dátumot David hallgatagon vette tudomásul. Találkozásuk egy frissen vakolt homlokzat előtt történt, mely feledtetni igyekezett a huzamos állagromlás időszakát. Kézfo-

gással üdvözölték egymást. A karlsruhei fiú David Stremplin néven mutatkozott be a langaléta Konrád Pokriefkének.

Konny javaslatára városnézés szerepelt a programban. A schelfstadi körséta látnivalói közé tartozott az egyik lehmstrassei hátsó udvaron álló, kátránypapír tetejű téglakulipintyó is – a háború utáni években ebben húztuk meg magunkat Anyával –, nemkülönben a festői negyed még omladozó és már renovált faszerkezetes házai. Konny oly céltudatosan vezette el Dávidot fiatal-ságom helyszíneire és búvóhelyeire, mintha azok a sajátjai lettek volna.

A kívülről-belülről megtekintett Szent Miklós-templom után a várkastély következett a Kastély-szigeten. Elég időt szántak rá. A fiam nem kapkodta el a dolgot. Javasolta a szomszédos múzeum megtekintését is, de vendége nem mutatott érdeklődést iránta, türelmetlenkedni kezdett, szeretne volna végre a turistaszálló környékét látni.

Egy kis pihenőt is beiktattak a városnézésbe. Az olasz kávéházban beanalizáltak egy-egy jókora adag olasz fagylaltot. Konny volt a vendéglátó, ő fizetett. És David Stremplin állítólag szeretettel, mégis ironikus távolságtartással mesélt a szü-leiről, atomfizikus apjáról és zenetanárnő anyjáról. Fogadni mernék, hogy a fiam egyetlen szót sem vesztegetett saját anyjára és apjára; ám bizo-

nyara fontosnak tartotta, hogy előhozakodjék nagyanyja túlélési történetével.

Végre aztán az eltérő termetű barátellenségek – az inkább székében jelentékeny David ráadásul egy fejjel kisebb is volt – átvágtak a kastély kertjén, elhaladtak a köszörűmalom mellett, végigmentek a Schlossgartenalleén, ahol a vakítóan fehér falú villáknak köszönhetően felszöktek a telekárak, és a Waldschulwegen közeledtek a fák alatt laposan elterülő tetthelyhez. Eleinte feszültségtől mentes volt a légkör. David Stremplin megdicsérte a tóra nyíló kilátást. Ha a turista-szálló előtt felállított pingpongasztalon ütőt és labdát találtak volna, talán játszanak egy meccset; Konny és David szenvedélyes asztaliteniszezők voltak, és aligha hagyták volna kihasználatlanul a kínálgató alkalmat. Egy gyors játszma a háló fölött talán csillapítólag hatott volna, és más irányt vett volna a délután menete.

Ám ekkor, hogy úgy mondjam, történelmi alapokra helyezkedtek. Egyelőre ugyan a mohafedte gránittömbök és a vándorkődarab, amelybe a rúna és a csonka név bele volt vésve, nem gerjesztettek vitát. Sőt Wilhelm és David versenyt nevetett egy bükkfáról bükkfára ugráló mókuson. Csak amikor az egykori díszcsarnok fundamentumán álltak, és a fiam elmagyarázta vendégének, hol állt pontosan a nagy emlékoszlop – tud-

niillik az akkor még nem létező turistaszálló mögött –, csak amikor tekintetével a gránitra bökött, és a kő elülső oldaláról a vértanú nevét, a kő hátoldaláról pedig a három bevéssett sort szóról szóra recitálta, nos, akkor David Stremplin „Nekem mint zsidónak erről csak ennyi jut eszembe” szavakkal állítólag háromszor a mohlepte fundamentumra köpött, vagyis az emlékezés helyét, amint azt később a fiam jegyzőkönyvbe mondta, „megszentségtelenítette”.

Rögtön ezután eldördültek a lövések. A napos idő ellenére Konny bélelt anorákot viselt. Bő zsebeinek egyikéből – a jobb oldaliból – előhúzta fegyverét, és négyszer elsütötte. Orosz gyártmányú pisztoly volt. Az első lövés David gyomrát, a továbbiak a fejét, a nyakát és újra a fejét érték. David Stremplin hangtalanul hátrahanyatlott. A fiam később fontosságot tulajdonított annak, hogy – ha nem is revolverrel – éppen annyi lövedéket eresztett ellenfelébe, mint egykor Davosban ama zsidó. És mint Frankfurter, ő is feljelentette magát a legközelebbi telefonfülkéből, miután tárcsázta a 110-et. Nem tért vissza a tett színhelyére, hanem elindult a legközelebbi rendőrőrszoba felé, ahol az alábbi szavakkal adta fel magát:

– Azért lőttem, mert német vagyok.

Miközben az őrszoba felé tartott, szembejött vele egy járőr-kocsi és egy mentőautó. Mindkettő kék fényt villogtatott. Am David Stremplint már nem lehetett megmenteni.

Az ÖREG, aki azt hiszi, ismer engem, kijelenti, hogy nem ismerem a tulajdon vérem. Lehet, hogy zárva volt előttem az út a fiam lelkének legbensőbb bugyraiba. Vagy én nem voltam elég leleményes hozzá, hogy megtaláljam titkaihoz a kulcsot? Csak amikor már folyt a per, akkor kerültem közelebb Konnyhöz, ha nem is karnyújtásnyira, de legalább hallótávolságba. Mégis elmulasztottam odakiáltani neki a tanúpulpitusról mondjuk azt, hogy: „Az apád melletted áll!”, vagy hogy „Nem kell előadást tartanod, kisleányom. Fogd rövidebbre a mondandódat!”

Nyilván ezért érzi úgy az Öreg, hogy „megkésztetett apának” kell neveznie engem. Mindaz, amit magamtól eltávolodva megteszek, az igazságot közelítően meggyónok, vagy kvázi, kényszer hatására közszemlére bocsátók, az ő ítélete szerint csak „utólagosan és lelkiismeret-furdalásból” történik.

És most, amikor fáradozásaim megbélyegződnék ezzel a „már késő!”-vel, szemlét tart papírosaim zűrzavara felett, e felett a cédulakavalkád felett, és tudni akarja, mi lett Anya rókaprémjével. Úgy tűnik, ez a magára várató kiegészítés különösen fontos neki, a Megbízómnak: nem akarom tehát magamba temetni, amit erről részletekbe menően tudok, hanem szép sorjában beszámolok Tulla rókaprémjéről, legyen bár e divatjamúlt ruhadarab számomra mégoly mélységesen gyűlöletes is.

Nos, csakugyan. Anyának kezdettől fogva volt egy prémgallérja, amelyet még ma is visel. Úgy tizenhat éves lehetett, amikor egy káplár, aki ráadásul lehetséges apáim egyikeként is szóba jön, a Hochstriess megállóban odaajándékozta neki, a kettes és ötös járaton szolgálatot teljesítő, csákos-menetjegytömbös villamoskalauzsnőnek a teljesen ép és szakszerűen kikészített rókagereznát.

– A tizedest lábadozni küldték Olivába, mer megsebesült a jeges-tengeri fronton – hangzott és hangzik az egymondatos ismertetés feltételezhetőnek éppen feltételezhető nemzömről, mert sem az ominózus Harry Liebenauinak, sem valamilyik másik éretlen légvédelmi segédszolgálatosnak nem jutott volna soha eszébe, hogy rókát ajándékozzon Anyának.

És amikor Pokriefkééket behajózták, Anya ezzel a meleg gallérral a nyaka körül masírozott fel a *Gustloff* fedélzetére. Akkor is ott volt a prém, amikor röviddel a hajó lehorgonyzását követően a kismama egy siheder tengerészújoncra támaszkodva, lépésről lépésre felmerészkedett az eljegesedett napozófedélzetre. Amikor a terhes- és gyermekágyas részlegen feküdt, és doktor Richter, rögtön a harmadik torpedótalálat és az első fájások után, belenyomott egy injekciót, a róka ott hevert Anya keze ügyében, a mentőmellény mellett. És állítólag előbb nyúlt a szörme után, mint a mellény után, mielőtt üres kézzel – a hátizsákja ottmaradt –, csak a magára kapcsolt mentőmellényben és nyaka körül a prémmel beszállt a mentőcsónakba.

Így, cipő nélkül, de prémgallérral a nyakán, érkezett Anya – bár akkor még nem volt anya – a *Löwe* torpedónaszád fedélzetére. És csak a hamarosan beinduló szülés közben, tehát azokban a pillanatokban, amikor a *Gustloff* először az orrára bukva, aztán az oldalára dőlve elsüllyedt, és a tízezer torokból felszakadó üvöltés összekeveredett az én első üvöltésemmel, hevert a prém ismét összegöngyölt állapotban Anya mellett. Ám amikor Kolbergben csecsemővel a karján és egy csapásra megőszülve elhagyta a torpedónaszádot, csak harisnyában lépdelt ugyan, de nyaka

köré tekerve viselte a prémet, melyen mit sem fakított az átélt megrázkódtatás.

Anya azt állítja, hogy az oroszok elől való folytonos menekülés közben engem a zimankó miatt a szőrmébe bugyolált. A koma nélkül bizonyára megfagytam volna az Odera-híd előtt torlódó menekültáradatban. A rókának, bizonygatja, egyedül a rókának – nem a bő tejű asszonyoknak – köszönhetem az életemet.

– Enékül jégkocka lett volna belölled...

És a tizedes, aki Anyának a prémmel – állítólag egy varsói szücs munkája – kedveskedett, azt mondta búcsúzóul:

– Ki tudja, kislány, mire lesz ez még jó magának egyszer.

Békeidőben azonban, amikor már nem kellett fáznunk, a rókavörös szőrme csak Anyáé volt. A szekrényben hevert egy cipősdobozban. Akár alkalomhoz illő volt, akár nem, felvette. Például amikor megkapta mesterlevelét, vagy amikor kitüntették mint „érdemes aktivistát”, aztán üzemi ünnepeken is, „a színes esti programok” alkalmával. És amikor elegendő lett a Munkás- és Parasztállamból, és Kelet-Berlinből át akartam menni Nyugatra, nyakában a rókával kísért ki a pályaudvarra. S aztán később, sokkal később, amikor egy kisebb örökkévalóság után felszámolták a határt, és Anya nyugdíjba vonult, a túlélők

dampi találkozására is a folyton molytalanított rókaprémben ment el; nem mindennapian mutatott a modernül kirittyntett, vele egykorú hölgyek társaságában.

És amikor a per első napján, amelyen csak a vádat olvasták föl, és a fiam minden kertelés nélkül beismerte tettét, azonban nem érezte bűnösnek magát – „Azt tettem, amit tennem kellett!” –, és Anya nem oda ült, ahol Gabi és én kénytelen-kelletlen egymás mellett szorongtunk, hanem tüntetőleg a négy lövéssel leterített David szülei mellett foglalt helyet, akkor is magától értetődően a nyakára hurokként tekeredő szőrmegalért viselte. A róka hegyes orra a faroktoldás fölélt harapott a szőrbe, úgyhogy megtévesztésig élethű üvegszemei, melyek közül az egyiket pótolni kellett, mert menekülés közben elveszett, hegyes szöveget zártak be Anya világosszürke tekintetével, amiért is állandóan egy kettős szempár meredt a bírói emelvényre vagy simogatta a vádlottat.

Számomra mindig kínos volt, ha Anya ilyen ódivatúan öltözködött. Ráadásul a róka nem Anya kedvenc parfümjétől – Tosca – illatozott: télen-nyáron átható molyirtóbűzt árasztott. Szegény pára itt-ott már kezdett rühös benyomást kelteni. Mégis, amikor a védelem a második tárgyalási napon tanúskodásra kérte fel Anyát, és ő

előadta magát a pulpituson, még nekem is tudott meglepetést okozni: úgy viselte fehéren villogó hajához a vörös prémet, akár egy anorexiás díva. Első válaszait – noha nem lett megesketve – az „Esküszöm...” formulával vezette be, és mindezt, amit mondani tudott, irodalmi németséggel mondott, látszólag gond nélkül, de azért kissé esetlenül.

ELLENTÉTBEN Gabival és velem, akik éltünk a jogunkkal és megtagadtuk a vallomástételt, Anya készségesen vallott. Úgy beszélt a bíróság – vagyis a három bíró, tehát az elnök és a tagok, valamint a két népi ülnök – előtt, mintha egy pünkösti gyülekezethez szólna. Figyelmesen hallgatták, hogyan beszél az államügyész lelkére: Alapvetően őt is fájdalmasan érintette a szörnyű bűntény, mondta. A szíve megszakadt. Tüzes kard hasította ketté. Hatalmas pöröly zúzta össze.

A Demmlerplatzon, ahol a per a Schwerini Tartományi Bíróság épületében, a fiatalok törvényszéke előtt zajlott, Anya a mélységesen lesújtottat adta. Miután elátkozta a sorsot, kis és nagy adagokban kiosztott mindenkit. A szeretetre képtelen szülőpárt nevezte bűnösnek, és egekig magasztalta unokáját, akit gonosz hatalmak, az ördögi holmi, a „komputervacakság” törbe csaltak, és aki mindig udvarias és szorgalmas, patyo-

lattisza, segítőkész és akkurátusán pontos volt, és korántsem csak ami a vacsoránál való megjelenést illeti. Amióta unokája, Konrád nála éli az életét – s ebben az örömben a gyerek tizenöt éves korától van része –, azóta ő maga is hozzácsokolt, hogy napját percre pontosan ossza be, bizonygatta. Igen, elismeri: a „kompjútervacakság” sajnos az ő ajándéka volt az összes „hóbelevancal” együtt. Szó sincs róla, hogy a fiút ő, a nagyanya elkényeztette volna, ellenkezőleg. Éppen azért teljesítette szívesen „arra a modern izére” vonatkozó kívánságát, mert Konrád máskülönből rendkívül szerény volt.

– Hiszen soha semmit se kért! – kiáltotta, és hozzátette: – Az én Konrádkám órákig elszórakozott avval a micsodával.

Miután így elátkozta a csábítóan modern holmit, rátért a témára. A hajó ugyanis, amelyről addig senki sem akart tudni, unokája számára a kérdések kimeríthetetlen tárháza lett. De Konrádka nemcsak hogy érdeklődött „az asszonyokkal és porontyakkal zsúfolt, szép kádéeff-gőzhajó” elsüllyedése iránt, nemcsak hogy kifaggatta felőle a szerencsétlenséget túlélő nagyanyát, arra is kész volt, persze nem utolsósorban nagyanyai kívánságra, hogy rendkívüli ismereteit az ajándékba kapott számítógép segítségével Ausztrália-

tól Alaszkáig világgá kürtölje az egész „miskulanciával” együtt.

– Ez már csak nincs megtiltva, bíró úr? Vagy igen? – rikoltotta Anya, és a róka fejét középre igazította.

A gyilkosság áldozatáról csupán mellékesen ejtett szót. Örült neki, állította, hogy az ő Konrád-kája ezen az úton-módon – „vagyis a számítómicsodán keresztül” – összebarátkozott egy másik fiúval, még ha nem ismerték is egymást személyesen, és gyakran eltérő véleményen voltak is, mert az ő drága unokája amúgy mindig magányos. Ilyen a természete. Még a ratzeburgi kis barátnőjével való viszonya is – „egy fogorvosnak asszisztál” – inkább csak laza kapcsolatnak tekinthető – „sosem volt köztük szex vagy ilyesmi”, azt ő pontosan tudja.

Ezt és még ennél is többet mondott Anya a védelem tanújaként meglehetősen korrekt módon és irodalmi németséggel, ügyelve a választékosságra. Dicsérőleg nyilatkozott a bíróság előtt Konrád „lelkiismereti kérdésekkel kapcsolatos érzékenységről”, „hajlíthatatlan igazságszeretetről” és „töretlen büszkeségéről Németországot illetően”. Éppen azt bizonygatta, mennyire nem törődött vele, hogy Konrád számítógépes barátja zsidó fiú, amikor a fiatalokúak államügyésze megnyugtatta: már régóta ismert és

dokumentálható tény, hogy az áldozat szülei egyáltalán nem zsidók: Stremplin apuka egy württembergi lelkészcsalád sarja, a felesége pedig generációkra visszamenőleg egy Badenben őshonos parasztszalád leszármazottja. Anyát ez a fejlemény láthatóan felzaklatta. A rókabundán babrált, néhány másodpercre felöltötte nemvagyok-itthon-arckifejezését, aztán felhagyott irodalmi német erőlködéseivel, és felcsattant:

– Mi átverés! Honnét tudhatta volna azt az én Konrádkám, hogy ez a David csak álzsidó? Hogy csak hamiskodott magával meg másokkal, amikor egyvégtibe echte zsidóként viselkedett, és folyton a németek szegyeimről beszélt...

Amikor Anya a meggyilkoltat „közönséges csalónak” és „szélhámos gazembernek” ócsárolta, az elnöklő bíró megvonta tőle a szót. Természetesen Konny, aki Anya fondorlatos istenkedését finom mosollyal nyugtázta, a legkevésbé sem látszott megszeppentnek, netán csalódottnak, amikor az ügyész – nem kevés malíciával – bemutatta a magát online Dávidnak kiadó Wolfgang Stremplin, mint mondta, „árja származási bizonyítványát”. A fiam a bizonyosság nyugalmaival fűzött kommentárt ahhoz, amit már amúgy is tudott:

– Ez nem változtat a tényálláson. Kizárólag nekem állt módomban eldönteni, hogy a számom-

ra Dávidként ismert személy zsidóként beszél és cselekszik-e.

Amikor az elnöklő bíró feltette neki a kérdést, hogy találkozott-e valaha is, akár Möllnben, akár Schwerinben, igazi zsidóval, Konny határozott nemmel válaszolt, de hozzátette:

– A döntésem szempontjából ez nem is volt releváns. Elvből lőttem.

Ezután a pisztolyról folyt a szó, melyet a fiam a bűncselekmény után a magas déli partról a Schwerini-tó vizébe hajított, és amelyről Anya röviden csak ennyit nyilatkozott:

– Hogy akadt volna a kezem ügyibe az a holmi, bíró úr? Konrádka maga takarította a szobáját, ebből egy szikrát se engedett.

A fegyver eredetét firtató kérdésre a fiam azt válaszolta, hogy a stukker – egyébként egy hét milliméteres Tokarov a szovjet hadsereg készletéből – már másfél évvel azelőtt a birtokába került. Szüksége volt rá, mert a Mecklenburg környéki szélsőjobb fiatalok megfenyegették. Nem, neveket nem akar, és nem is fog említeni.

– Volt bajtársakat nem árulok el!

A fenyegetés előzménye egy előadás volt, amelyet akkoriban tartott egy nemzeti érzelmű bajtársi kör meghívására. Témája, „A *Wilhelm Gustloff* KdF-hajó sorsa születésétől a pusztulásáig” túl igényesnek bizonyult hallgatósága egyes tag-

jai, elsősorban „a fejüket sörivásra adó agyamentek” számára. A kopaszokat különösen a hajót kockázatos pozícióból elsüllyesztő szovjet tenger-alattjáró-parancsnok katonai teljesítményének objektív értékelése bősztette fel. A pofozógépek egyike-másika később leoroszbarátozta, a nyílt utcán többször megfenyegette, sőt tettelegesen is bántalmazta Konnyt.

– Ekkor megértettem, hogy fegyvertelenül nem szabad ezekkel a vulgárnácikkal találkozni. Érveléssel hiába próbálsz meggyőzni őket.

Az előadás, melyet Konny kilencvenhat elején tartott egy schwerini vendéglőben, az említett bajtársi kör hétvégi találkozásán, és két további referátum, melyeket nem tarthatott meg, de szövegük ott feküdt a bíróság előtt, különleges szerepet játszott a tárgyalás további szakaszában.

AMI az első kiselőadást illeti, mindketten leszereltünk. Gabinak és nekem tudnunk kellett volna a Möllnben történetekről. De homokba dugtuk a fejünket. Gabinak, lévén tanárnő (még ha nem is ugyanabban az iskolában), nyilván a fülébe jutott, hogy letiltották a fia kényes témáról tartandó előadását, hivatkozással annak „tévelygő tendenciájára”; be kell azonban ismernem, hogy én is több érdeklődést mutathattam volna a fiam dolgai iránt. Ütemezhettem volna például

– hivatásbeli elfoglaltságaim miatt sajnos rendszertelen – möllni látogatásaimat úgy, hogy lehetőségem nyíljk kérdéseket feltenni a szülői értekezleten, még akkor is, ha ezáltal vitába keveredtem volna valamelyik korlátolt tanerővel.

– Hogyhogy letiltották? Hol itt a tolerancia?! - vagy valami hasonlót kiálthattam volna. Konny előadása ugyanis – alcíme: „Az Örömben az Erő nemzetiszocialista egyesület pozitív aspektusai” – némi szint hozott volna az igen egyhangú „társadalomtudomány” tantárgy oktatásába. De nem vettem részt egyetlen szülői értekezleten sem, Gabi pedig úgy vélte, nem szabad megnehezítenie tanár kollégái amúgy is nehéz dolgát szubjektív anyai kifogásaival, ráadásul ő „szigorúan sík-raszállt a barna pszeudoideológia mindennemű elbagatellizálása ellen”, és a fiával szemben mindig is baloldali pozícióit védelmezte, ma már belátja, gyakran túlságosan türelmetlenül.

Semmi nem ment fel minket. Nem lehet mindezt Anyára vagy a bornírt tanerő-morálra tolni. S miközben folyt a per, volt feleségemnek és nekem be kellett látnunk – bár ő vonakodva és a pedagógia korlátaira hivatkozva tette ezt –, hogy valamit elrontottunk. Ó, bárcsak sohase lett volna belőlem, az apátlanból, apa!

HASONLÓ szemrehányásokkal illették magukat egyébiránt szegény David szülei is, akinek a keresztnéve valójában Wolfgang volt, és akinek zsidóbarát magatartása nyilvánvalóan felbőszítette a mi Konnyukat. Mindenesetre amikor Gabi és én a messziről érkezett házaspárral a tárgyalás szünetében először tétova, aztán egyre őszintébb beszélgetésbe elegyedtünk, Stremplin úr bevallotta nekem, hogy az egyik nukleáris kutatóközpontban végzett tisztán tudományos tevékenységén túlmenően talán a történelmi eseményekkel kapcsolatos óvatos állásfoglalása volt az, ami elidegenüléshez, mi több, elnémuláshoz vezetett közte és a fia közt. Wolfgang számára különösképpen az a viszonylagos távolságtartás volt elfogadhatatlan, amellyel apja a nemzetiszocialisták uralmát szemlélte.

– Hja, az eredmény fokozódó elhidegülés lett.

Stremplinné pedig elmesélte, hogy Wolfgang mindig is különc volt. A vele egykorúakkal csupán egy-egy pingpongjátszma erejéig keresett kontaktust. Arról sem tudnak, hogy komolyabb kapcsolata lett volna egy lánnyal. Wolfgang már korán, tizennégy éves korában magára aggatta a David keresztnévet, és oly mértékben belelovalta magát a vezeklő gondolatokba a németek – Isten látja lelküket – untig megbánt háborús bűnei és

népirtása miatt, hogy végül mindent, ami zsidó volt, valahogy szentnek tekintett. Tavaly karácsonyra kimondottan egy hétágú gyertyatartó volt a kívánsága. És olyan idegenül hatott, ahogy a szobájában ült szíve csücske, a számítógép előtt abban a kis sapkában, amit vallásos zsidók viselnek.

– Folyton azt kérte, hogy kóser ételeket főzzek!

Csak ezzel tudja megmagyarázni, miért játszott el az ő Wolfgangja a mózeshitű David szerepét az interneten. Szülei intelmei, hogy egyszer véget kell vetni az örökös vádaskodásnak – egyik fülén be, a másikon ki.

– Az utóbbi időben teljesen megközelíthetetlen volt a számunkra. Éppen ezért fogalmam sincs, hogyan jutott eszébe ez a szörnyű pártfunkcionárius, meg ez a gyilkos, ez a Frankfurter nevű orvostanhallgató. Lehet, hogy túl korán hagyunk fel a nevelésével?

Strempplinné akadozva beszélt. A férje egyetértőleg bólogatott. Wolfgang tisztelte ezt a David Frankfurtért. Állandó dávidésgóliátozása bárgyú volt ugyan, de ő nyilvánvalóan komolyan gondolta. Öccsei, Jobst és Tobias froclizták is a túlhajtott kultusz miatt. Wolfgang íróasztalán egy keletes fénykép is állt a davosi gyilkosság idején még fiatal férfiról. Aztán ott volt a sok könyv, újságkivágás és számítógéppel kinyomtatott

anyag, aminek nyilván mind köze volt ahhoz a Gustloffhoz, meg a róla elnevezett hajóhoz.

– Azért az borzasztó – mondta Stremplinné –, ami ott a tengeren történt. Annyi gyerek! Egyszerűen nem tudunk róla semmit. Még a férjem sem, pedig szabadidejében a német közelmúltról írt tanulmányokat bújja. Sajnos, ami a *Gustloff*-ot illeti, az ő ismeretei is hiányosak voltak egészen addig, amíg...

Sírt. Gabi vele sírt, és tehetetlenségében egyik kezét Stremplinné vállára helyezte. Nekem is bőgni lett volna kedvem, de az apák megelégedtek egy pillantással, amelyben kölcsönös megértés csillant.

Többször is találkoztunk még Wolfgang szüleivel, a bíróság épületén kívül is. Liberális emberek, akik inkább önmaguknak, semmint nekünk tettek szemrehányást. Azon voltak, hogy megértsek a történeteket. Nekem úgy tűnt, a tárgyalás alatt figyelmesen hallgatták Konny általában hosszadalmas fejtegetéseit, mintha azt remélték volna, hogy tőle, fiuk gyilkosától megtudnak valamit, ami fényt gyújt a fejükben. Rokonszenvvel viseltettem Stremplinék iránt. Az ötven év körüli, szemüveges, ápolt külsejű, ősz hajú férj azt a típust testesítette meg, aki mindent relativizál, még a kézzelfogható tényeket is. A negyvenes évei közepén járó, de a koránál fiatalabbnak kinéző

feleség pedig hajlamos volt mindent valamiképp megmagyarázhatatlannak érzékelni. Például amikor Anyára terelődött a szó, azt mondta:

– A fiuk nagymama minden bizonnyal figyelemre méltó asszony, de számomra kissé rémisztőnek tűnik...

Wolfgang öccseiről megtudtuk, hogy egészen más fából faragták őket, mint a bátyjukat. És Stremplinnét még mindig legidősebb fia iskolai teljesítménye aggasztotta – fizikából és matematikából gyengélkedett –, mintha Wolfgang „valahogy” még eleven volna, és hamarosan le kellene érettségiznie.

Egy újmódi kávéházban telepedtünk le: bár-székeken ültünk egy magas körasztal körül. Mindannyian capuccinót rendeltünk. Süteményt egyikünk sem. Mi ketten el-elkalandoztunk a témától, mintha úgy éreznénk, számot kell adnunk a velünk nagyjából egyidős Stremplinének korai válásunk okairól. Gabi röviden kifejtette véleményét: ma már normális, ha egy házasság zsák-utcába jut.

– Nem kell kudarcként felfogni...

Én türtőztettem magam, és átengedtem minden valamelyest megmagyarázhatót a volt feleségemnek. Aztán megelégedtem a dolgot, és a Möllnben és Schwerinben elmaradt iskolai kisleadásokra tereltem a szót. Gabi meg én azon-

nal vitatkozni kezdtünk, mint a régi szép időkben. Az az oka a fiunk tragédiájának és az összes szörnyű következménynek – szögeztem le –, hogy nem adhatta elő nézeteit január 30-áról, és nem méltathatta az Örömben az Erő náci szervezet szociális jelentőségét. Gabi közbeszólt:

– Tökéletesen érthető a tanár elutasító reakciója. Végére is ez a dátum Hitler hatalomátvételét idézi, nem pedig egy mellékszereplő véletlenül ugyanerre a napra eső születésnapját. Hiába próbált Konny, főként „Az emlékművédelem mulasztásai” című alpontban, se vége, se hossza értekezni ennek az alaknak a mélyebb jelentőségéről...

A BÍRÓSÁGON két tanár – egy möllni és egy schwerini –, akik egyébként megerősítették, hogy a vádlott iskolai teljesítménye jó és jeles között mozgott, tanúvallomást tett a nem engedélyezett kiselőadásokról. Egymással összhangban – ezúttal a német-német egyetértés jegyében – mindkét nevelő azt vallotta, hogy a nyilvánosság elé nem engedett szövegek kiváltképpen nemzetiszocialista eszmékkel voltak megfertőzve, melyek ráadásul alattomosan intelligens módon nyilvánultak meg, például az „osztály nélküli társadalom” propagálásában vagy az „ideológiamentes emlékművédelem” ügyesen becsempészett követelésé-

ben – természetesen az egykori náci pártfunkcionárius, Gustloff eltávolított síremléke apropóján, akit Konrád Pokriefke tanuló második, nem engedélyezett előadásában „Schwerin nagy fiaként” szándékozott bemutatni. Az ehhez hasonló veszélyes téveszmék terjesztését nevelői felelősségérzetből meg kell akadályozni, annál is inkább, mert mindkét iskolában növekszik a szélsőjobb beállítottságú tanulók száma. Végül a keletnémet tanár hangsúlyozta iskolájának „antifasiszta hagyományait”, a nyugatnémetnek csak a meglehetősen elkoptatott „Állj legelőbb ellent!”-formula jutott eszébe.⁵¹

Összességében, ha eltekintünk Anya kirohanásaitól, valamint Rosi tanúvallomásától, aki könyvek között egyre csak azt bizonygatta, milyen hűségesen ki fog tartani továbbra is „Konrád Pokriefke bajtárs” mellett, a tanúkihallgatások tárgyszerűen zajlottak le. Minthogy a fiatalok bíróságán nem nyilvánosak a tárgyalások, a hatásos szónoklatokhoz hiányzott a közönség. Az elnöklő bíró azonban – aki néha, mintha lazítani akarna az eljárás halálos komolyságán, apró tréfákat engedett meg magának – megadta a lehetőséget a fiamnak, hogy rávilágítson tette indítékaira, amit Konny kiadásán, szabad előadásra éhesen meg is tett.

Természetesen Ádámnál és Évánál kezdte, vagyis az NSDAP későbbi országos csoportvezetőjének világra jövetelénél. Miközben méltatta Svájcban végzett szervezői tevékenységét, és a tudóvész leküzdését kikiáltotta „az erő győzelmének a gyengeség felett”, sikerült élethű hőst farragnia Gustloffból. Végül tehát mégis megadatott Konnyinak, hogy éltesse „Schwerin tartományi főváros nagy fiát”. Ha lett volna jelen közönség, lehet, hogy a hátsó sorokon helyeslő morajlás futott volna végig.

Amikor előadásában a davosi gyilkosság előkészítéséhez és kivitelezéséhez ért (Konrád hamarosan elszakadt jegyzeteitől, az idézetektől), nagy súlyt fektetett a merényletkez használt fegyver legális beszerzésére, és a leadott lövések számára:

– David Frankfurter is négyszer talált célba, akárcsak én.

A fiam párhuzamot vont Frankfurter tettének kantoni bíróság előtt bevallott oka – azért lőtt tudniillik, mert zsidó – és saját motívumai között, sőt még egy lépéssel tovább ment:

– Azért lőttem, mert német vagyok, és mert Dávidból az örök zsidó beszélt.

A churi kantoni bíróság előtti perre nem sok időt vesztegetett. Annyit azért elmondott, hogy szemben Grimm professzorral és Diewerge bírodalmi szónokkal, ő nem hiszi, hogy Frankfurter-

nek lettek volna zsidó felbujtói. A tisztesség úgy kívánja, hogy leszögezze: ahogy ő, úgy Frankfurter is „teljességgel belső szükségszerűségből” cselekedett.

Ezután meglehetősen szemléletesen felidézte a schwerini állami gyászszertartást, még az időjárási viszonyokról – „hószállingózás” – sem feledkezett meg, és nem hagyta ki egyetlen utca nevét sem, amelyen a gyászmenet végighaladt. Aztán egy kitérő után – „az Örömben az Erő nemzeti-szocialista egyesület célkitűzése, feladata és munkája” –, mely a mégoly higgadt bíró türelmét is próbára tette, rátért a hajó gyártására.

Bíróság előtt mondott beszédének ezt a részét a fiam nyilvánvalóan nagy élvezettel adta elő. Kézmozdulatok kíséretében ismertette a hajó hosszúságát, szélességét és merülését. A vízre bocsátáshoz és a – mint mondta – „vértanúözvegy” által celebrált keresztelőhöz kapcsolódóan nem mulasztotta el vádlón felpanaszolni, mi történt Schwerinben közvetlenül a Nagynémet Birodalom bukása után:

– Hedwig Gustloffot jogtalanul megfosztották vagyonától, majd elűzték a városból!

Ezután rátért a felszentelt hajó belső életére. Beszámolt a dísztermekről, az étkezdékről, a kabinok számáról, az „E” fedélzeti uszodáról. Végül összefoglalóan megállapította:

– Az osztályok nélküli *Wilhelm Gustloff* motorhajó a nemzeti szocializmus eleven kifejeződése volt, máig példamutató maradt, és áldásos lesz a távoli jövőre nézve is!

Az volt az érzésem, mintha az utolsó felkiáltó-jel után a fiam a nem létező publikum reakcióját fürkészte volna; egyúttal elkapta a bíró elszigorodó, rövidségre intő tekintetét. Konny viszonylag gyorsan (mondaná Stremplin úr) tért rá a hajó utolsó útjára és elsüllyesztésére. A katasztrófában megfulladtak és megfagyottak ijesztően magas számát „durván becsültnek” nevezte, és összevetette a többi hajószerencsétlenség messze kisebb mérvű emberveszteségével. Aztán ismertette a túlélők számát, hálával emlékezett meg a kapitányokról, elsikkasztott engem, vagyis az apját, megemlítette viszont a nagyanyját:

– Jelen van a teremben a hetvenéves Ursula Pokriefke, akinek nevében itt és most tanúskodom. – Mire Anya felemelkedett, és fehér hajjal, rókával a nyaka körül játszani kezdte az esztét. Ő is nagy közönség előtt lépett fel.

Ekkor Konny, mintha véget akarna vetni a csak számára hallható tetszésnyilvánításnak, hangsúlyozottan tárgyilagos hangot ütött meg, méltatta az egykori segéd-fedélzetmester, Heinz Schön „érdemekben gazdag, aprólékos munkáját”, és sajnálatát fejezte ki amiatt, hogy kincskereső

búvárok a háború után folyamatosan megdézsmálták a *Gustloff-roncsot*:

– Szerencsére ezek a barbárok nem találták meg sem a Birodalmi Bank aranyát, sem a legendás borostyánszobát⁵²...

Ezen a helyen a túlontúl is türelmes elnöklő bíró egyetértő bólintását véltem észrevenni, de a fiam, mintha tudomásul sem vette volna, máris továbbsiklott, s rátért az *S13*-as jelzésű szovjet tengeralattjáró parancsnokának személyére: Alekszander Marinyeszkót a hosszú szibériai fogtság után végre mégis rehabilitálták.

– Sajnos csak rövid ideig örülhetett a kései megtiszteltetésnek. Nem sokkal utóbb meghalt rákban...

Egyetlen rossz szót sem hallottunk az előzőleg az interneten emlegetett „alsórendű orosz csürhéről”. Helyette a fiam azzal lepte meg a bírót, az ülnököket és nyilván az ügyészt is, hogy elnézést kért Dávidtól, azaz Wolfgang Stremplintől amiatt, hogy weblapján oly sokáig értékelte a *Wilhelm Gustloff* elsüllyesztését kizárólag nőkön és gyermekeken elkövetett gyilkosságként. David jóvoltából azonban belátta, hogy az *S 13*-as parancsnoka a számára ismeretlen hajót joggal tekinthette katonai objektumnak.

– Ha itt hibáról beszélhetünk – emelte fel a hangját Konny –, akkor a legfelsőbb tengerészeti

vezetést, a főtengernagyot kell hibáztatnunk, aki engedélyezte, hogy a menekülteken kívül katonai személyeket is behajózzanak. A bűnös neve: Dönitz!

Konrád kis szünetet tartott, mintha várnia kellene, amíg a tárgyalóteremben elcsitul a bekialások zaja. Ám az is lehet, hogy csak zárszavak után keresgért. Végül megszólalt:

– Vállalom, amit tettem. De kérem a tisztelt bíróságot, ne hagyja figyelmen kívül, hogy az általam végrehajtott kivégzés csak egy magasabb összefüggésben értelmezhető. Tudom, Wolfgang Stremplin közvetlenül az érettségi vizsga előtt állt. Erre sajnos nem lehettem tekintettel, mert jóval nagyobb dologról volt és van szó: Schwerin tartományi székhelynek végre az őt megillető helyen kell tisztelnie nagy fiát. Felhívást teszek közzé arra, hogy a tó déli partján, ott, ahol én a magam módján megemlékeztem a vértanúról, emeljenek egy emlékművet, amely a mostani és a jövőendő nemzedéket a zsidó kéz által orvul meggyilkolt Wilhelm Gustloffra emlékezteti. Ahogy néhány évvel ezelőtt Szentpétervárott Alekszander Marinyeszko tengeralattjáró-parancsnok, „a Szovjetunió hőse” előtt végre emlékmű felállításával tisztelegtek, úgy nekünk is illenék méltányolnunk azt a férfiút, aki 1936. február 4-én életét adta azért, hogy Németország végre meg-

szabaduljon a zsidó igától. Nem félek elismerni, hogy zsidó részről szintén indokolt lenne szobrot állítani – Izraelben, ahol David Frankfurter nyolcvanegyben meghalt, vagy Davosban – annak az orvostanhallgatónak az emlékére, aki népének négy, pontos lövéssel jelt adott. Vagy egy bronz-tábla... az is teljesen rendben való lenne.

Ekkor végre felcsattant az elnöklő bíró:

– Na, ebből elég!

A teremben csend támadt. A fiam magyarázata, nem is, ömlengése nem maradt minden hatás nélkül; előadása azonban sem enyhítőleg, sem súlyosbítólag nem befolyásolta az ítéletet, mert a bíróság nyilvánvalóan felismerte a Konny beszédaradatában rejlő, önmagában véve következetes téveszmét; örült képzetek, amint azt szakértői vélemények többé-kevésbé meggyőzően alátámasztották.

ÁLTALÁBAN véve nem sokra tartom ezeket a tudományos lepelbe bújtatott agyalásokat. Mégsem lehetetlen, hogy az egyik szakértő, aki a sivár családi élet lélektanára specializálódott, nem fogott mindenestül mellé, amikor jelentésében a gyilkosságot „egy elmagányosodott ember kétségbeesett tettének” nevezte, és a vádlott apa nélküli ifjúságára vezette vissza, miközben, mélyebb okok után kutatva, a hajánál fogva rán-

cigálta elő az én apátián születésemet és fölnövekedésemet is. A másik két szakvélemény hasonlóan előre kitaposott ösvényen közelítette meg a kérdést. Akibújt-akinem egy család magánterületén. Végül mindig az apa a hunyó. Pedig mint Konny nevelésére egyedül jogosult, Gabi volt az, aki visszatarthatta volna a fiát attól, hogy Möllnből Schwerinbe költözzék, s így végérvényesen Anya karmai közé kerüljön.

Ő, csakis ő az oka mindennek, a rókaprémes boszorkány! Lidérc volt világéletében, ahogy őt valaki, aki régtől fogva ismeri, és tán dolga is akadt vele, jellemezte. Mert amikor Tulláról beszél... rajongás remeg a hangjában... misztikus dolgokkal hozakodik elő... Szerinte Tullának valami kasub vagy kosznjewjei víziszellem, Tul, Thula vagy Duller volt a keresztapja.

Félrebillent fejjel – kőszürke szeme így szinkronba került a róka üvegszemével – fókuszált Anya a magáét mondó szakértőre. Ott ült, és mozdulatlanul figyelt, hogyan festi alá a papírzörgés apai alkalmatlanságom vezérmotívumát, s hogyan kerekedik ki ebből füleinek tetsző muzsika. Anyát a szakértői vélemények csak marginálisan említették, valahogy így:

– Az önmagában véve jó szándékú nagyanyai gondoskodás nem pótolhatta az apát és az anyát a veszélyeztetett fiatalkorú életében. Mindazonáltal

tal feltételezhető, hogy a nagyanya hányattatásai (menekülés terhesként a süllyedő hajóról, majd a szülés) az unokára részint formálóan, részint a heves átélés miatt összezavaróan hatottak...

A szakértők által ejtett rovátkát a védő megpróbálta elmélyíteni. Korombéli, igyekvő ember, akit exfeleségem kért fel, ám akinek nem sikerült Konny bizalmába férkőznie. Mindannyiszor, ha „meggondolatlanságról” vagy „nem előre kitervelt bűncselekményről” beszélt, és megpróbálta a gyilkosságot felindulásból elkövetett emberöléssé finomítani, a fiam önkéntes beismerései megghiúsították a védő minden igyekezetét:

– Körültekintően, hideg fejjel cselekedtem. Távol állt tőlem minden gyűlölet. A gondolataim tisztán tárgyilagosak voltak. Az első, sajnos túl mélyre eresztett haslövés után a három további lövést célzottan adtam le. Fájdalom, csak pisztollyal. Örültem volna, ha nálam is revolver van, mint Frankfür térnél.

Konny teljességgel tudatában volt saját felelősségének. Túl hamar felnőtté érve, szemüvegesen, fűrtös fejjel, önmaga vádlójaként állt a bíróság előtt. Fiatalabbnak nézett ki tizenhét évesnél, de olyan koraéretten beszélt, mintha gyorstalpaló tanfolyamon tett volna szert élettapasztalatára. Elutasította például, hogy a szüleit hibáztassák. Elnéző mosollyal mondta:

– Anyámmal semmi bajom nincs, még ha gyakran az idegeimre ment is az állandó auschwitzos szövegével. Apámat meg felejtse el a bíróság, amilyen gyorsan csak lehet, én is ezt teszem már évek óta.

Gyűlölt volna a fiam? Képes volt Konny egyáltalán gyűlölni? Több ízben is nemmel válaszolt arra a kérdésre, hogy gyűlöli-e a zsidókat. Hajlok rá, hogy Konny esetében tárgyasított gyűlöletről beszéljek. Takarékos lángon égő gyűlöletről. Mint egy örökmécses. Korcs szenvedélytelenséggel tényező gyűlöletről.

Vagy lehet, hogy a védő nagyon is a lényegre tapintott, amikor az Anya által sugallt csüggést Wilhelm Gustloff személyén apapótlék-keresésként értelmezte? Elgondolkodtató, hogy Gustloff házassága gyermektelen volt, s az apát keresgélő Konrád Pokriefke előtt így megnyílt egy virtuálisan kitölthető rés. Végére is az új technológia, különösen a világháló lehetővé tesz egy serdülő számára ilyesfajta menekülést a magány elől.

E mellett a feltételezés mellett szól, hogy Konny, mielőtt a bírótól a tárgyalás ezen a pontján szót kapott, lelkesedéssel, mi több, melegséggel a hangjában beszélt a „vértanúról”:

– Miután kutatásaim arra az eredményre vezettek, hogy Wilhelm Gustloff szociális elkötelezettsége inkább Gregor Strasser, mint a Führer ha-

tása alatt állt, egyedül őt láttam követésre érdemes példaképnek, amit a honlapomon ismételten és hangsúlyozottan kifejezésre is juttattam. Belső tartásomat a vértanúnak köszönhetem. Szent kötelességem volt, hogy megbosszuljam a halálát!

Amikor a fiatakorúak ügyésze erre meglehetősen makacsul a zsidók iránti megvetése felől faggatta, így válaszolt:

– Teljességgel rosszul ítéli meg a dolgot! Elvileg semmi kifogásom a zsidók ellen. Ám Wilhelm Gustloffhoz hasonlóan azt a meggyőződést képviselem, hogy az árja népek családján belül a zsidó idegen test. Mindannyiuknak Izraelbe kellene menniük, mert oda valók. Itt nem viselhetők el, ott viszont sürgető szükség van rájuk az ellenséges környezet elleni harcban. David Frankfurternek abszolút mértékben igaza volt, amikor a börtönből való szabadulása után azonmód Palesztinába ment. És teljesen rendjén való, hogy később az izraeli védelmi minisztériumban vállalt munkát.

A pert figyelve, az volt a benyomásom, hogy mindazok közül, akik megszólaltak, egyedül a fiam beszélt világosan. Míg Konny gyorsan a lényegre tért, nem veszítette el a fonalat, mindenre volt kész válasza és tettét érthetően megindokolta, a vád és a védelem, az egy húron pendülő három szakértő, a bíró, az ülnökök tanácstalanul

bolyongtak a tett indítéka után kutatva, és Istent és Freudot hívták segítségül. Folyton azon voltak, hogy „szegény fiút”, ahogy a védő fogalmazott, a társadalmi körülmények, egy tönkrement házasság, az egyoldalú iskolai tanterv és az istentelen világ áldozatává tegyék. Sőt végül, ahogy exfeleségemnek volt képe megjegyezni, „a nagyanyától az unokára örökített géneket” nyilvánították bűnösnek.

A bűncselekmény tulajdonképpen áldozatáról, az érettségiről épp csak lemaradt Wolfgang Stremplinről, aki magából online Dávidot csinált, jóformán nem is esett szó. Szégyenletesen kispórolták, csak mint célobjektum szerepelt. A védő például úgy vélte, felróható neki a valóság tényeinek provokatív szándékú meghamisítása. Noha nem mondták ki a „magának köszönheti” megállapítást, ott lapult olyan mellékmondatokban, mint: „az áldozat szinte felkínálta magát”, vagy „súlyos elővigyázatlanság volt részéről, hogy a vitát átranzponálta az interneten kívüli valóságba.”

Egy szó, mint száz, a tettesnek jóval több együttérzésben volt része. Nyilván ezért történt, hogy a Stremplin házaspár meg sem várta az ítélethirdetést, és hazautazott. Ám előtte Gabit és engem a bírósági épülettel szemközti kávéházban biztosítottak róla, hogy nem óhajtják a

fiunk súlyos megbüntetését, s hogy ezzel bizonyára Wolfgang is egyetértene.

– Mentések vagyunk mindennemű bosszúvágytól – jelentette ki Stremplinné.

HA CSUPÁN hivatalból, azaz újságíróként lettem volna jelen, „mérsékelt büntetésnek”, ha nem egyenesen „igazságszolgáltatási skandalumnak” fitymáltam volna a felindulásból elkövetett emberöléssé enyhített ítéletet: így azonban, újságírói kötelmeimtől szabadon és egészen a fiamra koncentrálva, aki rezzenéstelen arccal fogadta a hétévnyi, fiataalkorúak fogházában letöltendő szabadságvesztést, elszörnyedtem. Elvesztegetett évek! Ha le kell ülnie az egész büntetését, huszonnégy éves lesz, mire... Megedződve – hisz napjai bűnözők és valódi szélsőjobbboldaliak között telnek majd – és szabadon élhet azután, de előreláthatólag visszaeső lesz, és újra börtönbe kerül. Nem! Ezt az ítéletet nem lehet elfogadni!

Konny azonban nem akart élni az ügyész által felkínált lehetőséggel: perújrafelvétellel kivívni az ítélet felülbírálását. Csak azt adhatom itt közre, amit állítólag Gabinak mondott:

– Nem fér a fejembe, hogy mindössze hét évet kaptam. A zsidó Frankfurterre annak idején tizenennyolc évet sóztak, igaz, hogy csak kilenc és felet ült le belőle...

Engem nem kívánt látni, mielőtt elvezették. De nem is az anyját ölelte át ott a tárgyalóteremben, hanem a nagyanyját, aki magas sarkú cipője ellenére is csak Konny melléig ért. Amikor indulnia kellett, körülpillantott, mintha valakit keresne; lehet, hogy David, azaz Wolfgang szüleit hiányolta.

Nem sokkal ezután ott álltunk a Dremmlerplatzon a tartományi bíróság épülete előtt. Végre cigaretta nyomhattam a képembe. És ekkor ránk szakadt Anya dührohama. A rókával – a hivatalos alkalmakra viselt prémnyakékkal – együtt levetközte egyetlen irodalmi németiségét is:

– Hol itten az igazság?!

Dühöngve kitépte szám sarkából a cigaretta, és szétaposta valami helyett, aminek lakolnia kellett. Aztán felsikoltott – „Disznóság!” –, és csak mondta, mondta a magáét:

– Nincs igazság a földön! Mer nem ezt a kölköt, engem kellett volna bedutyizni. Naná, tőlem kapta előbb azt a kompjúterszarságot, tavalyelőtt húsvétra meg a stukkert, mer azok a kopacok személyessen megfenyegették az én Konrádkámat. Eccer tisztességesen véresre verve jött haza. De ő egy árva Konny nem sok, annyit se ejtett! Ó, hogy az a!... Ott volt nekem az má' rég a sublótba: a fordulat után vettem a ruszki piacon, áron alul. De hát kérte tőlem a bíróságon valaki is, honnét való az a mifene...

A TILTÓ tábla kezdettől fogva állt. Szigorúan megtiltották, hogy Konny gondolataival spekuláljak, gondolatjátékként színre vigyem mindazt, amin töpreng, vagy egyszerűen csak lejegyezzem, ami a fejében megfordulhat és idézhető lenne.

– Senki sem tudja – mondta az Öreg –, mit gondolt Konrád, vagy mit gondol most. Minden homlok, így az övé is, légmentesen zár. Senki földje egy szóvadász számára. Zárt övezet. Nincs értelme feszegetni a koponyatetőt. Különben sem mondja ki senki, amit gondol. Ha mégis megpróbálná, már az első fél mondatával hazudna. A mondatok, melyek így kezdődnek: „Ekkor arra gondolt, hogy...” vagy „Felmerült benne a gondolat, hogy...” mindig is mankók voltak. Semmi sem zár jobban egy koponyánál. Még fokozódó kínok sem csikarhatnak ki belőle hiánytalan vallomást. Csakugyan, még a halál pillanatában is lehet csalni gondolatban. Ezért sem tudhatjuk, mit gondolt Wolfgang Stremplin, amikor megfogant benne az elhatározás, hogy egy David nevű zsidó szerepét játssza majd az interneten, vagy mi ment végbe szó szerint a fejében, amikor a Kurt Bürger turistaszálló előtt meglátta, hogy

online Wilhelmként ismert barátellensége – immár mint Konrád Pokriefke – előhúzza anorákja jobb zsebéből a pisztolyt, hogy az első, a haslövés után három további lövést eresszen vendége fejébe és az abba rekesztett gondolatokba. Csak annyit látunk, amennyit látunk. A felület, bár nem árul el mindent, azért eleget. Egyszóval hagyjuk békén a gondolatokat, főként az utólag kigondoltakat. így, csínján bánva a szavakkal, gyorsabban a végére érünk.

De jó, hogy az Öreg nem is sejti, milyen gondolatok másznak elő jobb és bal agyféltekém tekervényeiből: ijesztően értelmet nyerne, akaratom ellenére félénken őrzött titkokat vetnek prédául, lelepleznek, úgyhogy meg vagyok rémülve, s próbálok gyorsan valami másra gondolni. Például egy Neustrelitzbe vihető ajándékra, apró figyelmességre, amit a fiam számára igyekeztem kiötleni, olyasvalamire, ami illik az első látogatáshoz.

A sajtószolgálaton keresztül beszereztem a perrel kapcsolatos összes újsághírt, többek között a *Badische Zeitung* egyik fényképét Wolfgang Stremplinről. Kedves arc, de semmi különös: valaki, aki érettségire készül, mindenestre katonaköteles korban van. Szája szögletén mosoly, szeme körül szomorkás vonások. Kissé hullámos, sötétszőke haját választék nélkül viseli. Egy fiatalember, akinek a feje oldalra billen a nyitott ing-

gallérból. Egy idealista tán, akinek mittudoménmi jár a fejében.

Egyébként csalódást okozott a fiam perével kapcsolatban megjelenő anyag szűkös terjedelme. Az ügy tárgyalása idején egymást érték a szélsőjobbboldaliak által elkövetett bűncselekmények a frissen egyesített Németország mindkét felében; Potsdamban például egy magyarnak rontottak neki baseball-ütőkkel, Bochumban pedig agyonverték egy nyugdíjast. A fáradhatatlan skinhaedek ott csaptak le, ahol tudtak. Minden napossá váltak a politikai indíttatású, erőszakos cselekmények, akárcsak a jobboldalnak szóló figyelmeztetések; a sajnálkozó politikusok ügyetlenül elejtett mellékmondataikkal csak olajat öntöttek a tűzre. Persze az is lehet, hogy Konrád pere iránt akkor csappant meg az érdeklődés, amikor fény derült az elvitathatatlan tényre: Wolfgang Stremplin nem is zsidó. Mert eleinte, közvetlenül a bűncselekmény után országszerte vastag címsorok hirdették: „Agyonlőttek egy zsidót!” és „Zsidógyűlölet vezérelte a gyilkost”. Hasonló értelmű volt a Wolfgang fényképe alatt álló szöveg is, melyet ollóval eltávolítottam: „Az antiszemita agresszió legújabb áldozata”.

Wolfgang Stremplin újságbéli fotója tehát ott lapult vásárfia gyanánt a mellényzsebemben, amikor első ízben látogattam el a fiatalkorúak

büntetés-végrehajtási intézetébe (leromlott állagú épület, megérett a bontásra). Konny köszönetet mondott, amikor a háromrét hajtott fénymásolatot az orra elé dugtam. Mosolyogva simítgatta ki. Beszélgetésünk vontatott volt ugyan, de legalább szóba állt velem. Egymással szemben ültünk a beszélőn; a többi asztalnál más fiatalokú büntisek fogadták látogatóikat.

Mivel megtiltották, hogy gondolatokat olvassak le a fiam homlokáról, csak annyit mondhatok, hogy az apjával szemben ülve szokás szerint zárkózottnak tűnt. Mégsem volt elutasító. Még egy újságírói munkámra vonatkozó kérdéssel is megörvendeztetett. Amikor megemlítettem neki készőülő riportomat Dollyról, a skót csodabirkáról és a klónozásról, láttam, hogy mosolyog.

– Mamát ez biztosan érdekelné. Úgyis a gének izgatják, főleg az enyéim.

Aztán megtudhattam azt is, hogy Konny az intézet szabadidős helyiségében pingpongozni szokott, és hogy celláját három másik fiatalokú büñzőzővel osztja meg, akiknek „még a szemük se áll jól, de azért nem veszélyesek”. Mint mondta, saját zugot kapott asztallal, polccal. És van lehetőség távoktatásra is.

– Végre valami újdonság! – vigyorgott. – Börtönfalak mögött fogom megírni az érettségít. Zárthelyi dolgozat!

Nem voltam elragadtatva attól, hogy Konny megpróbál szellemes lenni.

Éppen indulni készültem, amikor kisírt szemmel befutott Konny barátnője, Rosi. Mintha gyászolna, tetőtől talpig feketébe öltözött. A látogatási napon általános volt a jövés-menés: zokogó anyák, tétova apák. A felügyeletet ellátó tisztségviselő, aki hanyagul ellenőrizte az ajándékokat, nem törődött Wolfgang, azaz David fényképével. Elöttem alighanem Anya járt Konnynál, talán Gabival együtt; vagy éppen váltották egymást?

Telt-múlt az idő. Nem szántam Dollyra, a csodabirkára több félfamentes papíriveret, újabb szenzációk nyomába eredtem. És mellékesen – minden felhajtás nélkül – véget ért tisztavirág-életű nőügyeim egyike. Ezúttal egy felhőalakzatokra szakosodott fényképésznőről volt szó.

A naptár nemsokára újabb látogatási napot jelzett. Alighogy helyet foglaltunk egymással szemben, a fiam bejelentette: az intézet műhelyében üveges képkeretbe foglalt néhány fotót.

– Kiakasztottam őket a könyvespolc alá. Természetesen Dávidét is.

Dávidén kívül két olyan fénykép is üveg mögé került, melyek Konnynak a világhálón propagált anyagához tartoztak; ezeket a fiam kérésére Anya hozta be. Fotókópiákról volt szó: noha mindketőn Alekszander Marinyeszko harmadosztályú

hajóskapitány van megörökítve, mégsem lehetnének egymástól különbözőbbek, állította a fiam. A kópiákat Konny a világhálóról halásztale. Két Marinyeszko-rajongó is kijelentette, hogy az ő birtokában van a kapitány igazi arca.

– Nevetséges vita – jegyezte meg Konny, amikor elnyűhetetlen norvégmintás pulóvere alól elővarázsolta a családi fényképek módjára berámázott képeket. Szakszerű tárlatvezetésben részesültem:

– Ez itt, a periszkópos kép, ahol ilyen kerek képű, a szentpétervári tengerészeti múzeumban van kiállítva. És ez, amelyiken szögletes arccal a torony tetején áll, ez lehetett ő valójában; legalábbis írásos emlékek bizonyítják, hogy ennek a fotónak az eredetijét egy finn kurtizánnak ajánlódékozta, aki rendszeresen Marinyeszko kedvére tett. Az *S13*-as kapitánya ugyanis szerette a nőket. Hát nem furcsa, mi minden nem marad az utókorra egy ilyen figuráról?...

A fiam még hosszasan beszélt apró képgyűjteményéről, melynek részét alkotta David Frankfurter két fényképe is, egy fiatalabb és egy idősebb kori: az utóbbiról a visszaeső dohányos öreg arca tekintett ránk. Valakinek a képe hiányzott. Már kezdtem reménykedni, mikor Konny, mint ha csak olvasna apja gondolataiban, értésemre

adta, hogy az intézetvezetés sajnos megtiltotta, hogy a cellája falát a vértanú egyik „tényleg király, egyenruhás felvételével” ékesítse.

KONRÁD leggyakoribb látogatója Anya volt; mindenesetre többször járt nála, mint én. Gabi többnyire „szakszervezeti ügyeinek intézése” miatt érezte magát akadályoztatva: a „nevelői és tudományos szakcsoportban” vállalt tiszteletbeli pozíciója lefoglalta minden idejét. Hogy Rosiról meg ne feledkezzem: elég rendszeresen jött, nemsokára már nem kisírt szemmel.

Abban az évben az országszerte korán kezdődő választási csatazaj kötötte le a figyelmemet, vagyis hasonlóan az egész újságíró-társadalomhoz megpróbáltam én is a permanens közvélemény-kutatások kávézaccából kiolvasni a jövőt; tartalmi hozadéka vajmi kevés volt a csetepaténak. Annyit mindenesetre meg lehetett jósolni, hogy Hintze lelkipásztor „kommunistázása”⁵³ csak a PDS malmára fogja hajtani a vizet, viszont képtelen lesz megmenteni a Köpcöst,⁵⁴ akit aztán nem is választottak újra. Sokat voltam úton, interjúkat készítettem Bundestag-képviselőkkel, középszintű gazdasági vezetőkkel, sőt néhány republikánussal is, mivel a szélsőjobbboldaliaknak több mint öt százalékot jeleztek előre. Mecklen-

burg-Előpomerániában különösen aktívak voltak, még ha mérsékelt sikerrel is.

Neustrelitzbe nem jutottam el, de Anya telefonjából értesültem róla, hogy az ő „Konrád-kája” jól van, sőt „fölszedett pár kilót” is. Ezenkívül, újságolta Anya, „felkérték”, hogy vezessen egy számítógépes tanfolyamot fiatal bűntisek számára.

– Hiszen tudod, ebbe mindig ász volt...

Elképzeltem kikerekedő arcú fiamat, ahogy rabtársaival elsajátíttatja a legújabb verzióhoz szükséges számítógépes alapokat; feltételeztem persze, hogy a fiatakorúak fogházának lakóitól megtagadták az internethez való hozzáférést, különben néhány bűntisnek alkalma nyílt volna Konrád Pokriefke webmester irányításával rátalálni a virtuális menekülés útjára – kollektív kitörés a kibernetikus térbe.

Megtudtam továbbá, hogy a neustrelitziek asztalitenisz-csapata, melynek a fiam is tagja volt, játszott és nyert a plötzenseei fiatakorúak büntetés-végrehajtási intézetének válogatottja ellen. Összefoglalva: az igen elfoglalt zszurnaliszta emberölés miatt bíróság által elítélt és időközben nagykorúvá cseperedő fia éjjel-nappal tevékenykedett. Épp csak beköszöntött a nyár, amikor letette távérettségijét jeles érdemjeggyel. Küldtem neki egy táviratot: „Gratulálok, Konny!”

Anyáról is érkezett hír: jó egy hetet töltött a lengyelországi Gdanskban. Később, amikor meglátogattam Schwerinben, erről így mesélt:

– Természetesen széjjelnéztem Danzigba is, de azér inkább Langfuhrba jöttem-mentem. Semmise olyan már mind hajdanába. Az elsenstrassei ház azér még áll. Még a virágládák is megvannak a balkonokon...

Egy autóbuszos turistaútra fizetett be, amely...

– ...egész olcsó volt!

Az egyik utazási iroda úgynevezett „csoportos nosztalgiautakat” szervezett az egykor otthonukból elűzöttek – Anya korabeli vagy idősebb nők és férfiak – számára.

– Szép út volt – mosolygott Anya. – A polyákok sok mindent újjáépítettek, azt meg kell hagyni. A templomokat, meg ilyesmiket. Csak a Gutenberg emlékműve, amit mi, az aprónép „Kudden-perjnek” hittünk, az nincsen sehol. Ottan állt a Jaschkentali-erdőbe, közvetlen az Erbsberg mögött. Viszont Brösenbe, ahol hét ágra süttött a nap, megin rendes fürdő van, mind azelőtt...

Itt a nemvagyokitthon-pillantás következett, majd újra az elakadt lemezjátszó: hogy hogyan volt régen, még régebben, réges-régen a műhelyudvaron, hogyan építettek hóembert az erdőben, miféle hancúrozás folyt nyári szünetben a keleti-tenger strandján, „amikor én még csiripiszli

voltam”. Egy falka fiúval kiúszott egy hajóroncs-hoz, aminek a felépítménye a háború kezdete óta kimagasodott a vízből.

– Egész lemerültünk abba a rozsdamarta kaszniba. És akit Jochennek hittak, az a fiú bukott a legmélyebbre...

Elfelejtettem megkérdezni Anyát, hogy a nosztalgiaút során, a nyári időjárás ellenére, ott volt-e a csomagjában a fránya rókaprém. De csak azt kérdeztem meg, vele ment-e Jenny néni is Danzig-Langfuhrba, meg a többi helyre.

– Ááá – legyintett Anya –, nem akaródzott néki. A lába miatt, meg minden. Aszonta, belesajdulna a szíve. De én azér egynéhányszor végigmentem azon az úton, amin a barátnőmmel iskolába jártunk. Most sokkal rövidebbnek tűnt...

Megérkezése után a fiamnak tálalta fel – azon melegében – úti élményeinek javát, köztük a nekem is elrebegett vallomás részleteit:

– Gotenhafenbe is elmentem, egymagámba. Körülbelül oda, ahol behajóztak minket. Gondolatba elképzeltem mindent, a porontykákat is a jeges vízbe, fejfelé. Bőgni lett volna kedvem, de nem tudtam...

Megint a nemvagyokitthon-arc. Aztán már csak a „kádéeffről” esett szó:

– Azér egész szép hajó volt...

Így hát nincs mit csodálkozni azon, hogy következő neustrelitzi látogatásom alkalmával – közvetlenül a Bundestag-választások után – szembe találtam magam a fiam megszállott bütykölésének produktumával: a modelleződobozt, amelyből dolgozott, ajándékba kapta. Minden bizonnyal Anya bukszájából került rá pénz.

Az ÁRUHÁZAK játékosztályain található ehhez hasonló holmik: úszó, repülő, száguldó nevezetességek modelljei sorakoznak a polcokon dobozokban, felstócolva, szortírozva. Nem hinném, hogy Schwerinben vásárolta. Vagy a hamburgi Alsterhausban vagy a berlini KaDeWéban kereste és találta meg. Anya gyakran járt Berlinben. Újabban egy Golffal közlekedett. Sokat rótt az utakat, és ami a vezetési stílusát illeti, vakmerően. Anya ugyanis elvből előz.

Am ha Berlinbe jött, véletlenül sem azért, hogy felkeressen a kreuzbergi agglegény-ramazúriban, hanem hogy Schmargendorfban Jenny barátnőjével üzzék-fűzzék a szót „a hajdanáról”, miközben omlós süteményt majszoltak az ócska endekás pezsgőhöz. A fordulat óta olyan sűrűn találkoztak, mintha helyre akarnának hozni valamit: talán a falkorszak elvesztegetett éveit igyekeztek bepótolni...

Különös párt alkottak. Amikor Anya Jenny néninél volt – és én tanúja lehettem a látogatásnak –, félszegen, csaknem kislányosan viselkedett, mint aki büntudatot érez valami komisz tréfa miatt. Szerette volna jóvátenni a kárt. Jenny néni azonban kész volt megbocsátani az anyyi, de anyyi évvel azelőtt okozott sérelmet.

– Ne csacsiskodj, Tulla, ne csacsiskodj – selypegett, aztán mindketten hallgattak. Jenny néni forró citromlevet kortyolgatott. Anya, ha egyáltalán szeretett még valakit vízbe fulladt öccsén és a börtönben ülő Konнын kívül, akkor a gyerekkori barátnője volt.

Azóta, hogy a hetvenes évek elején lakója voltam a schmargendorfi manzárd egyik szobájának, egyetlen bútordarab sem mozdult el a helyéről. Körös-körül a gondosan leporolgatott csebecsések ugyanúgy helyezkedtek el, mint évekkel azelőtt. És ahogy Jenny néninél minden fal – még a rézsútosak is – balett-fotókkal van kitapétázva (az Angustri művésznéven híressé vált Jenny *A hattýúk tava*-ban, sudár nádszál – Gisselle vagy Coppélia – szólóban vagy nem kevésbé karcsú balettmestere oldalán), úgy van telergasztva Anya kívül-belül emlékekkel. És ha az ember, mint állítják, csereberélheti az emlékeit, akkor a Karlsbader Strasse nem volt egyéb, és

ma sem más, mint ilyen tartós árucikkek átrakódóhelye.

Szóval Anya valószínűleg egyik berlini útja alkalmával – a Jenny néninél tett látogatás előtt vagy után – kereste ki a KaDeWe modelleződoboz-választékából ezt a konkrét példányt. Nem, nem a Dornier-féle Do X hidroplánt érezte megfelelő ajándéknak, nem is egy Királytigris harcocsit vagy a már negyvenegyben elsüllyesztett *Bismarck* csatahajót, és nem is az *Admiral Hipper* nehézcirkálót, melyet a háború után szétszereltek. Nem valamelyik katonai jármű mellett döntött: választása a *Wilhelm Gustloff* utasszállítóra esett. Gondolom, senkitől sem kért tanácsot, hisz Anya mindig tudta, mit akar.

A FIAMNAK nyilván engedélyt kellett kérnie arra, hogy a különleges tárgyat magával hozhassa a beszélőre. Mindenesetre a felügyeletet ellátó tisztségviselő jóindulatúan biccentett, amikor Konrád Pokriefke elítélt a hajómodellel a hóna alatt a helyiségbe lépett. Gondolataim gomolyaggá kuszálódó fonálként pörögtek le egy orsóról, amikor a hajó a szemembe tűnt. Hát még most sincs vége? Előlről kezdődik a történet? Mégis, mire gondolt Anya, amikor ezt meglépte? Képtelen abbahagyni?

– Nem is rossz. De remélem, tudod, hogy kinőttél már abból a korból, amikor az ember ilyesmivel játszik? – szoltam nagykorúvá vált fiamhoz.

– Persze – adott igazat Konny. – De ha a tizenharmadik vagy tizennegyedik születésnapomra megkaptam volna tőled a *Gustloff*-ot, nem kelene most kárpótolnom magam. Én ugyanis jót szórakoztam. Időm meg van elég, nem?

Jogos volt a szemrehányás. Miközben eltöprengtem rajta, és azt kérdeztem magamtól: vajon sor került volna-e a legrosszabbra, ha a fiam időben, ráadásul atyai irányítás mellett kiszórakozta volna magát a nyavalyás hajó pusztá modelljével, Konny felvilágosított:

– Magam kértem Tulla nagytól. Látni akartam, plasztikus módon, hogyan nézett ki a hajó. Egész jól mutat, nem?

Az „Örömben az Erő” hajó az orrától a faráig teljes szépségében pompázott. A fiam sok apró részből illesztette össze a nyaralók osztály nélküli álmát. Milyen tágas a felépítményektől szabad napozófedélzet! Milyen elegánsan áll középen a hajó egyetlen, kissé a tat felé dőlő kéménye! Milyen világosan kivehető a beüvegezett sétafedélzet és a parancsnoki híd alatt a lugasnak nevezett télikert! Azon tanakodtam, hol keressem odabent a „E” fedélzetet az úszómedencével. Majd

megszámoltam a mentőcsónakokat: egy sem hiányzott.

Konny a fehéren csillogó hajómodellt egy általa külön e célra készített drótállványra helyezte. A törzs a hajógerincig látható maradt. Ha iro-
nikus felhanggal is, kifejeztem elismerésem az ügyes kezű modellező iránt. A dicséretre vihogo-
nevetés volt a válasz; zsebéből előhúzott egy pasztillás dobozkat, melyben, mint kiderült, há-
rom, nagyjából aprópénz nagyságú, piros matri-
ca lapult: a piros pontokat ráragasztotta a ha-
jótörzsre ott, ahol a torpedók becsapódtak. Az első a hajó bal elülső részére került, a következő oda, ahol a hajóbelsőben az uszoda volt sejthető, a harmadik pont a gépházát jelölte. Konrád ün-
nepélyesen tett-vett: stigmákkal látta el a hajó testét, megsejtelte művét, láthatóan elégedett volt.

– Precíz munka! – bólintott.

Aztán hirtelen másra terelte a szót: azt akarta tudni, mire adtam voksomat a Bundestag-választásokon.

– Hát nem a republikánusokra – válaszoltam, és bevallottam neki, hogy engem már évek óta nem vonz a szavazóhelyiség.

– Jellemző rád: hiányzik belőled az igazi meggyőződés – fanyalgott Konny. Azt viszont nem volt hajlandó elárulni, hogy ő, az először vá-

lasztó, kinek húzta be az ikszet, mielőtt szavazatát a borítékba csúsztatta. Anya befolyását sejtve a PDS-re tippeltem. De Konny csak mosolygott, és nekilátott kitűzni a hajómodell orrára, farára és mindkét árboccsúcsára azokat a – gondolom, maga fabrikálta – zászlókat, melyeket egy másik dobozában őrzött. Még a KdF-jelvényt és a Német Munkafront zászlaját is elkészítette miniatűr kivitelben. Nem maradt el a horogkeresztes zászló sem. Minden a helyére került a fellobogózott hajón, csak a fiam fejében nem volt minden a helyén.

MIT TEGYEN egy apa, ha a fia éveken át házi őrizetben senyvedő, tiltott gondolatokat olvas, egyik napról a másikra magáévá tesz, és átültet a gyakorlatba? Mindig arra törekedtem, hogy legalább politikailag jól helyezkedjem: csak ne mondjak semmi rosszat, kifelé korrektnek tűnjek. Ezt nevezik önfegyelemnek. Akár Springer újságjaiban, akár a *taz*-nál, mindig előre megadott szöveg szerint fűjtam a nótát. Hovatovább többé-kevésbé meg is voltam győződve arról, amit papírra vettem. A gyűlöletet habbá verni és cinikusan bedőlni a kanyarban: két tevékenység, melyek kellemes változatosságot biztosítottak. De sohasem voltam lándzsahegy, sohasem mutattam irányt vezércikkekben. A mondani-

valót mások határozták meg. Középutat jártam, sohasem sodródtam egészen jobbra vagy egészen balra, nem éleztem a helyzetet, az árral úsztam, hagytam, hadd vigyen, fenn akartam tartani magam a felszínen; hja, ez nyilván világra jövetelem körülményeivel van összefüggésben; majdnem minden a születésemmel magyarázható.

Ekkor azonban a fiam átlépett egy határt. Tulajdonképpen nem is volt meglepetés. Elkerülhetetlen volt. Mert mindazok értelmében, amit Konny a világhálóra vitt, a csevegőszobában összehordott és a honlapján proklamált, a Schwerini-tó déli partján leadott lövések csupán a végső konzekvenciát jelentették. Most tehát a fiatalokúak fogházában ül, tekintélyt szerzett magának pingpong-játszmáival és egy számítógépes tanfolyam vezetésével, büszkélkedhet egy sikeresen letett érettségivel, sőt, Anya elárulta, már most állásajánlatokkal környékezték meg a jövőre nézve: számítástechnika! Nem tűnt elveszettnek a közelgő új évszázad számára, derűsnek látszott, jól táplált volt, nem beszélt mellé, viszont nem is mondott le arról, hogy lobogtassa a zászlót. Ennek csak rossz vége lehet, téblábolt bennem a gondolat. És tanácsra volt szükségem.

Legelőször, mivel fogalmam sem volt, merre induljak, Jenny nénihez fordultam. Az idős hölgy enyhe fejremegéssel hallgatta végig, amit baba-

szobájában ülve jobbra őszintén kiteregettem előtte. Nála ki lehetett pakolni. Szokva volt ehhez, gondolom, ifjúságától fogva. Miután kellőképpen Könnyítettem magamon, jeges mosolyát kínálta felém:

– Nem más ez, mint a belőlünk kikívánczozó rossz – szólt. – Tulla, gyerekkori barátnőm, a te édesanyád nagyon is ismeri ezt a problémát. Istenem, mennyit is szenvedtem annak idején a rosszindulatától. És nevelőapám (állítólag ugyanis, bár ezt akkoriban titokban kellett tartani, igazi cigányoktól származom), nos, ez a rettentően bogaras gimnáziumi tanár, akinek a nevét, Brunies, viselhettem, kénytelen volt Tullát szintén a kellemetlen oldaláról megismerni. Tulla csupán csínytevésnek szánta, de rosszul sült el a dolog. A feljelentés után Brunies papát elhurcolták, és Stutthofban kötött ki... Am végül csaknem minden jóra fordult. Édesanyáddal kellene megosztanod a gondodat. Tulla saját magán tapasztalhatta meg, milyen alapvető változásra képes az ember...

Így hát végigdöngettem Berlinből az A 24-esen, és meg sem álltam a schwerini leágazásig. És csakugyan megpróbáltam beszélni Anyával, már amennyire vele egyáltalán beszélni lehetett kesze-kusza gondolataimról. A gagarinstrassei, renovált panelház erkélyén ültünk, a tizedik eme-

léten, ahonnan remek kilátás nyílt a tévétoronyra; odalent Lenin még mindig bronzba öntve álldogált, arccal nyugat felé. Anya lakásában nem sok minden változott, bár újabban felfedezte gyermekkorá hitét: katolikusnak érezte magát. A nappali egyik sarkában egyfajta házioltárt rendezett be, amelyen a gyertyákon és a fehér műliliomokon kívül egy Mária-képecskét is elhelyezett; Mária mellett elidegenítőén hatott a fehér felöltőjében kedélyesen pipázgató Sztálin elvtárs. Az oltárra meredni, és egy szót sem szólani: nehezemre esett.

Olyasmivel kedveskedtem neki, amit mindig szívesen fogyasztott: mandulás pitével és mákos kaláccsal. Aztán ahogy meglehetősen kiüresedten ott ültem vele szemben, megszólalt:

– Ne aggódjál túlságosan Konrádka miatt. Megeszi szépen, amit kotyvasztott magának. Aztán ha kiszabadul, remélem, belevaló szélsőséges lesz, amilyen hajdanába én is voltam, amikor saját elvtársaim Sztálin utolsó hívének csúfoltak. Ne féljél, nem esik többé bántódása. Hiszen mindég ottan lebegett fölötte egy őrangyal...

Anya itt „magára csapta az ajtót”, aztán amikor újra nézni kezdett a szemével, igazat adott barátnőjének, Jennynek, akinek ezúttal sem csalt a szimata:

– A rossznak, ami belénk bútt, a fejünkbe, meg mindenüvé, ki kell jönni...

Nem, Anyától hiába vártam tanácsot. Ősz hajú gondolatai kurtára nyesve éktelenkedtek. De akkor kinél kopogtassak? Talán Gabinál?

Ismét ott robogtam a már jól ismert útszakaszon Schwerinből Mölln felé, és mint mindig, ha megérkeztem ide, most is megragadott ennek a városkának a visszafogott bája. Mölln büszke Eulenspiegel-hagyományára, noha aligha viselné el ennek kópéságait. Minthogy volt feleségemnek újabban házibarátja akadt egy állítólag „búbajos, jóságos és érzékeny ember” személyében, a szomszédos Ratzeburgban találkoztunk. A Seehof étteremben ebédeltünk, Gabi vegetáriánus étket, én sült húst. Közben figyeltük a hattyúkat, a kacsákat és egy fáradhatatlan búbos vöcsköt.

Miután Gabi bevezetésekképpen és az „isten őrizze, hogy megbántsalak” megjegyzés kíséretében engem tett felelőssé mindazért, ami a fiunkkal történt, így folytatta:

– Tudod, hogy Konny már régóta nem hallgat rám. Bezárkózik. Nem fogadóképes a szeretetre, sem semmilyen más közeledésre. Arra a meggyőződésre jutottam, hogy Konnyban valami végérvényesen elromlott, méghozzá a lelke legmélyéig. És ha szemügyre vesszük jóanyádat, megállapíthatjuk: volt mit örökölnie Konrádnak apai ágon.

Ezen lehetetlen változtatni. Különben legutóbbi látogatásomkor a fiad megtagadott engem, a saját anyját.

Aztán értésemre adta, hogy új életet akar kezdeni „melegszívű, de okos és tapasztalt” partnereivel. Mindazok után, amit végigcsinált, jár neki ez a „kis esély”.

– És képzel, Paul, végre érzek magamban elég erőt ahhoz, hogy felhagyjak a bagózással.

Nem rendeltünk desszertet. Gabira való tekintettel lemondtam róla, hogy újra rágyújtsak. Exfeleségem ragaszkodott hozzá, hogy kifizesse, amit fogyasztott.

Utólag magam is mosolygok rajta, hogyan juthatott eszembe, hogy Rositól, a fiamon csüngő barátnőtől kérjek tanácsot; a vele való beszélgetés ugyanakkor mégis tanulságos és gyümölcsöző volt. Már másnap – látogatási nap volt – találkoztunk egy neustrelitzi cukrászdában. Éppen Konnytól jött. Szeme már nem volt vörös. Máskor lazára engedett haja most kontyba fogva. Rendíthetetlenül áldozatkész testtartása feszebb. Hebehurgya, önmagán hiába támaszt kereső keze ezúttal ökölbe szorítva nyugodott az asztalon.

– Hogy maga apaként mit csinál vagy mit nem, az a maga dolga – nyugtatott meg. – Ami engem illet, én mindig hinni fogok a Konnyban rejlő jó-

ban, bármi következék is. Konny olyan erős, olyan imponálóan erős! És nem én vagyok az egyetlen, aki hisz, tántoríthatatlanul hisz benne, és nem csak szavakkal!

Ami a Konnyban rejlő jót illeti, azzal egyetérték, válaszoltam. Elvileg én is hiszek benne. Folytatni akartam, de Rosi berekesztette a beszélgetést:

– Nem ő gonosz, hanem a világ.

Ideje volt, hogy bejelentsem látogatásomat a fiatakorúak fogházában.

Ez VOLT az első alkalom, hogy a cellájában látogathattam meg. Állítólag Konrád Pokriefke jó magaviseletével és példás közösségi magatartásával vívta ki ezt az egyedülállóan különleges kedvezményt. Fogolytársai nem voltak odabent, mint hallottam, a kertben foglalatoskodtak. Konny az általa belakott zugban várakozott rám.

Egyfelől bíztam benne, hogy már fel vagyok vértézve minden meglepetés ellen, másfelől tartottam a fiam váratlan ötleteitől. Amikor beléptem – először csak a foltos falak tűntek a szemembe (az intézet rozzant doboza helyett, úgy mondták, tervbe van véve egy modern létesítmény építése) –, Konny a falhoz tolt asztalnál ült norvégmintás pulcsijában.

– Te vagy az, apu? – kérdezte fel sem pillantva.

A fiam, aki minden reményemet túlszárnyalva „apunak” szólított, jelzésszerű kézmozdulattal a könyvespolc felé intett: a polc alól – ezt egyetlen pillantással felmértem – hiányzott, eltűnt az összes bekeretezett kép, vagyis Dávidé, azaz Wolfgangé, a fiatal és az idős Frankfurteré, valamint a Marinyeszko tengeralattjáró-parancsnokot ábrázoló két fotó. Új fényképek nem kerültek a régiék helyére. Tekintetem átfutotta a polcon sorakozó könyvek gerincét: amint az várható volt, számos történelmi tárgyú könyv, ez-az a számítástechnikáról, valamint kétkötetnyi Kafka.

A fényképek eltűnéséhez nem fűztem megjegyzést, úgy tűnt, Konny sem vár kommentárt. Ami ekkor történt, egy szempillantás műve volt. Konrád felállt, kezébe vette a Wilhelm Gustloffról elnevezett, három piros ponttal ékesített hajómodellt, mely az asztallap közepén nyugodott drótállványán, és a hajótestet bal oldalára döntve az állvány elé helyezte. Aztán – nem mohón vagy dühöngve, inkább megfontoltan – nekilátott pusztá ököllel szétverni szorgalmas bütykölésének eredményét.

Fájdalmas lehetett. Négy-öt ütés után vérezni kezdett jobb tenyerének külső éle: a hajókémény, a mentőcsónakok, a két árboc sérthették fel. Mégis tovább csépelte. Mivel a hajó törzse nem

akarta végérvényesen megadni magát, felkapta a roncsot, oldalvást lendítve szemmagasságig emelte, és két kézzel a cella olajozott padlatához vágta. Ami még megmaradt a *Wilhelm Gustloff* modelljéből, azt széttaposta: utolsóként a darukról leugráló mentőcsónakokat.

– Most elégedett vagy, apu?

Aztán hallgatás. Tekintete a berácsozott ablakot kereste, és nem is mozdult el többé onnan. Hebegni kezdtem: nemtudommármit. Valami pozitívát. „Sosem szabad feladni” vagy „Kezdjük előlről az egészet”. Valami bugyuta mondatot, ahogy az amerikai filmekben szokás: „Büszke vagyok rád”. De a fiam még akkor sem szólt egy szót sem, amikor kiléptem a cella ajtaján.

Néhány nap múlva, nem is, már másnap, valaki, akinek a nevében rák módra idáig arasztam, azt ajánlotta, hogy sürgősen csatlakozzam a világhálóra: talán rákattintok az egeremmel egy megfelelő végszóra. Az utóbbi időben önmeztartóztatást gyakoroltam: csak ami a hivatásomhoz kell, esetleg egy kis pornó, semmi más. Hisz amióta Konny ült, adásszünet volt. David sem létezett már.

Sokáig kellett szörfölgetnem. Noha gyakran feltűnt a képernyőn az átkozott hajó neve, nem bukkantam sem újdonságra, sem végső konzekvenciára. Am végül kíméletlenebb módon, mint

ahogy attól tartottam. A „www.kameradschaft-konrad-pokriefke.de” cím alatt bejelentkező, német és angol nyelvű honlap bajtársi támogatásáról biztosított valakit, akinek tettei és gondolatai követésre méltóak, és akit a gyűlölt rendszer éppen ezért rács mögé kényszerített. „Hiszünk benned, várunk rád, követünk téged...” és így tovább, és így tovább.

Ennek nincs vége. Nem lesz vége sohasem.

JEGYZET

¹ Az A. C. Springer által alapított sajtóbirodalom konzervatív szellemű újságokat ad ki (például *Bild*, *Die Welt*, *Berliner Zeitung*, *Berliner Morgenpost*).

² *taz* = *Die Tageszeitung*: Berlinben megjelenő, országos baloldali napilap.

³ A 90-es évek közepétől egyre több úgynevezett szabad bajtársi kör (*Freie Kameradschaft*) alakul Németországban. A szélsőjobb szervezetek betiltása miatt ezek a sokszor csak tíz-húsz tagot számláló informális körök nyújtanak alkalmas keretet a neonáci közösségek működéséhez.

⁴ Gregor Strasser (1892-1934) nemzetiszocialista politikus szociálisan érzékeny, antikapalista és oroszbarát irányvonalat képviselt a náci párton belül, ezért 1932-ben kénytelen volt visszavonulni. Hitler az úgynevezett Röhm-puccs ürügyén meggyilkoltatta.

⁵ Diewerge két írást is megjelentetett: *Der Fall Gustloff* [A Gustloff-ügy], München, 1936, és: *Ein Jude hat geschossen* [Egy zsidó gyilkolt], München, 1937. A Franz Eher Verlag 1920-tól a nemzetiszocialista párt kiadója, 1933 után Németország vezető sajtókonzernje.

⁶ Dutschke a nyugatnémet diákmozgalom jelképes alakja volt, akit 1968 áprilisában három lövéssel életveszélyesen megsebesítettek. A merényletért többek között a Springer-sajtó Dutschke-ellenes cikkeit tették felelőssé. 1979-ben Dutschke belehalt sérüléseinek következményeibe.

⁷ Joachim Mahlke, Günter Grass *Macska és egér* című regényének főhőse.

⁸ Walter Matern, Günter Grass *Kutyaévek* című regényének egyik főszereplője.

⁹ Bund Deutscher Mädel, a Hitlerjugend egyik alszervezete, melyben 1939-től minden tizennégy és tizennyolc év közötti német leánynak kötelező volt a tagság.

¹⁰ *Jom ki tov*, azaz „jó nap”: a teremtés harmadik napja volt az első, amelyről „látta Isten, hogy ez jó”.

¹¹ Walter Höllerer (született 1922-ben), a berlini irodalmi élet kiemelkedő alakja, 1959-től professzor a Berliini Műegyetemen (Technische Universität Berlin), 1963-ban megalapítja a *Literarische Colloquium Berlin-t* (LCB).

¹² Az LCB prózaíró kurzusán 1963-64-ben Günter Grass tanárként ezt a témát adta fel hallgatóinak.

¹³ „www.stormfront.org”, az első amerikai szélsőjobboldali honlap.

¹⁴ Horst Wessel (1907-1930) egy SA-osztag parancsnoka volt. Miután szerelemföltésből lelőtték, a náci propagandagépezetet irányító Goebbels, aki személyesen ismerte és támogatta, megalkotta személyéből „a nemzetiszocialista mozgalom mártírját”.

¹⁵ A szöveget Horst Wessel szerezte 1927-ben egy matróz ének dallamára: „*Die Fahne hoch / die Reihen fest geschlossen / SA marschieret I mit ruhig festem Schritt / Kam'raden die Rotfront / und Reaktion erschossen / Marschieren im Geist / in unsern Reihen mit.*” A dalból náci párthimnusz lett, mely hivatalos alkalmakkor mindig felcsendült.

¹⁶ „*Ich hatt' einen Kameraden*”... – Ludwig Uhland (1787-1862) szerzeménye.

¹⁷ *In Stahlgewittern. Aus dem Tagebuch eines Stoßtruppführers* [Ólomzivatarban. Egy rohamcsapat-parancsnok naplójából]. Ernst Jünger hadinaplója 1920-ban jelent meg.

¹⁸ „*Alte Kämpfer*”. Így nevezték a náci pártba 1928 előtt belépőket, illetve az SA és az SS egységeinél már 1933 előtt is szolgálókat.

¹⁹ Utalás az 1933. március 24-i felhatalmazási törvényre, mellyel a birodalmi gyűlés négy évre Hitler kormányára ruházott át minden törvényalkotási jogot.

²⁰ Andreas Baader és Ulrike Meinhof az 1968-1970-ben létrejövő és a RAF (Vöröshadsereg Frakció) elődjének számító baloldali terrorista csoport (Baader-Meinhof-csoport) alapító tagjai.

²¹ „*Grüne Woche*”. Berlinben évente megrendezésre kerülő mezőgazdasági kiállítás.

²² Wolfgang Langhoff: *Die Moorsoldaten. 13 Monate Konzentrationslager* [Mocsárkatonák. Tizenhárom hónap egy koncentrációs táborban], első kiadása: Schweizer Spiegel Verlag, Zürich, 1935.

²³ Az Izsák (Yizhak) névre visszavezethető, becsmérő kifejezés. A *Kutyaévek-ben* a zsidó Amseit csúfolják iccignek.

²⁴ A nemzeti himnusz (Deutschlandlied) és a náci himnusz (Horst-Wessel-Lied).

²⁵ *Der Untergang der Wilhelm Gustloff* [A Wilhelm Gustloff elsüllyedése], Göttingen, 1951; *Die letzte Fahrt der Gustloff* [A Gustloff utolsó útja], Rastatt, 1960; *Die Gustloff-Katastrophe. Bericht eines Überlebenden* [A Gustloff katasztrófája. Egy túlélő beszámolója], Motorbuch Verlag, Stuttgart, 1984.

²⁶ Ernst Zündel „www.zundelsite.org” nevű internetes honlapja.

²⁷ Thule legendás ókori vidék a messzi északon. Az 1918-ban Münchenben alapított Thule Társaság a náci párt létrehozásánál bábáskodott. Az 1992-ben induló, számítógépes kapcsolatháló kiépítésére törekvő neo-

náci mozgalom „Thule-hálózatnak” nevezi magát („www.thulenet.com”).

²⁸ Utalás a Harras történetét is feldolgozó *Kutyaévek* című regényre.

²⁹ Ferdinand Porsche (1875-1951) 1934-ben konstruálta meg a későbbi Volkswagen elődjét, a KdF-Wagent, melyet a háború alatt katonai célokra használtak (Kübelwagen).

³⁰ A *Brüder in Zechen und Gruben* kezdetű náci mozgalmi dal negyedik strófájának kezdő sora („*Einst kommt der Tag der Rache, I Einmal, da werden wir frei...*”).

³¹ 1992. november 22-éről 23-ára virradó éjjel Mölnben kigyulladt két törökök lakta ház. Az egyikben kilenc ember megsérült, a másikban meghalt három nő. A két gyújtogatót, a huszonöt éves Michael Peterst és a tizenkilenc éves Lars Christiansent elfogták, és életfogytiglanra, illetve tíz év börtönre ítélték. Grass a *Rede vom Verlust* [Beszéd a veszteségről] című könyvében állított emléket a három török nőnek.

³² Lengyelül Lawica Slupska, homokpad néhány kilométerre a Slupia (Stolpe) folyó torkolatától. A torkolatnál fekvő Ustka város német neve: Stolpmünde.

³³ Utalás Günter Grass kampánytevékenységére a szociáldemokraták és Willy Brandt választási sikere érdekében.

³⁴ Per (Pehr) Henrik Ling (1776-1839) a svéd, Friedrich Ludwig Jahn (1778-1852) pedig a német tornamozgalom elindítója.

³⁵ 1935-től minden tizenhét és huszonöt év közötti iskolavégzett férfi és nő számára kötelező volt a hat hónapos civil szolgálat.

³⁶ „*Glaube und Schönheit*”. A BDM sportot és művészi tevékenységeket kultiváló alszervezete tizenhét és

huszonegy év közötti lányok részére. A „hit” a náci ideológiába vetett hitet jelenti.

³⁷ A stratégiai jelentőségű Narvik norvég kikötőt 1940. április 9-én német egységek elfoglalták, és két hónapon át többszörös túlerővel szemben tartották. A szövetségesek végül a franciaországi események miatt visszavonultak.

³⁸ A haditengerészet főparancsnoka 1935-től Erich Raeder főtengeternagy volt, akit 1943 januárjában Kari Dönitz váltott fel.

³⁹ Walter Ulbricht 1953-tól volt a Német Szocialista Egységpárt (SED) központi bizottságának első titkára. Erich Honecker, aki szakmai végzettségére nézve tetőfedő volt, 1971-ben visszalépésre kényszerítette.

⁴⁰ „*Németország, egyetlen hazánk*”: a Német Demokratikus Köztársaság himnuszának egyik sora (Johannes R. Becher szövege). Minthogy a német egység a berlini fal felépítése után politikailag végképp nem volt időszerű, az NDK-ban a hetvenes évek elejétől csak a himnusz dallamát játszották, a szövegét nem énekelték. Az 1989-es fordulatkor a *Deutschland, einig Vaterland* a két német állam mihamarabbi egyesítésének egyik jelszavává vált.

⁴¹ Az 1982-ben alapított Kuratorium Erinnerungsstätte Albatros – Rettung über See e.V. múzeumot rendezett be az *Albatros* nevű egykori menekültszállító gőzhajó fedélzetén az 1945-ös Balti-tengeri evakuáció emlékére, amely során összesen két és fél millió embert sikerült Nyugatra menekíteni. A kuratórium részt vállalt a Gusztloff-találkozó szervezésében is.

⁴² *Die Gustloff-Katastrophe. Bericht eines Überlebenden* [A Gusztloff katasztrófája. Egy túlélő beszámolója], Motorbuch-Verlag, Stuttgart, 1984.

⁴³ Christopher Dobson, John Miller, Ronald Payne: *Die Versenkung der Wilhelm Gustloff* [A Wilhelm Gustloff elsüllyesztése], Ullstein Verlag, Frankfurt am Main, Berlin, 1995. (Első ízben 1979-ben jelent meg.)

⁴⁴ Hitler 1944. szeptemberi rendelete értelmében az összes tizenhat és hatvan év közötti hadra fogható férfit mozgósították a haza védelmére.

⁴⁵ Goethe: *Üdvözült vágy* (utolsó versszaka:)

*S amíg ez nem hívogat,
a halálból-élet,
unalmas vendége vagy
sárnak és sötétnek.*

(Vas István fordítása)

⁴⁶ Harry Liebenau, Störtebeker és Walter Matern a *Kutyaévek-ből*.

⁴⁷ Veit Harlan rendezett monumentális történelmi filmet arról, hogyan védték meg Kolberget 1806-ban Napóleon ellen. A film elkészítésére Goebbels adott utasítást még 1942-ben, a forgatási munkálatokhoz mintegy kétszázezer statiszta és hatezer ló állt rendelkezésre, miközben folyt a háború. A bemutatóra 1945. január 30-án került sor Berlinben és a szövetségesek által lőtt La Rochelle atlanti-partvidéki támaszponton.

⁴⁸ Az utolsó használható Rajna-hidat az amerikaiak 1945. március 7-én foglalták el. A következő napokban a Wehrmacht-egységek vízi és légi úton egyaránt próbálták megsemmisíteni a hidat, mely végül március 17-én túlterhelés miatt összeroppant. Az a körülmény azonban, hogy addig számos egységet sikerült rajta átjuttatni, hónapokkal megrövidítette a háborút. A remageni híd azóta sem épült újjá.

⁴⁹ 1945. január 1-jén Hitler „erődde” nyilvánított bizonyos településeket és objektumokat. Ezeket a legvégéig tartani kellett.

⁵⁰ A rúnák vitatott (valószínűleg germán) eredetű középkori írásjelek, melyek a horogkereszt mellett a nemzetiszocialista mozgalom legfőbb szimbólumai közé tartoztak. A szögletes S alakú, ún. Sigrune a Jungvolk-mozgalom (a Hitlerjugend), a kettős Sigrune az SS jelvénye volt.

⁵¹ „Principii obsta!” Ovidius: *A szerelem orvosságai*

(Tótfalusi István fordítása).

⁵² Az eredetileg I. Frigyes porosz király által a berlini Charlottenburg kastélyban borostyánból készült műkincsekkel berendezett szobát fia, I. Frigyes Vilmos 1716-ban az orosz cárnak ajándékozta. 1941-ben a német egységek visszahozták Königsbergbe, ahol eltűnt. További sorsa ismeretlen.

⁵³ Peter Hintze evangélikus teológus 1992 és 1998 között a Kereszténydemokrata Unió (CDU) főtitkáraként kampányolt a szocialisták és a velük együttműködő szociáldemokraták ellen.

⁵⁴ Helmut Kohl (született 1930-ban), 1982-1998 között német szövetségi kancellár, a német egyesülés vezéralakja.

Európa Könyvkiadó, Budapest
Felelős kiadó Osztovits Levente igazgató
A tördelés az SZBÉ Bt. munkája
Nyomta a Szekszárdi Nyomda Kft.
Felelős vezető Vadász József ügyvezető igazgató
Készült Szekszárdon, 2003-ban
Felelős szerkesztő Lendvay Katalin
A kötetet Sz. Bodnár Éva tervezte
Készült 14,98 (A/5) ív terjedelemben
ISBN 963 07 7296 5